

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER VE TÜRKÇE EĞİTİMİ
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
2021-YL-144

ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA
TOPLUMSAL CİNSİYET

Hazırlayan
Sibel DÜNDAR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Müslime GÜNEŞ

AYDIN-2021

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralları gereği olarak eksiksiz bir şekilde atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

29 / 07/ 2021

Sibel DÜNDAR

ÖZET

ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET

Sibel Dündar

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı. Dr. Öğr. Üyesi Müslime GÜNEŞ

2021, XVIII+ 101 Sayfa

Eğitim öğretim sürecinin en önemli araçlarından biri olan ders kitapları, bireylerin toplumsallaşma sürecindeki rollerini yansıtması açısından bir sonraki neslin oluşmasında ve cinsiyet rollerinin üretilmesi ve devamında da etkin bir role sahiptir.

Bu araştırmanın amacı MEB tarafından okutulmasına izin verilen Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözlü ve sözsüz iletileri toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde incelemektir. Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarının ve kazanımlarının bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını etkilediği düşüncesi doğrultusunda Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Araştırma nitel araştırma ilkelerine göre yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında ortaokul 5. 6. ve 7. sınıflarda kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Her iki eğitim-öğretim yılında her sınıf seviyesi için bir kitap kullanılmış yani toplamda 6 kitap incelenmiştir. Bu altı kitabın 2 tanesi MEB tarafından basılırken 4 tanesi özel yayınevleri tarafından basılmıştır. Ders kitaplarında yer alan sözlü ve sözsüz iletiler doküman inceleme yöntemi ile toplanıp elde edilen veriler içerik çözümlemesi yoluyla analiz edilmiştir. Bunun için kitaplarda yer alan sözlü ve sözsüz iletiler; kadın ve erkeklerinin nicel olarak temsili, kadın ve erkeklerin temsil edildikleri alanlara göre sunumu, kadın ve erkek isimlerinin nicel olarak yer alma sıklığı ve kadın ve erkeklerin mesleklere göre temsiline yönelik kategoriler oluşturulmuştur. Belirlenen kategorilere dair tablolar oluşturularak elde edilen bulgular sunulmuştur.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar neticesinde sözlü ve sözsüz iletilerde erkeklerin temsil sıklığı nicel olarak kadınlardan fazladır. Kamusal-özel alana dair yapılan incelemede erkeklerin kamusal alanlarda görünürlüğünün kadınlardan daha fazla olduğu, kadınların ise daha çok özel alanlarda yer aldığı görülmüştür. Kadın ve erkek isimlerinin nicel olarak kullanım sıklığına bakıldığında ise erkek isimlerinin daha fazla olduğu, özellikle bazı ünitelerde bu farklılığın daha çok ortaya çıktığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kadın ve erkeklerin

mesleklerine yönelik temsillerinde ise toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun temsillerin yer aldığı görülmüştür. Bunun sonucu olarak Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarının toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıttığı, erkekler güç sahibi olarak gösterilirken, kadınlar ise ev ve çocuk bakımıyla özdeşleştirildiği tespit edilmiştir. Sonuçlara bakıldığında incelenen ders kitaplarının cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesine sebep olabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Ders Kitapları, Eğitim, Sosyal Bilgiler, Toplumsal Cinsiyet.

ABSTRACT

GENDER IN SECONDARY SCHOOLS SOCIAL STUDIES TEXTBOOK

Sibel Dündar

Master Thesis, Department of Turkish and Social Sciences Education

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Müslime GÜNEŞ

2021, XVIII+ 101 pege

Textbooks, one of the most important tools of the education and training process, have an important place in the formation of the next generation in terms of reflecting the roles of individuals in the socialization process.

The aim of this research is to examine the verbal and nonverbal messages in the Secondary School Social Studies textbooks, which are allowed to be taught by the Ministry of National Education, within the framework of gender roles. Social Studies textbooks were examined in line with the idea that the aims and achievements of the Social Studies course affect the gender perceptions of individuals. The research was carried out according to the principles of qualitative research. The study group of the research consists of Social Studies textbooks used in the 5th, 6th and 7th grades of secondary school in the 2018-2019 and 2019-2020 academic years. In both academic years, one book was used for each grade level, that is, a total of 6 books were examined. While 2 of these six books were published by the Ministry of National Education, 4 of them were published by private publishing houses. Verbal and nonverbal messages in the textbooks were collected by document analysis method and the obtained data were analyzed through content analysis. For this, verbal and non-verbal messages in the books; Categories were created for the quantitative representation of women and men, the presentation of women and men according to the fields they are represented, the frequency of the names of women and men quantitatively, and the representation of women and men according to occupations. Findings were presented by creating tables for the determined categories.

As a result of the results obtained from the research, the representation frequency of men in verbal and nonverbal messages is quantitatively higher than women. In the examination of the public-private sphere, it has been seen that the visibility of men in public

spaces is higher than women, and women are more in private spaces. When the frequency of usage of male and female names is examined quantitatively, it has been found that male names are more common, especially in some units. In the representations of women and men towards their professions, it has been observed that there are representations suitable for gender stereotypes. As a result, it has been determined that secondary school Social Studies textbooks reflect gender stereotypes, while men are shown as having power, women are identified with home and child care. Looking at the results, it can be said that the textbooks examined may cause the reproduction of gender inequality.

Keywords: Gender, Gender, Education, Social Studies, Textbooks.

ÖNSÖZ

Bu araştırmada eğitim-öğretim sürecinin en önemli araçlarından biri olan Ortaokul Sosyal Bilgiler kitaplarında toplumsal cinsiyete dayalı rollerin sözlü ve sözsüz iletilerde ne şekilde yer aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerine dayalı olarak yapılan bu araştırmada 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında MEB tarafından okutulmasına izin verilen Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir.

Kadın ya da erkek olmanın insan olmanın önüne geçmediği bir dünyaya duyduğum özlemlerle yaptığım bu tez çalışmam süresince desteğini esirgemeyen, bana duyduğu güvenle her zaman destek olan değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Müslime GÜNEŞ' e çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitim sürecinde yardımlarını esirgemeyen sayın okul müdürüm Ergün FADİLOĞLU' na çok teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca bana her zaman destek olan aileme, yeğenlerime ve kitapları bu kadar çok sevmemi sağlayan sevgili annem Cevriye ÖZEL' e içtenlikle çok teşekkür ederim.

Sibel DÜNDAR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xvi
KISALTMALAT DİZİNİ.....	xviii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	6
1. TEMEL KAVRMLAR VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet.....	6
1.2. Cinsiyet Ayrımcılığı	10
1.3. Kamusal Alan ve Özel Alan	13
1.4. Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet	14
1.5. Ders Kitapları ve Toplumsal Cinsiyet	16
1.5.1. Ders Kitaplarının Önemi.....	18
1.5.2. Ders Kitaplarında Olması Gereken Nitelikler	19
1.5.3. Ders Kitaplarında İçerik	20
1.5.4. Ders Kitaplarında Görsellik.....	21
1.5.5. Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik	23
1.6. Sosyal Bilgiler Dersi ve Toplumsal Cinsiyet.....	24
1.7. Alan Çalışmaları	25
2. BÖLÜM.....	30
2. YÖNTEM	30
2.1. Araştırmanın Yöntemi	30

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	30
2.3. Veri Toplama Araçları.....	30
2.4. Verilerin Analizi.....	31
3. BÖLÜM.....	33
3. BULGULAR VE YORUMLAR.....	33
3.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkek Temsillerinin Nicel Durumu.....	34
3.1.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Kitabında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkek Temsillerinin Sıklığı.....	34
3.1.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Kitabında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkek Temsillerinin Sıklığı.....	42
3.1.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Kitabında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkek Temsillerinin Sıklığı.....	50
3.2. Sosyal Bilgiler Ders kitabında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alandaki Temsilleri.....	56
3.2.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alandaki Temsilleri.....	56
3.2.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alandaki Temsilleri.....	61
3.2.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alandaki Temsilleri.....	68
3.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü ve Sözsüz İletilerde Meslekler ve Cinsiyet.....	73
3.3.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü ve Sözsüz İletilerde Meslekler ve Cinsiyet.....	73
3.3.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü ve Sözsüz İletilerde Meslekler ve Cinsiyet.....	75
3.3.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü ve Sözsüz İletilerde Meslekler ve Cinsiyet.....	77
3.4. Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri.....	80
3.4.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri.....	80

3.4.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri	81
3.4.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri	83
4. SONUÇ VE TARTIŞMA	87
4.1. Öneriler	93
KAYNAKÇA	95
ÖZGEÇMİŞ	101

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim Öğretim yıllarında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları	33
Tablo 3.2. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları	34
Tablo 3.3. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları	38
Tablo 3.4. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları	41
Tablo 3.5. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları	45
Tablo 3.6. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları	49
Tablo 3.7. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları	49
Tablo 3.8. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları	52
Tablo 3.9. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları	55
Tablo 3.10. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları	55
Tablo 3.11. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları	56
Tablo 3.12. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları	58
Tablo 3.13. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları	61
Tablo 3.14. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları	62

Tablo 3.15. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları	65
Tablo 3.16. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları	67
Tablo 3.17. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları	68
Tablo 3.18. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları	70
Tablo 3.19. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları	72
Tablo 3.20. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler	73
Tablo 3.21. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler	75
Tablo 3.22. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Döneminde Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler	76
Tablo 3.23. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler	77
Tablo 3.24. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler	78
Tablo 3.25. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler	79
Tablo 3.26. 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri	80
Tablo 3.27. 2019-20120 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri	81
Tablo 3.28 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri	82

Tablo 3.29. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri	83
Tablo 3.30. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri	84
Tablo 3.31. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri	85
Tablo 3.32. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri (devamı).....	86
Tablo 3.33. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim Öğretim Dönemlerinde Ortaokullarda Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Toplam Kadın ve Erkek İsimleri.....	89

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 3.1. Toplu taşıma aracını kullanan vatandaşlar (Fotoğraf)	35
Görsel 3.2. Tarım işçilerinin çocuklarına okul öncesi eğitimi (Fotoğraf)	35
Görsel 3.3. Bayramlarda bir araya gelen insanlar (Fotoğraf)	36
Görsel 3.4. Alışveriş yapan erkek (Fotoğraf)	37
Görsel 3.5. Alışveriş yapan anne (Fotoğraf).....	37
Görsel 3.6. Çocuklarıyla ilgilenen ebeveynler (Fotoğraf)	39
Görsel 3.7. Demir İpek Yolu Projesi'nin Açılış Töreni (Fotoğraf)	40
Görsel 3.8. Göç Destanı (Resim).....	42
Görsel 3.9. Bilişim fuarı (Fotoğraf).....	43
Görsel 3.10. Yöneticiler ve biz (Resim)	44
Görsel 3.11. Çocuklara yönelik bir proje posterini (Fotoğraf)	45
Görsel 3.12. Kalabalıklardan bir kesit (Fotoğraf).....	46
Görsel 3.13. Muson ikliminde çeltik tarımı yapan insanlar (Fotoğraf)	46
Görsel 3.14. İstiklal Savaşı'nda Cepheye Mermi Taşıyan Kadınlar (Resim).....	47
Görsel 3.15: Ülkemizde kadınlar birçok iş kolunda çalışabilmektedir (Fotoğraf).	48
Görsel 3.16. Televizyon izleyen bir aile (Fotoğraf)	50
Görsel 3.17. Osmanlı Dönemi'nde Sofra Geleneği (Fotoğraf).....	51
Görsel 3.18. Afet bölgesindeki arama kurtarma ekibi ve vatandaşlar (Fotoğraf)	51
Görsel 3.19. Çocuğunu doktora götüren anne (Fotoğraf).....	53
Görsel 3.20. ENİAC (Fotoğraf)	54
Görsel 3.21. Geniş aile (Fotoğraf)	57
Görsel 3.22. Geniş ailede yemek vakti (Fotoğraf).....	57
Görsel 3.23. Okuldaki yardımcı personel (Fotoğraf).....	58
Görsel 3.24. Yemek başında bir aile (Fotoğraf)	59
Görsel 3.25. Denetleme yapan zabıta ekipleri (Fotoğraf).....	60
Görsel 3.26. Çocuklara yönelik bir proje uygulaması (Fotoğraf).....	60

Görsel 3.27. Kurultay (Resim).....	62
Görsel 3.28. Çalışma hakkı ve kadınlar (Fotoğraf)	63
Görsel 3.29. Uluslararası bir kuruluşa ait bir projeden (Fotoğraf)	64
Görsel 3.30. Kızıyla ilgilenen bir baba (Fotoğraf)	65
Görsel 3.31. Bir halı sahanın açılış töreni (Fotoğraf).....	67
Görsel 3.32. Anne ve çocukları (Resim)	68
Görsel 3.33. Geçmişten günümüze farklılaşan meslekler (Fotoğraf).....	71
Görsel 3.34. Edison (Fotoğraf)	74
Görsel 3.35 Aziz Sancar (Fotoğraf).....	74
Görsel 3.36. Çocuk doktorluğu ve kadın (Fotoğraf).....	74
Görsel 3.37. Sağlık hakkımız (Fotoğraf)	76
Görsel 3.38. Giyim kursu (Fotoğraf)	78
Görsel 3.39. Mesleki eğitim (Fotoğraf)	78

KISALTMALAR DİZİNİ

- BM** : Birleşmiş Milletler
- CEDAW** : Birleşmiş Milletler Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention On The Elimination Of All Forms Of Discrimination Against Women)
- KADER** : Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Merkezi
- MEB** : Milli Eğitim Bakanlığı
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşu
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- UNESCO** : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
- UNICEF** : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (The United Nations Children's Fund)

GİRİŞ

Bireylerin doğdukları andan itibaren cinsiyetlerine göre atfedilmiş davranış örüntülerine göre yetiştirildikleri ve cinsiyete bağlı bu davranış örüntülerinin toplumdan topluma farklılık gösterdiği bir gerçektir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları olarak ifade edilen bu davranışlar genel olarak geçmiş öğretilerden gelir ve çeşitli araçlarla (eğitim, politika vb.) sürekli yeniden üretilir. Sonunda, zamanla toplum, istenilen kalıplara göre yetişmiş kadın ve erkeğin yaratılmasını sağlar

Toplumdan topluma farklılık gösteren toplumsal cinsiyet rolleri ataerkil düzende erkeğin egemenliğini meşru kılarken kadını eve yani özel alana hapseder. Bu tür toplumlarda kadın ev içindeki tüm işlerden sorumludur. Yemek yapar, evi temizler, çocukların bakımını üstlenir. Ataerkil toplumlarda kadınların çoğunluğu bu işleri esas görevleri olarak kabul eder ve benimser. Bu tarz toplumlarda ev içindeki bu işlerin erkekler tarafından yapılması hoş karşılanmaz. Ataerkil düzende kadın olmanın gerektirdiği bu işler erkekler tarafından yapılamaz. Yine söz konusu düzende kadın narin, erkek tarafından korunmaya muhtaç ve zayıf olarak görülürken, erkek güçlü, koruyan ve mücadelecisi olarak atfedilir. İşin tuhaf yanı gerçekte yapılması ağır olan ev işlerini yapan da kadındır. Bu açıdan bakıldığında ataerkil düzenin oluşturduğu cinsiyete dayalı davranış örüntüleri kendi içinde tutarsızlık gösterdiği söylenebilir.

Ataerkil toplumlarda doğan her bebeğe bu davranışlar doğduğu andan itibaren benimsetilmeye çalışılır. Oyuncaklarla oynamaya başlayan kız çocuklarına oyuncak bebek alınırken erkek çocuklara araba alınır. Bu sayede kız çocuklarına bebeğe bakacak olanın kadın olacağı fikrinin, erkek çocuğa da çalışıp para kazanacak olanın erkek olacağı fikrinin verildiğini söylemek mümkündür. Hatta çocukluğundan itibaren kız ve erkek çocuklar için kullanılan sıfatlarda birbirinden oldukça farklıdır. Kız çocuklarına “nazlı kızım, minik prensesim” gibi sıfatlar, erkek çocuklarına “koçum, aslanım, paşam” gibi sıfatlar kullanılır. Çünkü bu toplumlarda kadın “nazlıdır, korunmaya muhtaçtır” erkek ise güç sahibi olandır. Daha çocuk yaşta bu öğretilerle kuşatılmış olan çocuğun yetişkin olunca da aynı davranışları sergilemesi beklenir. Bu davranış örüntülerinin dışına çıkmaya çalışmak söz konusu geleneksel toplumun dışına itilmek demektir.

Geleneksel toplumlarda kadın doğuran, doğurduğu çocuğun bakımını üstlenen, ev işlerini yapan, erkek ise para kazanan, eşini ve çocuklarını koruyan kişi olmakla yükümlüdür.

Dünya tarihine baktığımızda sanayi devrimi ile kadın evin dışına çıkmaya başlamış ve üretim sürecine katılmıştır. İlk başlarda verdiği emek erkeğin emeğine denk olsa da aynı ekonomik kazanca sahip olması için daha çok zaman vardır.

Günümüze geldiğimizde tam anlamıyla cinsiyet eşitliğinin benimsendiğini söylememiz pek mümkün değildir. Evet mevcut politikalar bunun için gerekli kararları alıyor olabilir ama sonuçlara baktığımızda eldeki nicel verilerin niteliği tartışma konusudur.

Bireylerin toplumsallaşmasında etkili bir diğer unsur da eğitim kurumları ve verilen eğitimidir. Eğitim kurumları, içinde yaşanan toplumun değer yargılarını ve hayata dair bakış açılarını çeşitli yollarla öğrenciye aktarır. Yani söz konusu topluma ait olan her unsurun yeniden üretilmesini sağlar. Toplumsal cinsiyet rolleri de öğrenciye aktarılan unsurlardan biridir. Söz konusu toplumda kadın olmak neyi gerektiriyorsa kız çocuğuna, erkek olmak neyi gerektiriyorsa erkek çocuğuna aktarılır.

Problem Durumu

Eğitim kurumları çocukların toplumsallaşmasında temel rol oynayan unsurlardan biridir. Birlikte huzurlu bir şekilde yaşamının temel unsurlarından biri de toplumsallaşma sürecinin unsurlarından biri olan eğitim kurumlarının sağladığı eğitimin niteliğine bağlıdır. Verilen bu eğitim sayesinde çocuklar eşitlikçi, demokratik değerleri benimsemiş, insan haklarına saygılı bireyler haline gelirler.

Eğitim sürecinin önemli bir unsuru olan ders kitapları, öğretim sürecinde öğrencilere kazandırılacak olan bilgi, beceri ve değerleri içeren, onlara rehberlik eden temel kaynaklardan biridir. Bu kadar önemli görevleri olan ders kitaplarının hazırlanma sürecinin de en doğru şekilde planlanması ve yapılması gerekir.

Ders kitaplarındaki sözlü ve sözsüz iletilerde yer alan toplumsal cinsiyet rollerine dair kalıp yargılar incelendiğinde, ders kitaplarının erkek egemen bir yapıyı pekiştirdiği görülmektedir. Bu yapı içerisinde kadınlar edilgen, korunmaya muhtaç ve duygusal gibi olumsuz kişilik özellikleri ile tanımlanırken, erkeklerin aktif, koruyan ve güçlü olan şekilde tanımlandığı söylenebilir. Ders kitaplarında kadının bu şekilde yer alması aynı zamanda onun toplumdaki yerini de göstermesi açısından önemlidir. Bir bakıma kadın, toplumdaki konumuyla ders kitaplarında da varlığına devam etmektedir. Ayrıca ders kitaplarında kadınların içinde buldukları mekanlar ve eylemler de bu kitapları kullanacak olan

öğrencilerin, öğrenmelerini ve bakış açılarını etkileyecektir. Bu sebepten toplumsal cinsiyet alanında farkındalık oluşturarak toplumsal cinsiyet kalıp yargılarından arındırılmış ders kitaplarının hazırlanması gerekmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca onaylanıp kullanılan 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan sözlü ve sözsüz iletilerin toplumsal cinsiyetin (kız ve erkek çocuklar ile kadın ve erkeklerin) temsili açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bununla beraber incelenen ders kitaplarında cinsiyet eşitsizliğinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma ülkemizde yeni geliştirilen Sosyal Bilgiler Öğretim programı ışığında oluşturulan ve 2018 yılından itibaren ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet temsilinin ne düzeyde olduğunu belirlemesi adına önemlidir. Araştırmanın sağlayacağı katkıların bir kısmı aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Araştırmada elde edilen veriler, öncelikle Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyetin temsil düzeyini göstermesi açısından önemlidir.
- Araştırma, elde edilen verilere dayalı olarak incelenen Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyetin dengeli bir biçimde temsiline yönelik öneriler getirmesi açısından önemlidir.
- Araştırma Sosyal Bilgiler ders kitaplarının hazırlanmasında söz sahibi olan yetkililerin toplumsal cinsiyet eşitliğine ilgilerinin çekilmesine katkı sağlaması açısından önemlidir.
- Araştırmada elde edilen veriler Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin temsili için kamuoyu baskısı oluşturmaya zemin hazırlayabilir.
- Araştırma verileri, Sosyal Bilgiler ders kitabı yazarlarına Sosyal Bilgiler ders kitaplarının hazırlanmasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin temsili konusunda yol gösterebilir.

- Ortaya konan veriler ve öneriler, ülkemizde demokratik eşitlik anlayışına göre ders kitabı hazırlama bilincinin gelişmesine katkı sağlayabilir.

Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi “ 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında MEB tarafından okutulmasına izin verilen Sosyal Ders Kitaplarındaki sözlü ve sözsüz iletilerde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yer alma düzeyi nasıldır?” olarak belirlenmiştir.

Alt Problemler

Araştırmanın alt problemleri şunlardır:

- 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında MEB tarafından okutulmasına karar verilen Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki sözsüz iletilerde kadın ve erkeklerin gösterilme sıklıkları nasıldır?
- 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında MEB tarafından okutulmasına karar verilen Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki sözsüz iletilerde kadın ve erkeklerin gösterildikleri alanlar nasıldır?
- 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında MEB tarafından okutulmasına karar verilen Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki sözsüz iletilerde cinsiyetlerin mesleklere göre sunumları nasıldır?
- 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında MEB tarafından okutulmasına karar verilen Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki sözlü iletilerde yer alan kadın ve erkek isimleri nicel açıdan nasıldır?

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu araştırma MEB tarafından kabul edilip dağıtımı yapılan 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim-öğretim yıllarında okutulması uygun görülen, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içerik analiziyle sınırlıdır.

Tanımlar

Cinsiyet: Bireye üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik, seks. (TDK)

Toplumsal Cinsiyet: Kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ifade eder, kültürel bir yapıyı karşılar ve genellikle bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik süreçlerini de içerir (Dökmen, 2017). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cins için birbirinden ayırt etme biçimini, onlara verdiği toplumsal rolleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Ecevit, 2016; 4)

Sosyal Bilgiler: Toplumsal gerçekle kanıtlanmaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonucunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir. Toplumsal gerçek denildiğinde, toplumsal yaşamı düzenleyen her türlü etkinlik akla gelebilir (Sönmez, 2010; 3).

Cinsiyet Ayrımcılığı (cinsiyetçilik): Erkek egemen toplumlarda kadınlara yönelik olumsuz tutumların hayata ayrımcılık olarak yansması sonucunda kadının sosyal, kültürel, politik ve ekonomik alanlarda erkeğe göre düşük konumda tutulması (Dökmen, 2017).

Eğitim: Bireyin bedensel, zihinsel, toplumsal, duygusal davranış ve yeteneklerinin en uygun ya da istenilen biçimde gelişmesi için bireye birtakım amaçlara yönelik yeni davranışlar, yeni yetenekler ve bilgiler kazandırılması adına yapılan çalışmaların tümünü içine alan geniş bir kavramdır (Akyüz, 2012, 2). Eğitim; fiziksel uyarımlar sonucu, beyinde istendik biyo-kimyasal değişiklikler oluşturma sürecidir. İnsan davranışını istendik yönde değiştirmek için düzenlenip işe koşulan eğitim açık bir sistemdir (Sönmez, 2010;10).

Ders Kitapları: Yalınkılıç (2011) ders kitaplarını “ders programlarının hedef kitlelere ulaştırılabilmesi, istendik sonuçlar oluşturulabilmesi için taşıyıcı öğeler” olarak tanımlamaktadır. Bu geniş kitlelere gerekli bilgi, beceri ve davranış biçimleri yazılı ve görsel olarak ders kitapları aracılığıyla sunulduğunu belirtir. Öncül (2000) ise ders kitaplarını “sistemli bir biçimde düzenlenmiş ve belli bir derste kullanılmak üzere hazırlanmış ve belli bir ders için kaynak görevi gören kitap” olarak tanımlamıştır.

Özel Alan ve Kamusal Alan: İlk ortaya çıktığı Yunan felsefesindeki özel- kamusal ayrımı, siyasetin kamusal dünyası ile aile ve ekonomik ilişkilerin özel dünyasının ifade ederken günümüz modern sosyolojide ev ile işin ayrılmasına toplumun oluşturduğu cinsiyet rollerine göre belirlenen geleneksel iş bölümünü ifade etmektedir. Daha basit bir ifade ile özel alan evi, kamusal alan ise çalışma hayatını ya da kamu ile ilişkilendirilebilecek alanları işaret eder.

1. BÖLÜM

1. TEMEL KAVRAMLAR VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

“Cinsiyet ikili bir sınıflamaya karşılık gelir. Kadın ve erkek. Bebekler doğduklarında (hatta doğmadan önce) sahip oldukları cinsiyet organlarına bakılarak ya kadın cinsiyet grubuna ya da erkek cinsiyet grubuna ait olarak kimliklenir. Bundan sonra nüfus cüzdanının renginden seçecekleri mesleğe kadar tüm ayrımlar bebek için işletilmeye başlar.”(Dökmen, 2017).

“Biyolojik yapıya bağlı olarak bazı özellikler yönünden insanlar arasında farklılıklar gözlenir. Kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıklara cinsiyet farklılıkları denir. Hücrelerde bulunan 23. kromozom çifti, cinsiyet kromozomlarıdır ve bu kromozomlar kabaca XX ya da XY şekillerine benzer. XX şeklindeki kromozomlar kadınlarda, XY şeklindeki kromozomlar da erkeklerde bulunur ve bunlar da cinsiyet farklılıklarını yaratır. Kadın ve erkeğin kromozom farklılıkları ve buna bağlı cinsiyet organlarındaki farklılıklar, hormonal farklılıklar, üreme fonksiyonundaki farklılıklar cinsiyete bağlı farklılıklardır. Bunlar gerçek farklılıklardır, kadında ve erkekte farklılık gösterir.” (Dökmen, 2017; 24)

Cinsiyetler arasındaki farklılık, kozmik bir bölünme veya toplumsal bir yazgı değil, yalnızca üremedeki işlevsel bir bütünleyiciliktir. Bunun duygusal ilişkileri yapılandırması için hiçbir neden yoktur (Cornell, 1998; 372-373).

“Yeni doğan bir çocuğun biyolojik cinsiyeti vardır ama henüz toplumsal bir cinsiyete sahip değildir. Çocuk büyürken toplum da çocuğun önüne cinsiyete uygun bir kurallar, şablonlar ya da davranış modelleri dizisi koyar. Toplumsal modeller ya da kurallar ayrıntıları ne olursa olsun, az ya da çok içselleştirilirler. Bunun sonucunda, normalde belirli bir cinsiyetin toplumsal beklentileriyle örtüşen bir toplumsal cinsiyet kimliği ortaya çıkar.” (Cornell, 1998; 255)

“Toplumsallaşma sürecinde erkek ve kız çocuklarının öğrendikleri, kültürün cinsiyetlerine “uygun” bulduğu duygu, tutum, davranış ve roller arasındaki farklılıklar ise toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak ele alınır. Kadınların daha duyarlı, ilgili ve bakım verici vb. olarak algılanmaları; ev kadının, öğretmen, hemşire vb. olmalarının beklenmesi, ama erkeklerin bağımsız, atılgan, kuvvetli vb. algılanmaları; asker, mühendis, tüccar vb.

olmalarının beklenmesi toplumsal cinsiyet farklılıklarıdır. Bunlar gerçek olmayan farklılıklardır; adeta toplumun kendi kalıplarını bireye dayatması sonucu oluşurlar.”(Dökmen, 2017; 24)

Biyolojik cinsiyet farklılıkları öğrenilmemiş, kişinin doğuştan sahip olduğu ve kadınlar ile erkekler arasında gözlenen farklılıklardır. Toplumsal cinsiyet farklılıkları ise kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından kendisine atfedilen ve sosyalleşme sürecinde öğretilen farklılıklardır.

Toplumsallaşma süreci içerisinde kız ve erkek çocuklara öğretilen kadın ve erkek rolleri ile bir sonraki nesil yetiştirilir. Toplumun oluşturduğu ve cinsiyetlere yüklediği bu roller aracılığıyla toplumsal cinsiyet kalıp yargıları oluşturulur. Kimi toplumlarda erkeğin egemenliği ile şekillenen toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kimi toplumlarda ise kadının egemenliğinde şekillenir. Ancak geçmişten günümüze farklı kültürler incelendiğinde erkeğin egemen olduğu yani ataerkil özelliklerin hakim olduğu toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının daha fazla olduğu söylenebilir.

Yeni doğan bir bebek henüz cinsiyetinin farkında değildir. Doğduğu andan itibaren önce ailesi ve yakın çevresi sonra da içinde bulunduğu toplum bebeğe cinsiyetine göre davranmaya başlarlar. Hatta doğum öncesinde bile anne baba tutumları çocuğun cinsiyetine göre şekillenmeye başlar. Doğum öncesi yapılan hazırlıklarda cinsiyete dayalı renk farklılıklarının görülmektedir. Bebek erkek olacaksa mavi, kız olacaksa pembe renkler tercih edilir.

“İnsanlarda ilk kimlik olarak “erkeğim” ya da “kızım” gibi cinsel farklılıklar öğretilerek kabul etme belirtilir ve kimlik şüphesiz kişiler için en uzun süreli, en kapsamlı olanıdır. Çünkü çocukluk boyunca ailenin, eğitimcilerin, kültürün, çevrenin ve toplumun çocuğa uygun gördüğü davranış, kişilik, ilgi ve değerler belirlenerek yaşam boyunca gelişimi devam ettirir.” (Millet, 1987). Başka bir deyişle, toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek için toplumun ve kültürün belirlediği, her iki cinsiyet tarafından benimsenen roller, görevler, haklar, sorumluluklar ve davranışlar bütünüdür. Tüm bunlar kültürden kültüre değişebilir. Bir toplumun kadından ve erkekten beklediği dişil ve eril rolleri, o topluma ait kıyafet, vücut dili, sözlü ve sözsüz iletişim şekilleri vb. her şeyi yansıtır (Sabuncuoğlu, 2006).

Çocuklar toplum içerisinde büyürken, toplum onlara cinsiyetlerine uygun kuralları ve davranışları öğretmektedir. Bu kuralları ve davranışları aile, medya, arkadaş grupları ve okul gibi belirli çevrelerde toplumun onlara öngördüğü şekilde edinmeleri beklenir (Connell, 1998). Kız ve erkek çocuklar, birbirlerinden farklı cinsiyetçi kodlarla sosyalleştirilirler. Sosyalleşmede temel olan ailede, okulda, çevrede ve kitle iletişim araçlarında yer alanlar çocuğu biyolojik cinsiyetine uygun kalıp yargılara göre yetiştirmektedirler. Öğretilmeye çalışılan tüm roller, bireylere yaşam boyu hatırlatılarak, bu rollerin yeniden üretilmesi sağlanmaktadır (Demircioğlu, 2014; 13).

Toplumsal cinsiyet kavramında esas olan, kadın ve erkeğin biyolojik olarak sahip olduğu farklılar değil içinde yaşanılan toplumun kişiyi kadın ve erkek olarak nasıl görmek istediği yani kişiden beklediği davranışlar ve rollerdir.

Sosyalleşme; bireyin gerek toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek gerekse rollerini yerine getirmeyi öğrenerek toplumun üyesi haline gelmeyi öğrenme sürecidir. Toplumsallaşma süreci cinsiyete göre farklılık gösterir (Ersöz , 2010; 6). Sosyalleşme ile kız ve erkek çocuklar nesnelere, faaliyet ve etkinliklerden, oyunlardan, mesleklerden ve kişilik özelliklerinden kendilerine uygun olan ya da uygun olmayanları ayırt etmesini öğrenirler (Dökmen, 2017).

Geleneksel ataerkil toplumlarda kızlardan her zaman iyi bir ev kadını, iyi bir anne ve iyi bir eş olma rolü beklenirken, erkeklerden ise başarılı olma ve ailenin geçimini sağlama rolleri beklenmektedir. Türk toplumunda sıklıkla kullanılan “hanım hanımcık” deyimini kadına yönelik toplumsal cinsiyet içerisindeki beklentileri gösterirken “beyefendi gibi” denilerek de erkeğe yönelik toplumsal cinsiyet içerisindeki beklentileri gösterir. Toplumsal cinsiyet kavramının içerisinde biyolojik olarak farklılıklarımız değil, kadın ve erkek olarak yaşadığımız toplumun bizi nasıl gördüğü, değerlendirdiği, algıladığı, düşündüğü, yargıladığı ve nasıl davranmamızı beklediği hakkında kendi değerleri, beklentileri, yargıları ve rolleri vardır. (Ersöz, 2010).

Her toplumda birey sahip olduğu biyolojik cinsiyete yüklenen davranışları, rolleri ve hakları öğrenerek büyür ve bunların etkisiyle toplumun kendisinden beklediği yönde yavaş yavaş dönüşür. Toplumsal cinsiyet rolleri “eril” ve “dişil” olarak ifade ettiğimiz bu durum tarihsel ve kültürel olarak belirlenir. Bu kavramı ilk kullanan birkaç feminist akademisyen arasında yer alan Ann Oakley şöyle söyler: “ toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir, erkek

ve kadınların ‘eril’ ve ‘dişil’ olarak toplumsal sınıflandırmasını işaret eder.” Kişinin erkek ya da kadın olduğu çoğunlukla biyolojik göstergelere göre anlaşılabilirken, eril veya dişil olduğu ise aynı şekilde anlaşılmaz; eril veya dişil olanın ölçütleri kültürel, yani içinde yaşanılan topluma ve zamana göre farklılık gösterir. Oakley şöyle bir sonuca varıyor: “*Toplumsal cinsiyet rolünün biyolojik kökeni yoktur, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantılar gerçekte hiç de ‘doğal’ değildir* (aktaran Çelik, 2008, 16).

Toplumsallaşma sürecinin sonunda cinsiyet kavramı çeşitli biyolojik farklılıklardan çok daha farklı anlamları kazanır. Erkeğe ve kadına atfedilen anlamlar, içinde yaşanılan sosyal hayatta geçerli olan ve toplumun zihninde yer etmiş roller arasında kendine yer bulmaya çalışır. Sonuç olarak biyolojik cinsiyet yerini toplumdaki statüsüne de işaret eden toplumsal cinsiyet anlayışına bırakır. Bu süreçten sonra kadınlar ve erkekler toplumun kendisi için uygun gördüğü eylemleri yapmakla yükümlüdürler.

Bireylerde toplumsal cinsiyet kavramı, edinilen kalıp yargılarla yerleşir ve genellikle bu yargılar bireyin davranış, düşünüş boyutunda önemli etkilerde bulunurlar. Kalıp yargılar, bir grupta ilgili olarak bireylerin sahip olduğu bilgi, duygu ve düşüncelerin oluşturduğu yapılardır. Bireyler çoğu zaman fazla düşünmeden ya da araştırma yapmadan kalıp yargılara göre hareket ederler. Kalıp yargılar bireyleri belli şekilde davranmaya iten bilişsel yapılardır, öğrenilmiş kalıp yargılar bireyler tarafından kolayca kabul edilir ve uygulanır özellikle bireyler hoşnut olmadıkları kişi, durum ve olaylar karşısında çok daha çabuk kalıp yargılarını devreye sokarlar .(Çelik, 2008; 19).

Kalıp yargılar kişinin sınırlı bir alandaki bilgiye odaklanmasını sağlar. Hızlı karar verebilmek adına bilginin doğruluğu feda edilir. İnsanlar kalıp yargıları birbiriyle çelişen bilgilerle karşılaştıklarında daha fazla kullanırlar. Böyle durumlarda kalıp yargılarla çelişen bilgileri dikkate almazlar ve çok fazla bilgi arayışı içine girmezler. Eğer kişi kalıp yargılarla uyumsuz bilgileri dikkate almaya başlarsa o zaman bu yargılar da değişmeye başlayacaktır (Çelik, 2008; 24).

Çeşitli gruplara ilişkin kalıp yargılar vardır. Cinsiyet, ırk, din, cinsel yönelim vb. temelinde insanlar kategorileştirilerek haklarında kalıp yargılar geliştirilmiştir. Bu kalıp yargılar diğer insanlara ilişkin algıları ve etkileşimleri büyük ölçüde biçimlendirir. Cinsiyet kalıp yargıları da bunlardan biridir. Cinsiyet kalıp yargıları, cinsiyet önyargılarına temel oluşturabilir (Dökmen, 2017; 98).

Kalıp yargısal beklentiler çocukların davranışları üzerinde de etkilidir. Çocuğun toplumsal cinsiyete ilişkin algısı anne ve babasının davranışları aracılığıyla şekillenir (Çelik, 2008; 26). Sonraki süreçte de yaşadığı toplumda var olan toplumsal cinsiyet algısına göre kendini yineler. Okul yıllarında da cinsiyetlerinin toplum tarafından verilen davranışlarını benimsemeye devam ederler. Erkek çocuklar kendi oyunlarını oynarken kız çocukları da kadınlara özgü davranışlar gösterirler.

Cinsiyet önyargıları olumsuz olarak geliştirilen kalıp yargılardan oluşur. Çocuklukta benimsenen cinsiyet kalıp yargıları kadın ve erkeğe yönelik oluşturulan önyargıların temelini oluşturur. Çocuklukta oluşan bu önyargılar değişmeye karşı oldukça dirençlidir. Cinsiyet ayrımcılığı da söz konusu önyargılardan biridir. Yaşamın pek çok kesiminde cinsiyet ayrımcılığına yönelik uygulamaları görmek mümkündür. Eğitim ve iş yaşamında kadının maruz kaldığı cinsiyet ayrımcılığı da bunlardan biridir. Günümüzde hala toplumun bir kesimi kız öğrencilerin okutulmasına yönelik olumsuz tutum içerisindedir. Aynı şekilde pek çok kadın iş yaşamındaki yüksek performansına rağmen kariyerin de erkekler kadar hızlı ilerleyemez. Geçmişe oranla cinsiyet önyargılarında ve cinsiyet ayrımcılığında azalma olsa bile halen daha devam etmektedir. Ayrımcılıktan en çok zarar gören kesim kadındır ve bu durum kadınının ikincil statüsünü yinelemektedir.

Mekana, kültüre, zamana ve toplumun yaşadıkları olaylara göre değişiklikler sergileyen toplumsal cinsiyet, değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Toplumda neredeyse tüm kişilerce ve kurumlarca cinsiyetin asıl manasından uzaklaştırılarak yeniden cinsiyet niteliği kazandıran bu roller, kendi toplumuna göre şekillenen devletin politikalarında da içselleştirilmekte ve tekrardan üretilmektedir (Baş, 2011) .

1.2. Cinsiyet Ayrımcılığı

Ayrımcılık genel bir kişiye, kişilerin oluşturduğu gruplara ya da bir topluma sahip oldukları belirli birtakım özelliklerden dolayı uygulanan olumlu veya olumsuz tavırlar olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada olumlu ve olumsuz ayrımcılık söz konusu olmaktadır. Olumlu ayrımcılık yani pozitif ayrımcılık olarak da adlandırabileceğimiz ayrımcılık, tarihten bu yana yok sayılmış kümelerin, başta eğitim hakları olmak üzere, istihdam edilme ve siyasi hayata dahil olma gibi alanlarda var olma imkanını vererek bu kümelere temsil durumu yaratmaya çalışan bir dizi kurumsal politika ve uygulamalar olarak adlandırabiliriz (Öztaş, 2004).

Bir kişiye, gruba ya da kişilerin içinde bulunduğu toplumda var olan özellikleri veya belirli özelliklerinden dolayı maruz kaldığı olumlu veya olumsuz bir yaklaşımla karşılaşılan davranışlar anlamına gelen ayrımcılık içerisinde en belirgin şekilde ve çoklukla yapılan ayrımcılık cinsiyet ayrımcılığı üst sıralarda yer almakta olup bu ayrımcılığa yüksek oranda kadınlar maruz kalmaktadır. Bu durumda kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığında en çok yapılanlar arasında; ikili ilişkilerde her zaman erkeğin söz sahibi olması ya da söz sahibi olmak istemesi, fırsat eşitliğinin olmaması, eğitim haklarının engellenmesi, iş hayatına katılımda ve yükselmeye gerekli desteği görmemesi, siyasete katılımlarının çok kısıtlı olması, şiddete maruz kalması gözlemlenmektedir (Başçı ve Giray, 2016).

Kadınlar, aynı konumdaki erkeklerden daha az maddi kaynak, statü, güç ve kendini gerçekleştirme fırsatına sahip oldukları söylenebilir. Bu eşitsizlik erkekler ve kadınlar arasındaki biyolojik veya kişilik farklılıklarından dolayı değil toplumun örgütlenmesinden ortaya çıkar (Ritzer ve Stepnisky, 2015. 171). Asıl belirleyici olan ise toplumda mevcut bulunan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının, toplumun örgütlenme sürecinde etkili olmasıdır.

Ayrımcılık çok farklı şekillerde oluşabilir, genellikle olumsuz davranışın bizzat kendisi ayrımcılık olarak ifade edilmesine karşılık, aslında çoğu zaman ustaca gizlenmiş ve bazı kişilere veya topluluklara yöneltilmiş daha başka ayrımcılıklar da vardır. Örneğin herkes için olan bir şeyi, bir kişi veya topluluk için yasak kılmak veya sınırlamalar getirmek bir ayrımcılıktır. Bir kişinin farklı bir etnik gruba veya kültürel kökene sahip olduğu için, işverenlerin bu kişilere iş vermede gönülsüz davranması da ayrımcılığa örnektir (Vatandaş, 2011; 33).

Geçen asrın ortasından itibaren teknolojik ve ekonomik açıdan gelişmiş dünyada demokrasi ve insan hakları alanında önemli mesafeler alındı. Bu çerçevede, toplumdaki bütün bireylerin insan olmaktan dolayı haklarının bulunduğu ve bunlar arasında ayırım yapılamayacağı anlayışı kabul gördü. Bu anlayış gelişmiş dünyada yasalarla güvence altına alınmış olmasının yanına, bu konuda üst düzey bir farkındalık da oluşmuştur. Dünyada böyle bir farkındalığın oluşmasına karşı, gelişmekte olan ve gelişmemiş toplumlarda da cinsiyet ayrımcılığı çok daha bariz bir biçimde görülmektedir (Demircioğlu, 2014, 19).

Bazı toplumlarda cinsiyet ayrımcılığına zemin hazırlayan diğer iki unsur ise çevre ve okuldur. Cinsiyet ayrımcılığının açık veya örtülü bir şekilde var olduğu çevre ve okullardaki

iklimden öğrenciler olumsuz bir şekilde etkilenmekte ve bunun neticesinde cinsiyet ayrımcılığına yol açacak tutum ve davranışlar geliştirmekte ve bu davranışlar zamanla pekişerek içselleştirilmektedir (Demircioğlu, 2014; 19).

Cinsiyet ayrımı kavramı, kadının çok uzun bir süre özel alan diye tabir edilen ev ve ev çevresinde geçen yaşamından sonra, kamusal alan diye tabir edilen ve ev içi ve ev çevresi dışındaki yerler olan ortamlara girmeleriyle birlikte yaşadıkları sorunları dile getirmeleriyle ortaya çıkmış ve zamanla gündeme damgasını da vurmuştur. Kadınlar her zaman kendilerine toplum tarafından uygun görülen işleri yapmışlar ve bunun dışına çıkmadıkları için de erkeklerin yönetiminde ikincil bir konumda kalmaya devam etmişlerdir. Ne zaman ki bu sınırları zorladılarsa o zaman sorgulanmaya, eleştirilmeye ve bunun sonucunda da bastırılmaya başlanmışlardır. Ancak kadın, yüzyıllar boyu eşine, çocuklarına ve diğer aile üyelerine karşı verdiği emeğinin, hiçbir karşılık beklemeden sunduğu iş gücünün -fırsat verildiğinde erkeklerden çok daha başarılı olduklarını göstermelerine rağmen- görmezden gelinmesine daha fazla tahammül edemeyerek hak arayışı içerisine girmişlerdir (Demircioğlu, 2014; 19).

Günümüzde kadınlar her türlü işi yapabilmektedir. Ancak kadın çalışsa dahi, işinden evine geldiğinde, daha kapıdan adımını atar atmaz, ataerkil yapı onu kapıda karşılamaktadır. Bu yapı erkeklerle aynı işi yapıyor olmalarına rağmen kadına her zaman iyi bir eş, anne ve ev hanımı olma rollerini hatırlatmaktadır. Aynı şekilde erkeğe baktığımızda, işten eve gelen erkek, yemeğini yer dinlenir ve istisnalar da olsa büyük bir çoğunluğu çocuklarıyla da ilgilenmez. Çünkü erkeğe toplum para kazanma sorumluluğu dışında ev işlerinde başka bir sorumluluk yüklememiştir. Ama kadın dışarıda erkekle aynı işi yapıyor dahi olsa evde hem hizmetçi hem anne hem eş hem aşçı hem temizlikçi hem de evinin kadınıdır. Kısacası erkekler keyiflerine bakarken, kadınlar kendilerine vakit ayıramamaktadır. Çünkü yetiştikleri toplum kadın rolü için aksini asla kabul etmemektedir. Hatta aksini yapmaya çalışanları dışlayarak cezalandırmaktadır (Demircioğlu, 2014; 19).

Ataerkil yapının egemen olduğu toplumlarda çoğu alanda erkekler kadınlardan daha üstün tutulmuş ve bu durum sosyal hayatta kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı olarak yansımıştır. Toplumsal cinsiyette eşitlikten kastedilen; fırsatları kullanmada eşitlik, kaynakların ayrılmasında eşitlik, kaynakların kullanılmasında eşitlik ve hizmetlerin elde edilmesinde eşitliğin sağlanarak cinsiyet ayrımcılığının yapılmamasıdır (Çelik, 2008).

1.3. Kamusal Alan ve Özel Alan

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında en temel ikiliklerden biri olan özel alan-kamusal alan ayrımı, her ne kadar ilişkileri ve mekanları sabitleyici yönleri konusunda sıkça eleştiriye maruz kalmış olsa da kadınlığın özel, erkekliğin de kamusal alan ile ilişkilendirildiği bir çözümleme düzlemi sunmuştur (Arık, 2009; 175).

Sözlük anlamı olarak kamu üç başlık altında toplanmıştır: 1. Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü. 2. Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme. 3. Hep, bütün. Kamusal, “kamu ile ilgili” anlamında geçmektedir. Kamusal alan ise “kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer” olarak alınmıştır (TDK, 2005).

Kamusal alan, zaman zaman yaşam içinde oluşturulan kamuoyu kelimesini ifade etmek için de kullanılmaktadır. Kamuoyu ise aynı sözlükte “bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi, halkoyu, amme efkârı, efkârı umumiye” olarak geçmektedir. Kamuoyu oluşturmak ise “bir düşüncüyü yaygınlaştırmak ve halkın dikkatini o düşünce etrafında toplamak ve yoğunlaştırmak” şeklinde ifade edilmiştir (TDK, 2005).

Özel kelimesi, sözlükte beş farklı anlam içerir: 1. Yalnız bir kişiye, bir şeye ait veya ilişkin olan. 2. Bir kişiyi ilgilendiren veya kişiye ait olan, hususi, zatî. 3. Devlete değil, kişiye ait olan, hususi, resmi karşıtı. 4. Dikkate değer, istisnai. 5. Her zaman görülenden, olağandan farklı. Özel alan ise sözlükte özel yaşama denk gelmektedir ve “kişinin kendine özgü yaşayışı, yaşama tarzı, kendisini ilgilendiren tutum ve davranışı” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2005).

Toplumlarda mevcut olan özel ve kamusal, eril ve dişil gibi sosyolojik ikilikler cinsiyet temelinde düşünüldüğünde erkeklerin birincil konumuna karşılık kadınların ikincil konumlarını gözler önüne sermektedir. Kadın ve erkek arasındaki bu statü farklılığı kadınlara ve erkeklere başka başka özellikler atfederek onların farklı rolleri üstlenmesini ister. Geleneksel olarak işin cinsiyetlere göre ayrışmasının zaman içinde bazı sorunlara yol açacağı ve açtığı bir gerçektir. Geleneksel söylemde erkekle ilişkilendirilen özellikler olan “girişken olma”, “iktidar sahibi olma” gibi aktif roller erkeğin iş dünyasında ve politikada daha etkin ve görünür olmasının sağlarken, kadınlara ilişkilendirilen “uysal, bağımlı, fedakar olma” özellikleri onun özel alana itilmesine sebep olmaktadır. Hatta kadınların “öğretmenlik”, “çocuk doktorluğu” ve “sekreterlik” gibi mesleklerde görünürlüklerinin temelinde uysal ve çocuklarla olan bağlarının yer aldığı söylenebilir.

Özel alan/kamusal alan ikiliğinin tarihsel oluşum sürecine bakıldığında Antik Yunan dönemine kadar uzandığı, erkeğin iktidar sahibi olarak tarihte yerini almasına karşılık kadının ikinci planda yer aldığı ve erkeğin sahip olduğu bu gücü (iktidar sahibi olma) korumak adına günümüze kadar devam ettiğini söyleyebiliriz.

Fiziksel mekan, bir toplumda kadın ve erkeğin yaşam ve deneyimini, bunun kapsamını ve sınırlarını belirleyen önemli bir göstergedir. Burada sadece iki cinsin günlük hayatına ilişkin somut deneyimlerin verileri değil, aynı zamanda devletle bireyin ilişkisinin nasıl kurulduğunu da görmemiz mümkündür. Bu iki ilişki, -gerek cinsler arasındaki gerekse devletle birey arasındaki- basit bir ilişki değildir. Toplumlara ve bireyleri biçimlendiren temel egemenlik ve iktidar ilişkisidir (Çakır, 2009, 76).

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, şimdiye değin, toplumsal yapıyı çeşitli noktalardan inceleyip eleştirirken bir yandan da kadın erkek eşitsizliğinin kültürel kökenlerini anlamaya çalışmıştır. Birçok sosyolojik ve antropolojik araştırma, kadınlığın dışı cinsiyet üzerine sosyal olarak yapılandırılmasının toplumlar arasında sosyo-politik ve ekonomik değişkenler üzerinden farklı kimlik biçimlerine bürünebildiğinin örneklerini göstermektedir (Arık, 2009, 174). Mevcut toplum yapısına bakıldığında -her ne kadar modernleşmenin getirilerinden biri olan eşitlikçi bir cinsiyet anlayışının varlığı vurgulansa da- halihazırda kabul gören erkek niteliklerinin karşısında kadına atfedilen nitelikler yer alınca karşımıza egemen-ezilen, saldırgan-pasif, güçlü-zayıf gibi ikilikler çıkmaktadır.

Kamusal alan demokratik yönetimlerde vatandaşların ortak konularda, eşit ve özgür olarak düşüncelerini ifade edebildikleri alanı temsil eder. Kamusal alanın sınırları da demokrasinin sınırlarıyla oluşturulur. Demokrasinin tüm vatandaşlara sunduğu hak özgürlüklerin cinsiyetlere göre farklılaşamayacağı düşüncesinden hareketle kamusal alanda kadının da en az erkek kadar yer alması gerektiği bilinen bir gerçektir. Yasalarla güvence altına alınmış olan bu özgürlüklerin uygulanmasında yönetimlerin kamusal alanda kadının görünürlüğüne arttırmak için çalışmalar yapması gerekmektedir.

1.4. Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin eğitimle ilgili sonuçları tüm toplumlarda, şu ya da bu derecelerde ve biçimlerde süregelen sorunlar arasındadır. Eğitim bireylere belli bir zamanda kabul gören kültürü ve bilgiyi aktarmak ve işgücüne katılabilmek için gerekli önkoşulları kazandırmak gibi işlevleri nedeniyle ister istemez toplumsal cinsiyet içerikli

iletiler taşır. Dolayısıyla okullar hangi düzeyde olursa olsun kız ve erkek çocuklarla, kadınlar ve erkekler hakkında toplumda var olan kalıp yargıların ve sınırlamaların taşıyıcılarıdır (Tan, 2016, 85).

Eğitim aynı zamanda bireylerin yaşam kalitesinin geliştirilmesinde büyük öneme sahiptir. Eğitim aracılığıyla bireyler sahip oldukları potansiyelleri keşfederler, bu sayede toplumsal hayatta kendilerine bir yer edinirler. Eğitim hakkından faydalanmış bir kadının okur yazar olması, devamında kendisini özgürce ifade edebilmesi, fırsat ve risklerden haberdar olması ve toplumun karar alma süreçlerinde bilinçli bir şekilde katılması için en önemli anahtar olacaktır.

Eğitim temel insan hakları arasında yer alır. Verilen eğitimin içeriği bireyleri güçlendirebileceği gibi güçsüz de kılabilir.

Eğitim var olan yapı ve içeriğiyle toplumsal ve ekonomik yaşamdaki cinsiyetçiliğin yeniden üretildiği bir kurum olmakla beraber cinsiyetçi örüntüleri dönüştürebilecek ve daha eşitlikçi bir toplumsal yapılanmayı gerçekleştirebilecek gizilgücü de içinde taşımaktadır (Tan, 1979). Berktaş'a (2004) göre okul, toplumsal ve kültürel değerlerin aktarıldığı ve yeniden üretildiği esas mekân olarak toplumsal cinsiyet kimliklerinin de oluşturulduğu yerdir. Ancak bu kimlik ve rollere ilişkin geleneksel klişeler değişmediği sürece, daha eşitlikçi bir topluma ulaşmak mümkün değildir. Dolayısıyla, eğitime önem vermenin ötesine geçilerek “nasıl bir eğitim” sorusuna, “cinsiyetçi olmayan, eşitlikçi bir eğitim” yanıtını vermek ve uygulamak gerekir (Berktaş, 2004).

Toplumsal cinsiyet ilişkileri farkında olmadan yaşanmakta ya da yaşatılmaktadır. Dolayısıyla öğretmenler ya da öğrenciler bu durumu doğal olarak karşılayıp bu kısır döngünün devam etmesine dolaylı yoldan destek olmaktadır.

Birleşmiş Milletler (BM) düzeyindeki 9 temel insan hakları sözleşmelerinden biri olan ve ülkemiz tarafından da imzalan “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)”nda yer alan 10. maddede “erkeklerin ve kadınların kalıplaşmış rolleriyle ilgili kavramların eğitimin her düzeyinden ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için karma eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metodlarının bu amaca göre düzenlenmesi” ifadesi yer almaktadır.

“Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” BM Genel Kurulu tarafından 1979 senesinde kabul edilen uluslararası bir sözleşmedir. BM bünyesinde yer alan 9 insan hakları sözleşmesinden biri olan CEDAW, içeriği itibariyle güçlü ve kapsamlı bir “Uluslararası Kadın Hakları Bildirgesi” olarak tanınır. Bu sözleşmede, kadınlara karşı ayrımcılığın ne olduğu ve bunun önlenmesi için yapılması gerekenler ve alınacak önlemler yer alır.

Sözleşmeyi imzalayan devletler belirtilen yükümlülükleri yerine getirirken elde ettikleri ilerlemeler 23 bağımsız uzman tarafından oluşan CEDAW Komitesi tarafından, taraf devletlerin dört yılda bir sundukları raporlar üzerinden denetlenir.

Her kültürde var olan düşünce, değer ve bilgilerden sadece bir kesiti okullarda kullanılmak için seçilir. Bu seçimin arkasındaki kriterler genelde iktidar gruplarının dünya deneyimlerine uygun düşer. Okul bilgisinin tipik bir özelliği erkeklerin düşünsel, siyasal ve askerlik etkinliklerinden oluşmasıdır. Ders kitaplarındaki buluşları yapanlar, teorileri üretenler, devleti kuranlar, ekonomiyi yönetenler erkeklerdir. Burada sorun bilginin ataerkil niteliğinden kaynaklanır. Bilim uzun bir geçmişte bir taraftan kadınları görmezden gelmiş, diğer taraftan onların yaşantılarını değersizleştirmiştir. Eğitim, öğrencilere sadece erkeklerin, insan yaşamının etkin aktörleri ve özneleri olduğu duygusunu aktarmaya yaramıştır. Eğitimin cinsiyet körü ya da cinsiyetçi yaklaşımı akademik alanda da sürekliliğe sahiptir (Tan, 2016).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin varlığına rağmen eğitim, kişinin yeteneklerini geliştirmesi ve kendini gerçekleştirme açısından oldukça önemlidir. Çeşitli uluslararası çalışmalarda da belirtildiği gibi dünyada kadınların ve toplumların çağdaşlaşmasında eğitimin katkısını göz önünde bulundurmadan değerlendirebilmek mümkün değildir.

1.5. Ders Kitapları ve Toplumsal Cinsiyet

Eğitim-öğretim yaşantıları içerisinde kullanım sıklığı ile vazgeçilmez bir öneme sahip olan ders kitapları, bu ismini ilgili olduğu dersin öğretim programına bağlı olarak kazanır. Ders kitaplarındaki çeşitlilik ilgili dersin öğretim programına bağlı olarak oluşturulur. Bu bilgidan hareketle öğretim programlarının taşıyıcısı konumundaki ders kitaplarının daha duyarlı ve alan uzmanı kişilerce hazırlanması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Öğretim programlarının başarısının, bir anlamda, ders kitaplarının niteliğiyle de belirlenebileceğinden hareketle ders kitaplarının hazırlanıp değerlendirilmesine, hizmete sunulup kullanılmasına dek geçen sürecin ciddi bir emek ve özen gerektirdiği akıllardan çıkarılmamalıdır (Yalınkılıç,

2014). Öncül (2000) ise ders kitaplarını “Sistemli bir biçimde düzenlenmiş ve belli bir derste kullanılmak üzere hazırlanmış ve belli bir ders için kaynak görevi gören kitap” olarak tanımlamıştır.

Toprak ders kitaplarını “... eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda; öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan, pekiştirme, sınava hazırlama ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan kullanışlı bir öğretim materyalidir” şeklinde tanımlamıştır (aktaran Bayrakçı, 2005). Ders kitapları öğretim amacıyla kullanılan temel kaynaklardır. Ders kitapları için derslerde mesajların öğrenciye gönderimi sürecinde öğrencinin bilgi ve yaş düzeylerine uygun ve öğretim programları temel alınarak hazırlanan basılı eğitim materyalleridir, denilebilir. Hali hazırda ders kitapları en yaygın öğretim araçları olarak görülmektedir (Bayrakçı, 2005; Kılıç, 2008).

Esen (2003) öğretmen ve öğrenci açısından ders kitabını şu şekilde tanımlar: “Öğretmen açısından ders kitabı, izlenmesi öngörülen eğitim programının hem bir tamamlayıcısıdır; hem de sınıf içi uygulamalara kılavuzluk eden temel bir kaynaktır. Öğrenci açısından ise ders kitabı, öğrencinin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eder ve dolayısıyla doğrudan ilişki kurduğu en temel araçtır.” Buradan hareketle öğrencinin öğrenme yaşantılarını ve toplumsal cinsiyetini öğrendiği en temel kaynak ders kitaplarıdır, denilebilir.

Yıldırım (2007)’a göre; ders kitabı, bir dersin öğretimiyle ilişkili olarak hazırlanan veya seçilen bir kitaptır. Benzer bir anlamda belirli ölçülere göre incelendikten sonra belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak önerilen bir kitaptır. Kılıç (2008)’a göre öğretim programlarının bütün öğelerini kapsayabilme özelliğine sahip ders kitaplarının, bu özellikleri sebebiyle öğretim programlarının uygulanmasında en çok başvurulan ders araçları olmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği’nin birinci bölümünde “Tanımlar” başlığı altında (madde 4) Eğitim Aracı; “Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı, öğretmen kılavuz kitabı ile öğretmen ve öğrencilere kaynak ve yardımcı olacak basılı ve elektronik ortamdaki eğitim materyali, Millî Eğitimin genel amaçlarının gerçekleşmesine yararlı olacak diğer eserler” şeklinde tanımlanmıştır. Taslak ders kitabı ise “Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılmak üzere, içeriği eğitim ve öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, gerektiğinde fasikül hâlinde de üretilebilen, elektronik ortamda kayıtlı ders kitabı ya da

öğrenci çalışma kitabı ile öğretmen kılavuz kitabı taslaklarından oluşan eser” olarak ifade edilmiştir.

1.5.1. Ders Kitaplarının Önemi

Eğitim programlarının hedeflerine ulaşmasında en temel materyalin ders kitapları olduğu görülmektedir. Ayrıca ders kitapları bu programların başarılı olup olmamasını da etkileyen önemli unsur olarak görülmektedir. Ders kitaplarının sadece bilgi veren bir araç olmaktan ziyade öğretici bir nitelik de taşıması gerekmektedir. Öğrenciye öğrenmede rehberlik etmesi gerekmektedir. Ders kitapları öğretimi kolaylaştırmada öğretmene ve evde yalnız çalışırken öğrenciye en büyük yardımcıdır ve birinci derecede başvuru kaynağı olarak görülmektedir (Duman ve Çakmak, 2004). Günümüzde ders kitaplarına teknolojik gelişmelerle beraber internet ve zenginleştirilmiş kitaplar da eşlik etmektedir.

Kılıç (2008) ders kitapları için “Eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek üzere öğrencinin öğrenmesine kaynaklık eden en önemli öğretim aracıdır” der. Ders kitapları eğitim aracı olarak birçok işlevi yerine getirirken aynı zamanda öğretimin daha kaliteli olmasına katkıda bulunur. Ders kitaplarının temel amaçları içinde, bilgi vermenin yanında öğrenciye toplumsal tecrübeler kazanmasında rehberlik etmesi de bulunmaktadır. Ders kitapları sayesinde öğrencilere öğretim programı doğrultusunda toplumun istediği davranışlar kazandırılmaktadır (Kılıç, 2008).

Ders kitapları öğretmene, amaçları yerine getirmede ve uygulamada yardımcı olmakta ve ona yol göstermektedir. Ders kitaplarıyla bilgiye ulaşmak kolay olup, içerik basit ve anlaşılırdır. Bu kitaplar için görsel unsurlar da bilgiyi somut ve anlamlı bir duruma getirmek için önemlidir. Bu özellikleriyle ders kitapları eğitimin amaçlarını gerçekleştirmede ve öğrencinin öğrenmesine kaynaklık etmede önemli bir materyallerdir (Ceyhan ve Yiğit, 2005).

2003-2004 eğitim öğretim yılından itibaren ders kitapları devlet tarafından ücretsiz dağıtmaya başlanmıştır. Ücretsiz ders kitabı dağıtımı ve eğitime verilen destekler ne kadar önem arz ediyorsa ders kitaplarının kaliteli olması da çok büyük önem arz etmektedir (Kılıç, 2008). Ders kitaplarının önemi, her geçen gün daha çok anlaşılmaktadır. Eğitim sisteminin en temel sorunlarından görülen ders kitaplarının kalitesini geliştirme konusunda, kullanılan ders kitaplarının sürekli güncelleştirilmesi gerektiği ve Avrupa Birliği eğitim sistemine, değişen ve gelişen dünyaya uyumlu hale getirilmesi önem kazanmaktadır. Özellikle her geçen gün önem kazanan insan hakları, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında ders

kitaplarının daha dikkatli ve özenli hazırlanması gerekmektedir. Eğitim öğretim sürecinin temel materyallerinden biri olan ders kitaplarının içeriği de büyük önem taşır. Devletin kurumlarınca denetlenerek eğitim öğretim sürecine dahil olan ders kitaplarının cinsiyet rolleri açısından da incelenmesi gerekmektedir. Devlet ders kitaplarıyla ideolojisini geleceğin mimarı olacak olan çocuklara aktarırken, bireylerin sahip olmasını istediği nitelikleri de bu kitaplarda oluşturur.

1.5.2. Ders Kitaplarında Olması Gereken Nitelikler

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde ders kitaplarının nitelikleri şu belirlemeyi yapar (madde 6):

- a) *Anayasa ve kanunlara aykırı hususları içermez.*
- b) *Bilimsel hata içermez.*
- c) *Temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar.*
- ç) *Reklam niteliğinde ögeler içermez.*
- d) *Eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsar.*
- e) *Görsel tasarım ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alarak yapılır.*

Görüldüğü üzere ders kitapları ilgili yönetmeliğe göre anayasa ve kanunlara aykırı olmamalı, içeriğinde cinsiyet ayrımcılığı sayılabilecek ifadeler bulunmamalıdır. Aynı husus yönetmelikte “Temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar” ifadesiyle açık bir şekilde yinelenmiştir.

Eğitim bireyleri toplumsal hayata hazırladığı gibi, ders kitaplarının içindeki gizilgüç sayesinde bireylere toplumsal cinsiyet rollerini de kadın-erkek eşitliği temelinde kazandırmaktadır. Ders kitapları, açık ya da gizil bir biçimde mesajlarını bireylere sunmaktadır. Bu mesajlar bizlerde toplumsal bir gerçeklik imajı oluşturur. Örnek verilecek olunursa; aile denilince zihinde anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile kalıbı belirlemektedir. Bunun gibi toplumsal cinsiyet kimliğini bireylere, bilgi ve değerlerle beraber ders kitapları sunmaktadır (Severge, 1998). Böylece zihinde kadın denilince beliren cinsiyet

kimliği, kadının toplumda neler yapması gerektiği ve kadına biçilen rol; ders kitaplarında sunulan ögelerle birlikte zamanla insanların belleklerine yerleşmektedir.

Tüm bu nitelikleri ders kitaplarında arayan ve uygunluğuna karar veren birim MEB Talim ve Terbiye Kuruludur. Yine aynı şekilde okullarda okutulacak ders kitaplarının seçimini de aynı kurul yapmaktadır. MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği 12 Eylül 2012 tarih ve 28409 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak Ders Kitapları ve Eğitim Araçları İnceleme ve Değerlendirme veri tabanı oluşturulmuştur. Bu veri tabanı ile akademisyenler, öğretmenler ve uzmanların katılımı ile inceleme ve değerlendirme panelleri oluşturulmuştur. Bu panelin değerlendirme ölçütleri ise Talim ve Terbiye Kurulu tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

- *İçeriğin Anayasa ve kanunlara uygunluğu,*
- *İçeriğin bilimsel olarak yeterliliği,*
- *İçeriğin eğitim ve öğretim programının kazanımlarını gerçekleştirme yeterliliği,*
- *Görsel tasarımın ve içerik tasarımının, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte olması ve öğrencilerin gelişim özelliklerine uygunluğu, olmak üzere dört kriter kullanılır (TTKB, 2013).*

Ders kitaplarının incelenmesinde ve değerlendirilmesinde yukarıda belirtilen kriterler esas alınmıştır. Bu paneller sayesinde inceleme ve değerlendirme sürecinin katılımcılarla şeffaf, tarafsız ve her türlü ihmalden uzak olması hedeflenmektedir.

1.5.3. Ders Kitaplarında İçerik

Kıbrıs (2010) çocuklar için hazırlanan kitaplarda; aile, yurt, ulus, doğa ve yaşama sevgisi, özveri ve dayanışmanın önemi, kişiler arası davranışlarda hoşgörü ve sempati, doğruluğun, dürüstlüğün değeri, çalışkanlık ve görev duygusu, iyi bir vatandaş olmak, demokratik toplum yaşayışıyla ilgili davranışları hayata geçirmek gibi temalara yer verilmesi gerektiğini belirtir.

Tema çocuklara kazandırılmak istenen genel davranışlar, konu ise bu davranışı kazandırmak için kullanılan araç gereç olarak belirtilebilir. Ders kitaplarında seçilen konular belirlenen temalarla ilgili davranışları öğrencilere kazandırmaya hizmet etmelidir. Bu

nedenle; hem ulusal düzeyde hem de evrensel düzeyde öğrencilere bir kişilik kazandırılması gerektiği unutulmamalıdır (Kıbrıs, 2010).

Çocuklar için hazırlanan kitaplarda çocuğun ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınmadığında, çocukta okuma isteksizliğinin olacağı belirtilir (Karatay, 2011). Dilidüzgün (2004) çocukların hayal dünyasının yetişkinlerden çok farklı olduğunu; masalsi, olağanüstü, sıra dışı olaylar okumaktan zevk aldıklarını ve onların hayal kurmaya yetişkinlerden daha çok ihtiyaçları olduğunu belirtir. Bu sebeple ders kitaplarında bulunan edebi metinler seçilirken bazı hususlara dikkat edilmesi gerekir. Karatay (2011) çocuklar için hazırlanan kitaplarda ele alınan konuların taşınması gereken özellikleri şu şekilde sıralar:

- 1. Çocukların okul öncesi dönemden başlayarak farklılaşan bireysel ilgi ve gereksinimlerine yanıt vermeli,*
- 2. Çocukların yüreklerinde ve belleklerinde sevgi, dostluk ve barış anlayışının gelişmesine katkı sağlamalı,*
- 3. Çocukların mantığını geliştirici, eski bilgilerini pekiştirici, yeni deneyimlere dikkat çekici olmalı ve şaşırtıcı sürprizler içermeli,*
- 4. Çocukların hayal dünyalarını ve yaratıcılıklarını geliştirmeli,*
- 5. Çocuklara sevgi, çalışkanlık, doğruluk, adalet, yardımseverlik, şefkat gibi evrensel ve ahlaki değerleri işlemeli, ideolojik fikirleri dayatmamalıdır.*

Karatay (2011) işlenen konularda din, dil ve cins ayrımcılığına dayalı önyargılar yerine aklın ve bilimin üstünlüğünün öne çıkarılması gerektiğinin de altını çizer.

1.5.4. Ders Kitaplarında Görsellik

Görsel öğeler, metindeki yazılı anlatımı destekleyen, içeriğinin anlaşılmasını kolaylaştıran, okuyucuyu görsel olarak düşündüren metin içerisindeki resim, grafik, diyagram, tablo, harita, ağ çizelgeleri vb. unsurlardan oluşur (Şahin. 2014).

Metni tamamlayan resimler yazıyla anlatılması zor olan konuları çizgi yardımıyla açıklamaya yarar. Gergedanı görmemiş bir çocuğa, onu yazıyla anlatmak güçtür. Ancak yazının yanına bir gergedan resmi koymak yeterlidir. Çocuğun söz dağarcığı sınırlı ise, bu tür resimlemelerden hoşlanması doğaldır (Şimşek. 2007).

Kıbrıs (2010) “Çocuk kitaplarındaki resimlerin metinle ilgili olarak süsleyici, açıklayıcı, bütünleyici resimler olması gerekir” der. Bununla birlikte süsleyici resimlerin metni daha hoş bir biçimde yansıtmak amaçlı olduğunu, açıklayıcı ve yorumlayıcı resimlerin ise metnin daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağladığını belirtir. Tamamlayıcı ve bütünleyici resimlerin ise metinde işlenen konunun daha iyi anlaşılacak, belirgin bir duruma gelmesine destek olduğunu ifade eder.

Karatay’a göre (2011) “*Resimler, çocuk edebiyatı ürünlerinde işlenen konu, olay ve ana fikri algılama ve kavramaya yardımcı, tamamlayıcı öğeler olduğu kadar okuma alışkanlığı edinmek için eserlerin albenisidir. Onları tekdüzelikten kurtararak ilgi çekici ve eğlenceli öğrenme, nitelikli zaman geçirme aracı olmalarını sağlar.*” Ders kitaplarında konuya uygun resimlemeler, ders kitaplarını sıkıcılıktan kurtararak onları ilgi çekici ve eğlenceli hale getirir.

Ders kitaplarındaki metin ve görsellerin çocuklar için dikkat çekici olması gerekir. Görseller metinle uyum içinde ve anlaşılır olmalıdır. Hazırlanan görsellerde estetiğe önem verilmesi, çocuğa görelilik olması, metindeki duygu ve durumları yansıtmaya çalışması gerekmektedir.

Görsel öğelerin metnin içersindeki etkililiğini arttırmak için metinle görsellerin kullanıldığı yerlerin tutarlı, metinde verilenlerle ilişkili ve uyumlu olması gerekir. Bu nedenle metinle görsellerin birbirini tamamlayacak biçimde düzenlenmesi gerekir. Özellikle metinle, görsel öğelerin aynı sayfa içerisinde yer alması ikisi arasında ilişkilendirmeyi sağlayacağı için daha etkili olacaktır. Yani metin ile metni betimleyen ya da açıklayan görselin birbirine yakın olması gerekir.

Ders kitaplarında resimleme, fotoğraf, şekil, tablo, şema vb. görsel öğelerin yerleştirilmesinde sıradanlıktan kaçınılmalıdır. Görseller kitap içinde farklı yerlere yerleştirilmeli, biçimsel olarak birbirini tekrar etmemeli, büyüklük ve renklendirmelerde farklılıklar tercih edilmelidir. Bu sayede kitap içerisindeki görsellerin daha dikkat çekici olması sağlanabilir.

Yazılı bir metinde içeriği desteklemek için kullanılan görsel öğelerin içerikle uyumlu olması gerekir. İçerikle tutarlı olan görsel öğeler, öğrencinin metnin daha kolay açıklamasını, somutlaştırmasını ve bilgilerin kalıcı olmasını sağlayacaktır. Ayrıca görsellerin tek başına ya da metin ile birlikte verilmesi de öğrenme sürecini önemli ölçüde etkileyecektir.

Ders kitaplarında kullanılan görsel öğeler öğrencilerin görsel düşünme becerilerinin gelirmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle bazı bilgilerin görsel öğelerle sunulması daha etkili olabilir. Bu sebepten ders kitaplarında yer alan görsel öğelerin dikkat çekici olması, renk, boyut gibi özelliklerinin uyumlu ve monotonluktan uzak olması metinde yer alan bilgilerin öğrenilmesinde etkili olacaktır.

Ders kitaplarında resim, tablo, grafik vb. görsel öğeler öğrencinin imgeleme gücünü harekete geçirir, öğrencilerde heyecan duygusunu uyandırır, estetik becerilerini güçlendirir ve öğrenme isteklerini artırır. Bu nedenle ders kitaplarında kullanılacak görsel öğelerin titizlikle seçilmesi ve sayfa içerisine yerleştirilmesi öğrenme süreci açısından oldukça önemlidir. (Şahin. 2014).

1.5.5. Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik

Eğitim sistemi bireylere toplumsal cinsiyet rollerini kazandırmada önemli bir unsurdur. Bunun kazanılmasında genel olarak okullar, materyal olarak da ders kitapları önemli bir rol oynar. Ders kitapları devletin ve toplumun öğrencilere vermek istediği mesajları açık veya gizli bir biçimde içeriğinde barındırır (Kılıç ve Eyüp, 2011). Bu mesajlar eğitim programlarında bir kazanıma dönüşür ve böylece öğrencilere kazandırılacak istendik davranışlar, düşünceler ve görüşler olarak ders kitaplarında yer alır.

Arslan (2000), kadınlarımızın belli alanlarda yetersiz olmalarını toplumsal cinsiyete bağlamakta ve bunun yansımalarının ailede, toplumda, çocuklarımızda ve ders kitaplarında görüldüğünü belirtmektedir. Severge (1998) ataerkil olan cinsiyetçi düşüncelerin kadınlara ikincil bir konum vermek istediğini ve kadını kendi özel hayatına hapsedme güdüsünü kültürel bir değer olarak nesillere, ders kitapları aracılığıyla dayattığını belirtmektedir.

Firdevs Gümüšoğlu'nun 2005'ten 2013'e Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet (2016) adlı araştırmasına göre; *“Ders kitaplarındaki örnekler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmekle kalmamakta, toplumsal eşitsizlikleri de olağanlaştırmakta ya da görmezden gelmektedir. Bunun yanı sıra, anlam bozukluğu içeren, yanlış bilgi veren, içeriği boş cümleler ve metinler de bulunmaktadır. Öte yandan batıl inançlara ve dini temalara yer verilmektedir.”*

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşmesi'nde (CEDAW, madde 10) toplumda var olan erkeklere ve kadınlara ait kalıplaşmış toplumsal

cinsiyet rollerinin eğitimin her düzeyinden çıkarılması gerektiği ve ders kitaplarının toplumsal cinsiyet kalıp yargılarından uzak oluşturulmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Burada özellikle okul kitaplarına dikkat çekilmekte; okul ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri kazandırmasındaki önemi bilinerek ders kitaplarının tekrar gözden geçirilmesi, bu materyallerden cinsiyetçi ifadelerin giderilmesi istenmektedir.

Ders kitapları genelde görsel ve metinsel öğelerden oluşmaktadır. Bunların her ikisinde de toplumsal cinsiyet rollerine ait unsurlar bulunmaktadır. Birey ders kitaplarındaki resimlerle, metinlerdeki kişilerle kendisini karşılaştırmaktadır. Buralardan toplumsal cinsiyete ait çıkarımlarda bulunup kendi kişiliğiyle kıyaslamalar yapmaktadır (Kılıç ve Eyüp, 2011). Örneğin ders kitapları görsellerinde kadının, mutfak önlüğü ile gösterilmesi kadınların her daim ev işleri ile uğraşmaları gerektiği izlenimini vermektedir. Bu kitaplar hazırlanırken verilecek gizli ve açık mesajların toplumsal cinsiyet eşitliği için ne kadar önem arz ettiği bilinmektedir.

Helvacıoğlu, (1994) 1928-1994 arası ders kitaplarında cinsiyetçiliği araştırdığı çalışmasında Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra kadınlara verilen geniş haklarla beraber kadın-erkek eşitliğini sağlamak için kadınları kamusal yaşama çeken söylemlerin 1945'e kadar sürdüğünü, 1945'lere kadar ders kitaplarında bu yönde olumlu bir tutumun var olduğunu söylemiştir. 1945-1950 yıllarını cinsiyetçiliğe geçişte ara bir dönem olarak; 1950'den sonrasını ise kadınların ve erkeklerin nasıl olmaları gerektiğini açıkça belirten, erkekleri aktif, kadınları pasif bir konumda sunan cinsiyetçi öğelerle dolu ders kitaplarının olduğunu belirtmektedir. Günümüz ders kitaplarındaki durum ise araştırmalara hala konu olmakta, ders kitaplarındaki cinsiyetçi etkilerin devam edip etmediği makale ve tezlerle incelenmektedir.

1.6. Sosyal Bilgiler Dersi ve Toplumsal Cinsiyet

“Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlanmaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonucunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir. Toplumsal gerçek denildiğinde, toplumsal yaşamı düzenleyen her türlü etkinlik akla gelebilir. İnsanın yaşamında kullandığı ve zorunlu olan, onun daha kolay, rahat, mutlu yaşamasını, kendini gizil güçleri doğrultusunda geliştirip gerçekleştirilmesini sağlayan tüm toplumsal olgular ve ilişkiler bu kavramın kapsamı içine girebilir.” (Sönmez, 2010, 3).

“Sosyal bilgiler, hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanılan bir öğretim programıdır.” (Öztürk, 2012; 4).

“İçerdiği konularla bireyi ilköğretim çağından yükseköğretim çağına kadar hayata hazırlamaktadır. Bunu yaparken de gelişen ve değişen dünya değerlerini ve teknolojik gelişmeleri de göz önüne almaktadır. Bu gelişmeler eğitim programlarına da yansmalı ve çağın gereklerine göre programlar ve ders içerikleri güncellenmelidir.” (Ölmez, 2019; 1).

Sosyal Bilgiler Dersinin Türkiye’deki geçmişine bakındığında 1997 yılından beri ortaokul müfredatında zorunlu ders olarak okutulduğunu, programdaki yer alan konuların ise 1924, 1927, 1930, 1931, 1938, 1949 ve 1967 programlarında farklı isimlerle temel eğitim içerisinde yer aldığını görmekteyiz. 1998 yılında ilköğretim sekiz yıla çıkarılınca sosyal bilgiler dersi haftada üç saat olmak üzere 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda yer almıştır.

Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarından biri de bireyin, içinde yaşadığı toplumun niteliklerini bilen, buna yönelik tutum ve davranışlar geliştirebilen bir vatandaş olarak nitelikli toplumsallaşmasını sağlamaktır. Bu özellikler bakımından sosyal bilgiler dersi bireyin içinde yaşadığı toplumsal hayatla iç içedir ve toplumsal hayata göre şekillenir. Topluma ait doğru kabul edilen tutumlar ve davranışlar öğrenciye aktarılır. Her ne kadar çağın gereklerine göre şekillense de topluma ait pek çok kalıp yargıyı yineler. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair kalıp yargılar da bunlardan biridir.

Sosyal bilgiler dersi, bünyesinde barındırdığı bilgiler ve doğrular aracılığıyla öğrenciler söz konusu bilgi ve doğruları özdeşleştirip yeniden üretmektedir. Bu yüzden ki sosyal bilgiler dersinin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair bilgileri ve doğruları barındırması zaruridir. Gerek açık gerekse örtük bilgilerin, toplumsal eşitliği temel alması gerekmektedir.

1.7. Alan Çalışmaları

Ders kitaplarında toplumsal cinsiyete dair yapılmış pek çok çalışma mevcuttur. Gümüšođlu’nun (1994) “1928’den 1994’e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik” adlı çalışması ders kitaplarında toplumsal cinsiyete dair yapılan en önemli çalışmalardan biridir. Gümüšođlu’nun bu çalışmasında 1928 yılından, 1994’e kadar ilk ve ortaokullarda okutulan ders kitaplarını cinsiyet rolleri açısından incelenmiştir. Çalışmada 1945 yılına kadar

yaratılmaya çalışılan kadın imgesiyle 1945'ten sonra yaratılmaya çalışılan kadın imgesi arasında büyük farkların olduğu vurgulanmıştır. 1945 öncesi kadına, ülkenin kurtuluşuna katkıda bulması açısından, önemli toplumsal işlevler yüklenip aile içi geleneksel rollerinin yoğun olarak vurgulanmadığı; bu tarihten sonra kadınların asıl görevinin evi ve ailesi olduğunu yansıtan örneklerin ders kitaplarında yoğun olarak yer almaya başladığı vurgulanmıştır.

Severge (1998) “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik: İlköğretim Ders Kitapları Üzerine Bir İçerik Çözümlemesi” adlı çalışmasında 1992-1993 eğitim öğretim yılında ilköğretimin ilk kademesinde okutulan Türkçe ders kitaplarındaki resim ve metinleri, çocuk ve yetişkin bireylerin sunduğu modelleri toplumsal cinsiyet açısından incelenmiştir. İçerik çözümlemesi yöntemiyle yapılan araştırmada ders kitaplarında yer alan kadın, erkek ve çocuk görsellerinin kimlerle birlikte gösterildikleri, hangi mekanlarda yer aldıkları ve hangi eylemleri sergiledikleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda kadın, erkek ve çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıtan mekanlarda yer aldıkları ve eylemleri yaptıkları belirtilmiştir. Erkeklerle atfedilen sıfatların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıtır nitelikte olduğu ifade edilmiştir. Araştırma bulgularından hareketle kadınların, genel olarak ev içinde ve çocuklarla ilgilenirken, erkeklerin ise kamusal alanda işlerini yaparken gösterildiği belirtilmiştir. Toplumsal alanda gösterilen kadınların temsil ettikleri mesleklerin de toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre şekillendiği ifade edilmiştir. Bu mesleklerin yine çocuklarla ilişkili meslekler olduğu vurgulanmıştır.

Asan (2006) “*Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algısının Saptanması*” adlı araştırmasında 2005-2006 eğitim-öğretim yılında ilköğretimin birinci kademesinin ilk beş yılında okutulan ders kitaplarında yer alan metin ve resimler, ana ve yan karakterler, kişilerin birlikte olduğu bireyler, eylemler, mekanlar, nesnelere cinsiyetlerine göre incelenmiştir. Ders kitaplarındaki metinler, “kadın” ve “erkek” cinsiyetlerine yönelik içerdiği bilgiler, telkinler ve öğretilere göre ele alınmış, cinsiyetlere dair ifade edilen rol ve sorumluluklar analiz edilmiştir. Ayrıca ders öğretmenlerinin bu duruma dair görüşlerine de yer verilmiştir. Öğretmenlere yöneltilen sorular “kişisel yaşamlarında maruz kaldıkları veya ön kabul gösterdikleri cinsiyetçilik içeren değerler, uygulamalar, toplumsal yaşamda cinsiyetçilik algıları, öğrencilere bakış açıları ve eğitim uygulamalarındaki cinsiyetçilik içeren değerleri saptayacak biçimde sorulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre erkek resimlerinin kız resimlerine oranla daha fazla yer aldığı görülmüştür. Ders kitaplarında kızlar daha çok ev içi alanda temsil edilmekte ve cinsiyetlerine

uygun olduğu düşünölen meslekler tavsiye edilmektedir. Kadınlara daha çok ev hanımlığı, öğretmenlik, doktorluk, hemşirelik gibi meslekler önerilirken kitapların tümünde okul müdürleri erkek olarak gösterilmiştir. Tamircilik, yöneticilik, güç gerektiren işler hala erkek işi olarak kabul edilmektedir. Öğretmenlerle yapılan görüşme bulgularına göre kadın öğretmenler toplumsal yapıdaki cinsiyetçiliği erkek öğretmenlere göre daha fazla algılamakta ve kabul etmektedirler. Araştırma sürecine katılımcı olan kadın ve erkek öğretmenler ders kitaplarının cinsiyetçi bir yapısı olduğu ve ders kitaplarının kadın ve erkeğe eşit yaklaşmadığı görüşündedirler.

Güneş (2009) “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Ayrımı (1990-2006)” adlı çalışmasında siyasi iktidardaki değişimlerin, ders kitaplarındaki cinsiyetçi ifadelerin yer almasında herhangi bir etkiye yol açıp açmadığını anlamak amacıyla yapılmıştır. 1990 ile 2006 yılları arasındaki ders kitaplarının incelenmesi sonucunda söz konusu süre zarfında ders kitaplarındaki cinsiyetçi tutumun azalma eğilimi gösterdiği değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, bu azalma eğiliminin siyasi iktidar değişimiyle birebir bağlantılı olmadığı görölmüş ve ders kitaplarındaki değişimin açıklanmasına yardımcı olabilecek faktörlerin neler olabileceği sorusuna yanıt aranmıştır.

Demirel (2010) “*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı*” adlı araştırmasında, 1928 – 2008 yılları arasında, 6, 7 ve 8. sınıflara yönelik hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarını, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yönünden incelemeyi amaçlanmıştır. Araştırma bulgularından hareketle, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eksenli yaklaşımlar hem görsel unsurlarda hem de metinlerde sıklıkla yer aldığı görölmüştür. Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki metinlerde çocuklara, nasıl kadın ve erkek olunacağı konusunda, açık ya da örtülü olarak mesajlar verildiği, çocukların cinsiyetçi rol modellerine yönlendirildiği ve görsel unsurlarla da bu yaklaşımlarla da bunların pekiştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sayılan (2012) “*Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*” adlı çalışmasında örgün ve yaygın eğitim kurumlarına katılımları, cinsiyetler çerçevesinde incelemiştir. Araştırma sonucunda eğitim ve okullaşmanın yaygınlaşması sonucu giderek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durumun hem eğitimli ve vasıflı kadınların sayısını arttırdığı hem de istihdam ve eğitim talebini artırıp çeşitlendirdiği belirtilmiştir. Eğitimin yaygınlaştırılmasının kısmi de olsa kadınların güçlenmesini sağladığı ifade edilmiştir. Ancak müfredatın cinsiyetçi ideoloji içeriği ile cinsiyetçi öğretmen tutumları nedeniyle bu etkinin

sınırlı kaldığı vurgulanmıştır.

Sarıtaş ve Şahin (2018) “*Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerine Bir İnceleme*” adlı çalışmasında; Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun kabul ettiği ilkökul 1., 2. ve 3.sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet rollerinin işlenişi ve cinsiyet rollerine bağılı olarak meslek gruplarında farklılaşmanın olup olmadığını belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla İlkokul Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan metinler ve görseller kadın ve erkek rolleri, anne-baba rolleri ve mesleki roller açısından incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda aile içinde kadınların daha fazla ev içi sorumluluklarda yer aldığı, çocuk bakımı ile ilgilendiği, ev dışında dahi çocuklarla, mutfakla bağlantılı olabilecek sorumlulukların olduğu; erkeklerin ise ev içi ve ev dışı sorumluluklarda daha çok güç ve otorite isteyen görevlerde olduğu belirtilmiştir. Mesleki rollerde de kadın ve erkek rollerinde farklılıklar olduğu, kadınlara ev ve çocuk bakımına yakın meslekler verilirken erkeklere hem güç ve otoriteyle birleşen hem de kadınlara oranla çok daha çeşitli mesleki kollarda roller verildiği vurgulanmıştır.

Başaran (2019) “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi” adlı araştırmasında, 2018-2019 yılında okutulan 4-5-6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarından yararlanılmıştır. Verilerin toplanmasında içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmalar sonucunda toplumsal cinsiyet algısı çerçevesinde ders kitaplarının çok büyük yanlışlıklar ve eksiklikler taşımadığı, kadın erkek herkesin bir birey olarak kararlarını bağımsız şekilde alabilmesi algısının yeterli seviyede oluşmamasının, kültürel ve toplumsal bağlamda önemli oranda yanlış eğitimden kaynaklandığı kanısına varılmıştır.

Bilgin (2019) “Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı araştırmasında Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulunun izniyle ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriklerini toplumsal cinsiyet açısından incelenmiştir. Bu çerçevede 5,6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görseller ve metinler belli kategorilere göre incelenmiştir. Çocuk ve yetişkin figürlerin hangi eylemler içerisinde oldukları, hangi mekânlarda buldukları ve hangi nesnelere birlikte oldukları incelenmiştir. Ayrıca metinlerdeki ana ve yan karakterlerin cinsiyet dağılımına bakılmış ve metinlerde toplumsal cinsiyet açısından dikkat çeken hususlar irdelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde metin ve görsellerde erkeklerin kadınlara göre daha fazla yer aldığı görülmüştür. Çocuklar açısından bakıldığında ise büyük bir farklılık görülmemiştir.

Meslekler açısından da cinsiyete dayalı bir ayrım görülmüştür. Kadınlar daha çok öğretmenlik ve hemşirelik gibi mesleklerde gösterilirken, erkekler ise daha çok mühendislik, iş adamlığı gibi mesleklerde gösterilmiştir.

Fidan (2019) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmasında 2018-2019 eğitim-öğretim yılında 4. 5. 6. ve 7. sınıf seviyelerinde kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitapları toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmiştir. Bu doğrultuda incelenen ders kitaplarında görsellerde ve metinlerde kadınların ve erkeklerin niceliksel olarak yer alma düzeyleri, bulunduğu alanlarının dağılımı, cinsiyetlerin mesleki dağılımı, kadın ve erkek isimlerinin kullanılma sıklığı, cinsiyetlere yönelik nitelere ilişkin kategoriler oluşturulmuş ve kategorilerden elde edilen bulgular yüzdelik değerleriyle birlikte sunulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ders kitaplarındaki görsellerde ve metinlerde erkeklerin niceliksel olarak daha görünür ve kamusal alanlarda ön planda olduğu saptanmıştır. Bununla beraber kadınların özel alanla özdeşleştirildiği, mesleklerde ise toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun meslekler içerisinde sunulduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca erkeklerin kadınlara oranla isim, sıfat gibi sınıflamalarda daha çok yer aldıkları niteliksel olarak da güç ve otoriterin simgesi olarak gösterildiği, kadınların ise edilgenlik masumiyet vurgusu ile yansıtıldığı görülmüştür. Sonuç olarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarında öğrencilere erkeklerin lehine, kadınların aleyhine toplumsal cinsiyet rollerinin sunulduğu ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliklerinin yeniden üretilmeye sebep olabileceği tespit edilmiştir.

Aşçı (2020) “Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları” adlı çalışmasında 1934-2019 yılları arasında ders kitabı olarak kabul edilmiş olan sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler eğitimine dönük ders kitapları incelenmiştir. Araştırmanın veri kaynağı, Milli Eğitim Bakanlığı’nın 1934-1972 yılları arasında sosyal bilgiler eğitimine dönük olarak okullarda okutulmasını kabul ettiği yurt bilgisi ve yurttaşlık bilgisi ders kitapları ile 1974-2019 yılları arasında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarından oluşmaktadır. Araştırma sonucunda, bireylere aile içinde verilen rollerin toplumsal cinsiyet temelli olduğu, bireylerin cinsiyetlerinin meslek seçimlerinde önemli olduğu, bireylerle özdeşleştirilen nesne ve renklerin toplumsal cinsiyet temelli olduğu, bireylerin kişisel uğraş ve eylemlerinin toplumsal cinsiyet tarafından şekillendiği ve dil içerisine yerleşmiş toplumsal cinsiyetçi ifadeler bulunduğu tespit edilmiştir.

2. BÖLÜM

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. “*Nitel araştırma; doküman inceleme, görüşme ve gözlem gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı sosyal olguları doğal ortamında bütüncül ve gerçekçi biçimde araştırmaya ve anlamaya yönelik nitel sürecin izlendiği bir araştırma olarak tanımlanmaktadır.*” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41).

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yoluyla veriler toplanmıştır. “*Doküman incelemesi yöntemi yazılı materyaller, resim veya özel kayıtların toplanmasına, incelenmesine ve değerlendirilmesine dayanan bir veri toplama tekniğidir. Doküman incelemesi tekniği bilimsel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir veri toplama tekniğidir. Bu yöntemin sıklıkla bilimsel araştırmalarda kullanılmasının en önemli nedenlerinden biri toplanan verilerin başka bir yöntemlerle elde edilmesinin imkansız olmasıdır.*” (Ekiz, 2015).

Araştırmada veriler toplanırken ve analiz edilirken Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesinden iki doktor öğretim görevlisinden uzman görüşü alınmıştır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunu tarafından ortaokullarda okutulması uygun görülen tüm Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yılları içerisinde MEB tarafından dağıtımı yapılan ortaokul 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarının toplumsal cinsiyet temsillerini belirlemek için ilk olarak kullanılan veri toplama aracı doküman incelemesi yöntemidir. Doküman incelemesi yöntemiyle 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında MEB tarafından ortaokullarda okutulmasına izin verilen ve farklı yayınevlerine ait 5. 6. ve 7. sınıf 6 adet Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ait sözlü ve sözsüz iletiler analiz edilmiştir. Belirlenen

bu Sosyal Bilgiler ders kitaplarının iki tanesi MEB devlet kitapları arasında yer alırken diğer dört kitap özel yayınevleri tarafından basılmıştır. Doküman incelemesi yöntemiyle incelenen ders kitaplarında toplumsal cinsiyete ilişkin sözsüz ileti sayıları ve metinlerde yer alan isimler tespit edilmiştir. Ardından bu Sosyal Bilgiler ders kitaplarından elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarından doğru ve güvenilir veriler elde etmek için konu ile ilgili kitaplar, tezler ve makaleler incelenmiştir. İçerik analizi sonrasında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sözlü ve sözsüz iletiler için dört kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler;

- Sözsüz iletilerde bireylerin cinsiyetlerine göre yer alma sıklığı
- Sözsüz iletilerde bireylerin cinsiyetlerine göre buldukları alanlar
- Sözsüz iletilerde bireylerin cinsiyetlerine uygun görülen meslekler
- Sözlü iletilerde yer alan kadın ve erkek isimleri

2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında MEB tarafından ortaokullarda okutulmasına izin verilen Sosyal bilgiler ders kitapları bu kategoriler çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliği ölçmek amacıyla ders kitapları üzerinde analiz yapılmıştır. Elde edilen tüm verilere frekans ve yüzdelik değerler ile bulgular kısmında yer verilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Doküman incelemesi ile elde edilen veriler de içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İçerik çözümlenmesi nitel veri analiz türlerinden biridir. Daha çok yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. İçerik analizi yapılırken öncelikle verilerin hangi amaçla toplanacağı belirlenir. Bu verilerin sınıflandırılabilmesi ve analiz edilebilmesi için belli kategoriler oluşturulur. Daha sonra verilerde kategorilere uygun alanlar ayrıştırılır, niceliksel olanlar sayılır ve ilgili kategorinin alt başlıkları, tabloları ve niceliksel olanlar sayılır ve ilgi kategorilerinin alt başlıkları, tabloları ve niceliksel verileri oluşturulur. Kategoriler oluşturulurken, oluşturulan kategorilerin benzer araştırmalar yapan başka araştırmacıların da kullanılabileceği türden olmasına dikkat edilmelidir (Silverman, 2001).

Araştırmanın ilk aşamasında tanımlanan, sözsüz iletilerde kadın ve erkeklerin gösterilme sıklığı, sözsüz iletilerde kadın ve erkelerin yer aldığı özel ve kamusal alanlar, sözsüz iletilerde kadın ve erkelere atfedilen meslekler ve sözlü iletilerde yer alan kadın ve erkek isimlerinin sayısal verilerine dair kategoriler temele alınarak ortaokullarda okutulan

sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sözlü ve sözsüz iletilerde yer alan toplumsal cinsiyet temsilleri belirlenmiş ve elde edilen veriler oransal değerleri verilerek analiz edilmiştir.

3. BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında MEB tarafından ortaokullarda okutulmasına izin verilen Sosyal Bilgiler ders kitapları toplumsal cinsiyet temsillerini tespit etmek için içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada Sosyal Bilgiler ders kitabındaki ünitelere göre cinsiyet temsillerine odaklanılmıştır. İncelenen tüm Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yedi ünite bulunmaktadır. Ünite isimleri farklılık gösterse de temel olarak tüm kitaplar yedi öğrenme alanından oluşmaktadır. Bunlar; “Birey ve Toplum”, “Kültür ve Miras”, “İnsanlar , Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarıdır. Her bir ünitedeki sözlü ve sözsüz iletiler, kadınların ve erkeklerin niceliksel olarak yer alma düzeyleri, kadın ve erkeklerin özel ve kamusal alanda görünürlükleri, mesleklerin cinsiyeti, kadın ve erkek isimlerinin kullanılma sıklığı açısından ayrı ayrı toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Araştırmanın bu bölümünde çalışmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları şu şekildedir:

Tablo 3.1. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim Öğretim yıllarında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları

SINIF SEVİYELERİ	YAYINEVİ	YAZARLAR
5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI	Anadol Yayıncılık	Erhan Şahin
6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI	Meb Devlet Kitapları	Faruk Gökalp Yılmaz Hasan Bayraktar Mustafa Kemal Özden Murat Akpınar Ömer Evin
7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI	Meb Devlet Kitapları	Gökhan Gültekin Murat Akpınar Mustafa Nohutçu Pınar Özerdoğan Seher Aygün
5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI	Ata Yayıncılık	Seçil Buket Harut
6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI	Anadol Yayıncılık	Erhan Şahin
7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI	Ekoyay	Hikmet Azer

Yukarıda künyeleri verilen kitaplar 4 kategoride incelenmiştir. İlk olarak bu ders kitaplarında yer alan sözsüz iletilerdeki kadın ve erkek temsillerinin sıklığı nicel olarak tespit edilmiştir. İkinci aşamada bu sözsüz iletilerde yer alan kadın ve erkek temsillerinin hangi mekanlarda gösterildiği tespit edilmiştir. Üçüncü aşamada sözsüz iletilerde kadın ve erkek

temsillerinin hangi mesleklerde sunulduğu tespit edilmiştir. Son aşamada ise ders kitaplarındaki sözlü iletilerde yer alan kadın ve erkek isimleri nicel olarak hesaplanmıştır. Bu dört kategori için gerekli tablo ve grafikler oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Ayrıca her seviye için farklı eğitim öğretim dönemlerinde okutulan ders kitapları birbiriyle karşılaştırılmıştır.

3.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkek Temsilleri

3.1.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkek Temsilleri

Tablo 3.2. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları

2018-2019 5. sınıf Üniteler	Kız çocuk		Erkek çocuk		Kadın		Erkek	
	F	%	F	%	f	%	F	%
Birey ve Toplum	13	28.8	13	28.8	9	20	10	22.2
Kültür ve Miras	2	2.75	1	1.81	19	34.54	33	60
İnsanlar, yerler ve Çevreler	0	0	0	0	0	0	4	100
Bilim, Teknoloji ve Toplum	2	20	2	20	0	0	6	60
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	1	1.9	2	3.9	19	37.3	29	56.9
Etkin Vatandaşlık	1	14.3	0	0	2	28.6	4	57.1
Küresel Bağlantılar	1	5.3	2	10.6	2	10.6	14	73.5

İlk olarak 2018-2019 eğitim öğretim yılında 5. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabı incelenmiştir. Birinci ünite olan Birey ve Toplum ünitesinde toplamda 34 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 25 tanesinde insan temsilleri yer alırken geri kalanlarında ise belli nesnelere ve mekanlar gösterilmektedir. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerden 2 tanesi cadde ve sokaktaki insanlar, 2 tanesinde de sınıf ortamı yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 13, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 13, kadınların gösterilme sıklığı 9 ve erkeklerin gösterilme sıklığı ise 10'dur.

Görsel 3.1. Toplu taşıma aracını kullanan vatandaşlar. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları Sosyal Bilgiler 5, Anadol Yayıncılık, 11.)

Görsel 3.2. Tarım işçilerinin çocuklarına okul öncesi eğitimi. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları Sosyal Bilgiler 5, Anadol Yayıncılık, 11.)

“Birey ve Toplum” ünitesindeki cinsiyetlerin gösterilme sıklığı nicel olarak birbirine yakın olmasına rağmen farklı cinsiyetler birlikte verilmek yerine ayrı ayrı yer almıştır. Örneğin Görsel 3.1. incelendiğinde toplu taşımayı kullanan erkekleri görülürken Görsel 3.2. incelendiğimizde ise okul öncesi eğitim hizmetinde görevli olan kadınlar görülmektedir. İlk sözsüz iletide erkekler kamusal alanda yer alırken ikinci sözsüz iletide çocukların bakımına dair görevler kadınlarla ilişkilendirilmiştir. Bu sözsüz iletelerde kadın ve erkeğin birlikte yer almaması toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının devam ettirildiğinin kanıtı sayılabilir.

Görsel 3.3. Bayramlarda bir araya gelen insanlar. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları Sosyal Bilgiler 5, Anadolu Yayıncılık, 50.)

İkinci ünite olan “Kültür ve Miras” ünitesinde toplam 52 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 13 tanesinde insan temsilleri yer alırken, insan temsillerinin verildiği sözsüz iletilerin 5 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 2, erkeklerin çocuklarını gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 19 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 33’tür. Kız ve erkek çocuklarının gösterilme sıklığı birbirine yakın iken erkeklerin gösterilme sıklığı kadınların gösterilme sıklığından fazladır. Görsel 3.3. incelediğinde bayramlaşan grubun erkeklerden oluştuğu, yine aynı ders kitabında huzurevlerindeki yaşlılarla bayramlaşmayı gösteren sözsüz iletinin çoğunlukla kadınlardan oluştuğu görülmektedir.

Üçüncü ünite olan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde toplam 74 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuk, erkek çocuk ve kadınlara dair temsiller yer almazken erkeklerin gösterilme sıklığı 4’tür. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 3 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Erkeklerin gösterildiği iki sözsüz ileti incelendiğinde, ilkinde çobanlık yapan bir erkek, diğerinde ise kar yağışından dolayı tatil olan bir okulun bahçesindeki karları temizleyen 3 erkek yer almaktadır. Her iki sözsüz iletide de erkekler çalışan ve mücadele eden durumlarda gösterilmiştir.

Dördüncü ünite olan “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde toplam 16 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının ve erkeklerin çocuklarını gösterilme sıklığı 2, kadınların gösterildiği sözsüz ileti yer almazken erkeklerin sözsüz iletilerde gösterilme sıklığı 6’dır. Bu ünitenin konularından biri olan “Bilim İnsanlarının Ortak Özellikleri” konusunda örnek olarak verilen tüm bilim insanları

erkeklerden oluşmaktadır. Edison, Graham Bell, Einstein, Newton ve Aziz Sançar bu konuda bahsi geçen bilim insanlarını temsil ederken kadın bilim insanlarına dair örneğin olmaması dikkat çekicidir.

Görsel 3.4. Alışveriş yapan erkek

Görsel 3.5. Alışveriş yapan anne

(Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları Sosyal Bilgiler 5, Anadolu Yayıncılık, 144-145.)

Beşinci ünite olan “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinde toplam 59 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1, erkek çocukların gösterilme sıklığı 2, kadınların gösterilme sıklığı 19 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 29’dur. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 2 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Görsel 3.4’te alışveriş yapan erkek tek başına yer alırken Görsel 3.5’te kadın alışverişe oğluyla birlikte çıkmaktadır. Yani annelik rolü ev dışında da devam etmektedir.

Altıncı ünite olan “Etkin Vatandaşlık” ünitesinde toplam 24 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 2, erkeklerin gösterilme sıklığı 4 iken erkek çocuklarının temsiline rastlanmamış. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 1 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Kadınlar sözsüz iletilerde gelin ve çocuk doktoru olarak, erkekler ise damat, nikah memuru, öğretmen ve şair olarak yer almaktadır. Çocuk doktoru olan kadının yanında çocuğu yer alması çocuklarla ilgilenmesi gerekenin kadın olması gerektiği düşüncesini yinelemektedir.

Yedinci ünite olan “Küresel Bağlantılar” ünitesinde toplam 49 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1, erkek çocukların gösterilme sıklığı 2, kadınların gösterilme sıklığı 2 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 14’tür. Bu ünite içerisinde yer alan “Ortak Mirasımız” konusunun bilim

mirasında kısmında Graham Bell, Wright Kardeşler, Ali Kuşçu ve İbn El-Heysem; edebiyat mirası kısmında Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza"sı, Oğuz Kağan Destanı; düşünce mirası kısmında Voltaire ve Yunus Emre yer alırken kadınların ya da kadınlar tarafından üretilen eserlerin yer almaması bilimde, edebiyatta ve düşüncede egemenliğin erkeğe ait olduğunu vurgular niteliktedir.

Elde edilen bulgular ışığında 2018-2019 eğitim öğretim yılında 5. Sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı ikinci ve altıncı ünitelerde erkek çocuklarının gösterilme sıklığından fazla, birinci, üçüncü ve dördüncü ünitelerde birbirine eşit, beşinci ve yedinci ünitelerde ise azdır. Kadınların gösterilme sıklığı ise tüm ünitelerde erkeklerin gösterilme sıklığından azdır. Bu durum bize kitaptaki sözsüz iletilerin seçilmesinde cinsiyet eşitliğinin gözetilmediğini ispatlamaktadır. Özellikle bilim ve teknoloji konularında hep erkekler ilk sıralarda yer alırken kadınlara hiç yer verilmemiştir.

2019-2020 eğitim öğretim yılında 5. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabına dair bulgular şu şekildedir:

Tablo 3.3. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları

2019-2020 5. Sınıf	Kız çocuk		Erkek çocuk		Kadın		Erkek	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Üniteler								
Bir Bütünün Parçasıyız	35	46	30	39	8	11	3	4
Geçmişe Yolculuk	1	1.8	0	0	30	53.5	25	44.7
İnsan ve Çevre	1	5	0	0	2	10	17	85
Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji	3	8.1	3	8.1	16	43.3	15	40.5
Ekonomi ve İnsan Yaşamı	1	2.8	2	2.8	9	25.7	23	65.7
Etkin ve Sorumluyum	1	2.7	1	2.7	16	43.3	19	51.3
Bu Dünya Hepimizin	2	7.6	1	3.8	4	15.4	19	73.2

Birinci ünite olan "Bir Bütünün Parçasıyız" ünitesinde toplam 34 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 35, erkek çocukların gösterilme sıklığı 30, kadınların gösterilme sıklığı 8 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 3'tür. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 6 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir.

Görsel 3.6. Çocuklarıyla ilgilenen ebeveynler. (Kaynak: Seçil Büket Harut, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları Sosyal Bilgiler 5, Ata Yayıncılık, 24.)

Görsel 3.6. incelendiğinde çocuklarla ilgilenen sadece kadın değildir. Kadın bebekle ilgilenirken erkek de kız çocuğunun kahvaltısını yaptırmaktadır. Böyle görsellerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alması olumlu bir durumdur. Oysaki 2018-2019 eğitim öğretim yılında okutulan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kadınlar genellikle çocuklarla birlikte verilmiş ama erkek ve çocuğun yalnız olduğu bir iletiye rastlanmamıştır.

İkinci ünite olan “Geçmiş Yolculuk” ünitesinde toplam 62 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 30, erkeklerin gösterilme sıklığı 25 iken erkek çocuklarına dair temsil yer almamaktadır. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 2 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Bu ünitedeki sözsüz iletilerde kadınların görünürlükleri erkeklerden daha fazladır. Geleneksel el sanatlarımızdan olan çinicilik ve halı dokumacılığın anlatıldığı sözsüz iletilerde kadınlara yer verilmiştir.

Üçüncü ünite olan “İnsan ve Çevre” ünitesinde toplam 78 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 2, erkeklerin gösterilme sıklığı 17 iken erkek çocuklarına dair temsil yer almamaktadır. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 3 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Bu ünite içerisinde yer alan “İklimin Yaşamımıza Etkisi” konusunda yer alan sözsüz iletide erkeklerden oluşan AFAD yetkililerinin kurtarma çalışmaları gösterilmiştir. Ataerkil toplumlarda erkeğe yüklenen kurtarıcı sıfatı burada da karşımıza çıkmaktadır.

Dördüncü ünite olan “Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji” ünitesinde toplam 34 sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 3, erkek çocukların gösterilme sıklığı 3, kadınların gösterilme sıklığı 16 ve erkeklerin

gösterilme sıklığı 15'tir. Ancak bu ünite içerisinde yer alan "Bilim İnsanları ve Ortak Özellikler" konusunda Aziz Sancar, El-Cezeri, Leonardo da Vinci, Gazi Yaşargil ve Marie Curie bilim insanı olarak verilmiştir. Kısacası örnek olarak gösterilen bilim insanlarının 4 tanesi erkek 1 tanesi kadındır.

Beşinci ünite olan "Ekonomi ve İnsan Yaşamı" toplam 58 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1, erkek çocukların gösterilme sıklığı 2, kadınların gösterilme sıklığı 9 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 23'tür. Bu ünitedeki "Yeni Fikirle Geliştiriyoruz" konusunda yer alan sözsüz iletilerde erkeklerin görünürlüğünün fazla olduğunu söyleyebiliriz. Buradaki bir sözsüz iletide Zihni Derin'in çay üretme çalışmalarını destek veren ve tamamı erkeklerden oluşan 10 kişilik bir grup yer alırken diğer sözsüz iletide son dönem girişimci kadınlarımızdan biri tek başına yer almıştır.

Altıncı ünite olan "Etkin ve Sorumluyum" ünitesinde toplam 33 sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1, erkek çocukların gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 16 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 19'dur. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 1 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Buradaki sözsüz iletilerden birinde kadınlar çocuklarla birlikte gösterilirken, bir diğerinde denetleme yapan zabıta ekipleri erkeklerden oluşmuştur. Kadın yine çocukla birlikte görünür hale gelmiştir.

Görsel 3.7. Demir İpek Yolu Projesi'nin Açılış Töreni .(Kaynak: Seçil Büket Harut, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları Sosyal Bilgiler 5, Ata Yayıncılık, 24.)

Yedinci ünite olan "Bu Dünya Hepimizin" ünitesinde toplam 45 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı

2, erkek çocukların gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 4 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 19'dur. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 2 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Görsel 4.7 oldukça dikkat çekicidir. Açılışı yapanların tamamının erkeklerden olduğu böyle bir örneğin sunulması bu kitabı kullanan çocuklarda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının oluşmasına sebep olacaktır. Ayrıca bu üniteye yer alan "Geçmişten Geleceğe Armağan: Ortak Miras" konusunda erkekler 7 kez özne olarak yer alırken kadın 1 kez özne (Filiz Dağdeviren), 1 kez nesne (Mona Lisa) konumunda yer almıştır. Hipokrat, Ali Kuşçu, Galile, Cervantes, Mehmet Akif Ersoy, Osman Hamdi Bey ve Beethoven özne olarak yer alırken Fizik Mühendisi Filiz Dağdeviren bilim insanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Elde edilen bulgular ışığında 2019-2020 eğitim öğretim yılında 5. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 44, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 37, kadınların gösterilme sıklığı 85, erkeklerin gösterilme sıklığı 121 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3.4. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Sayıları

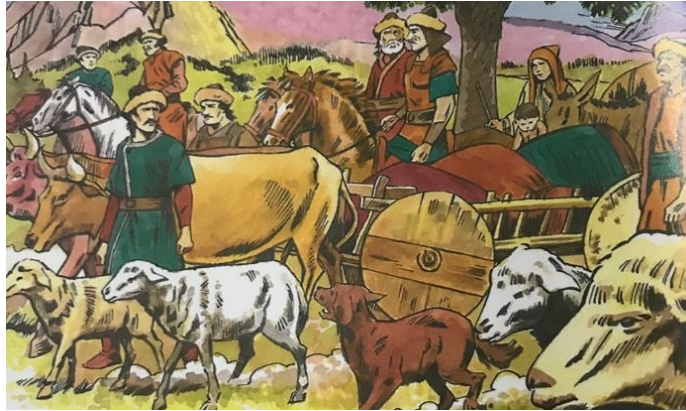
Yıllar	Kız Çocuk	Erkek Çocuk	Kadın	Erkek
2018-2019	20	20	51	100
2019-2020	44	37	85	121

Farklı yıllarda 5. sınıflarda okutulan bu Sosyal Bilgiler ders kitapları sözsüz iletilerde cinsiyetlerin gösterilme sıklığı açısından birbiriyle kıyaslandığında kadın ve erkeklerin gösterilme sıklığı baz alındığında 2018-2019 eğitim öğretim yılında okutulan ders kitabında erkeklerin gösterilme sıklığı tüm ünitelerde kadınların gösterilme sıklığından fazla iken 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında okutulan ders kitabında dört üniteye erkeklerin gösterilme sıklığı fazla iken kalan üç üniteye kadınların gösterilme sıklığı daha fazladır. Ancak tüm ünitelerdeki kadın ve erkeklerin gösterilme sıklıkları toplandığında erkeklerin gösterilme sıklığı daha fazladır. 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında kadınların gösterilme sıklığı bir önceki yılda kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitabından daha fazladır. Ancak erkeklerin gösterilme sıklığı da bir önceki yılda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabından fazladır.

3.1.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkek Temsilleri

2018-2019 eğitim öğretim yılında 6. Sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde yer alan kadın ve erkek temsilleri nicel olarak tespit edilmiştir.

Birinci ünite olan “Birey ve Toplum” ünitesinde toplam 29 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 16, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 10, kadınların gösterilme sıklığı 18 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 18’dir. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 1 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Bu üniteye yer alan “Ön Yargıları Kırıyorum” konusundaki sözsüz iletilerin birinde yönetici konumunda bir kadın, diğerinde hastalanmış bir çocukla ilgilenen iki kadın bulunuyor. Yani bir tarafta var olan cinsiyetçi ön yargılar ortadan kaldırılmaya çalışılırken diğer taraftan özel alandaki sorumlulukları pekiştirilmektedir. Hasta çocukla ilgilenen kadınlar mevcut toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının bir göstergesidir.

Görsel 3.8. Göç Destanı (temsili). (Kaynak: Faruk Gökalp Yılmaz, Hasan Bayraktar, Mustafa Kemal Özden, Murat Akpınar, Ömer Evin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6, MEB Devlet Kitapları, 50.).

İkinci ünite olan “Kültür ve Miras” ünitesinde toplam 66 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 2, erkeklerin gösterilme sıklığı 32, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 1 iken kız çocuklarının gösterimine dair temsil yer almamıştır. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 5 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Kalabalıkların gösterildiği sözsüz iletiler çoğunlukla ordu ve askerlikle ilgilidir yani bu kalabalıklarda gösterilenlerin çoğu erkektir. Görsel 3.8’de Göç Destanı temsili olarak verilmiştir. Bu sözsüz iletide 7 erkek, 1 kadın ve 1 çocuk yer

almaktadır. Çocuk ve kadın birbirine çok yakın konumdayken erkekler daha uzakta yer almıştır. Çocukla ilgilenmesi gerekenin kadın olduğu bir kez daha vurgulanmıştır.

Üçüncü ünite olan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde toplam 43 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 2 iken erkek çocukları yer almamıştır. Kadınların gösterilme sıklığı 16 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 25’tir. Bu sözsüz iletilerin birinde 4 erkek tarım yaparken resmedilmiştir. Traktörü kullanan, yük taşıyan hep erkektir. Aynı zamanda bazı sözsüz iletilerdeki insanların cinsiyetlerini belirlemek mümkün değildir.

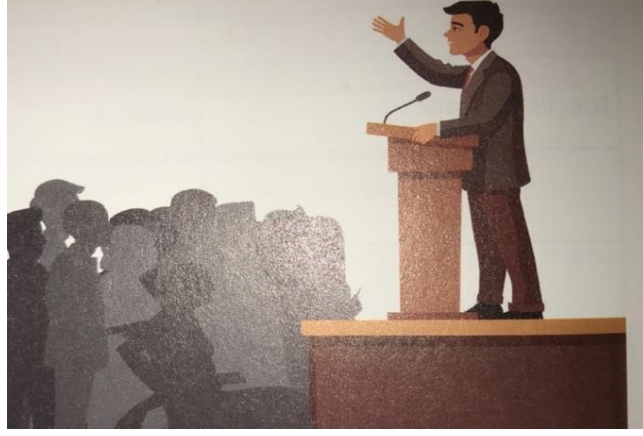
Dördüncü ünite olan “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde toplam 37 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 23, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 12, kadınların gösterilme sıklığı ve erkeklerin gösterilme sıklığı 9’dur. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 2 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Bilim insanlarına örnek olarak Osman Turan, Gazi Yaşargil, Aziz Sancar ve Nüzhet Gökdoğan yer almaktadır. Söz konusu bilim olduğunda yine örneklerin erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

Görsel 3.9. Bilişim fuarı. (Kaynak: Faruk Gökalp Yılmaz, Hasan Bayraktar, Mustafa Kemal Özden, Murat Akpınar, Ömer Evin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6, MEB Devlet Kitapları, 176.)

Beşinci ünite olan “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinde toplam 45 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 3, kadınların gösterilme sıklığı 6 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 18’dir. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 3 tanesinde kalabalıklar

gösterilmiştir. Kalabalıkların gösterildiği sözsüz iletilerden biri, çoğunluğun erkeklerden oluştuğu bilişim fuarına aittir. Bir önceki ünite de olduğu gibi bilim ve teknoloji konularında erkeklerin gösterilme sıklığı kadınlardan çok daha fazla.

Görsel 3.10. Yöneticiler ve biz. (Kaynak: Faruk Gökalp Yılmaz, Hasan Bayraktar, Mustafa Kemal Özden, Murat Akpınar, Ömer Evin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6, MEB Devlet Kitapları, 196.)

Altıncı ünite olan “Etkin Vatandaşlık” ünitesinde toplam 32 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 3, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 4, kadınların gösterilme sıklığı 9 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 14’tür. Mevcut sözsüz iletilerin 8 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Bu ünite deki sözsüz iletilerden biri olan Görsel 3.10 incelendiğinde yöneten konumunda olan erkektir. Yine bu ünite içerisinde TBMM ve Bakanlar Kuruluna ait görsellerde de erkelerin nicel olarak kadınlardan daha fazla yer aldığı söylenebilir.

Yedinci ünite olan “Küresel Bağlantılar” ünitesinde toplam 32 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 2, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 7 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 20’dir. Ayrıca mevcut sözsüz iletilerin 4 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Özellikle uluslararası kuruluşları gösteren sözsüz iletilerde erkelerin temsil sıklığı kadınlara oranla daha fazladır.

Tablo 3.5. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları

2018-2019 6. Sınıf Üniteler	Kız çocuk		Erkek çocuk		Kadın		Erkek	
	F	%	F	%	f	%	f	%
Birey ve Toplum	16	25.8	10	16.2	18	29	18	29
Kültür ve Miras	0	0	1	2.8	2	5.6	32	91.6
İnsanlar, yerler ve Çevreler	2	4.7	0	0	16	37.2	25	58.1
Bilim, Teknoloji ve Toplum	23	42.6	12	22.2	10	18.5	9	16.7
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	1	3.5	3	10.5	6	22	18	64
Etkin Vatandaşlık	3	10	4	13.3	9	30	14	46.7
Küresel Bağlantılar	2	6.6	1	3.3	7	23.4	20	66.7

Tablo 3.5. incelendiğinde birinci, üçüncü ve dördüncü ünitelerde yer alan sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığının erkek çocuklarından fazla iken diğer dört ünite de ise az oldu görülmektedir. Ayrıca sadece dördüncü ünite de ki sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığının erkeklerden fazla, geri kalan tüm ünitelerde ise erkeklerin gösterilme sıklığının fazla olduğu tespit edilmiştir. Ders kitabının tamamında kız çocuklarının gösterilme sıklığı 47, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 31, kadınların gösterilme sıklığı 68 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 136 olarak hesaplanmıştır. Toplamlara bakıldığında tüm kitaptaki kız çocuklarının gösterilme sıklığı erkek çocuklarının gösterilme sıklığından fazla, erkeklerin gösterilme sıklığı ise kadınların gösterilme sıklığının tam iki katıdır.

2019-2020 eğitim öğretim yılında 6. Sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabına ait bulgular şu şekildedir:

Görsel 3.11. Çocuklara yönelik bir proje posteridir. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, 24)

Birinci ünite olan “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde toplam 33 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 12, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 12, kadınların gösterilme sıklığı 5 ve erkeklerin

gösterilme sıklığı 9'dur. Ayrıca 6 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir. Kalabalıkların gösterildiği sözsüz iletilerin 1 tanesi sınıf ortamına aittir. Görsel 3.11. incelendiğinde erkek çocuklarının sayısının kız çocuklarından fazla olduğu görülmektedir.

Görsel 3.12. Kalabalıklardan bir kesit. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, 14.)

İkinci ünite olan “Tarihe Yolculuk” ünitesinde toplam 33 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuk, erkek çocuk ve kadınların gösterimine hiç yer verilmezken erkeklerin gösterilme sıklığı 10'dur. Mete Han, Bilge Kağan, İbn-i Sina, Yusuf has Hacip, Kaşgarlı Mahmut, Biruni, Sultan Alp Arslan, Çaka Bey, Mevlana Celalettin Rumi ait temsili resimler yer almaktadır. Bu isimlerden hareketle yöneten, bilimle uğraşan ve üreten hep erkeklerdir. Ayrıca 1 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Görsel 3.13. Muson ikliminde çeltik tarımı yapan insanlar. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, 113.)

Üçüncü ünite olan “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde toplam 57 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 5, kadınların gösterilme sıklığı 3 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 3’tür. Ayrıca 4 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir. Görsel 3.13’te olduğu gibi bazı sözsüz iletilerde bireylerin kadın ya da erkek olduğunu söylemek mümkün değildir.

Dördüncü ünite olan “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinde toplam 42 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin gösterildiği sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 3, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 4 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 6’dır. Ayrıca sözsüz iletilerin 3 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Mazhar Osman, Hulusi Behçet, Cahit Arf ve Oktay Sinanoğlu bilim insanlarımıza örnek olarak verilirken kadınlar yer almamıştır.

Beşinci ünite olan “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde toplam 97 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin gösterildiği sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 3, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 5, kadınların gösterilme sıklığı 10 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 25’tir. Ayrıca 2 sözsüz iletinin birinde tarla işçilerinden oluşan kalabalık diğerinde ise fabrika işçilerinden oluşan kalabalık gösterilmiştir. Fabrika işçilerini gösteren sözsüz iletide kadınların çoğunlukta olduğu söylenebilir.

Görsel 3.14. İstiklal Savaşı’nda Cepheye Mermi Taşıyan Kadınlar. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, Anadolu Yayıncılık, 223)

Altıncı ünite olan “Yönetime Katılıyorum” ünitesinde toplam 39 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 5, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 6, kadınların gösterilme sıklığı 21 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 12’dir. Ayrıca 2 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir. Özellikle “Toplumsal Hayatta Kadının Yeri” konusunda kadınların temsiline geniş yer verilmiştir. Bu temsiller arasında İstiklal Savaşı’nda cepheye mermi taşıyan kadınları gösteren bir tablo (Görsel 3.14), ilk kadın avukatımız Süreyya Aġaođlu, ilk kadın bakanımız Türkan Akyol, ilk kadın muhtarımız Gül Esin, Kurtuluş Savaşı’nın kadın kahramanlarından biri olan Kara Fatma, Önemli yazarlarımızdan biri olan Halide Edip Adivar, dünyaca tanınan önemli fizik mühendislerinden biri olan Filiz Dağdeviren yer almaktadır.

Görsel 3.15: Ülkemizde kadınlar birçok iş kolunda çalışabilmektedir. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, Anadol Yayıncılık, 225)

Görsel 1.15’te toplu taşıma otobüsünde şoförlük yapan bir kadına yer verilmiştir. Bu örneklere rağmen kitabın bütünü ele alındığında kadınların tek bir konudaki görünürlükleri yeterli değildir.

Yedinci ünite olan “Uluslararası İlişkilerimiz” ünitesinde toplam 47 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 2, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 3, kadınların gösterilme sıklığı 3 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 19’dur. Ayrıca 3 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir. Bu ünite de erkelerin temsil sıklığı kadınların temsil sıklığından oldukça fazladır.

Tablo 3.6. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları

2019-2020 6. Sınıf Üniteler	Kız çocuk		Erkek çocuk		Kadın		Erkek	
	f	%	f	%	f	%	F	%
Biz ve Değerlerimiz	12	42.9	12	42.9	5	17.9	9	32.2
Tarihe Yolculuk	0	0	0	0	0	0	10	100
Yeryüzünde Yaşam	1	8.4	5	41.6	3	25	3	25
Bilim ve Teknoloji Hayatımızda	3	21.4	1	7.1	4	28.6	6	42.9
Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim	3	6.9	5	11.7	10	23.3	25	58.1
Yönetime Katılıyorum	5	11.3	6	13.6	21	47.8	12	27.3
Uluslararası İlişkiler	2	7.4	3	11.1	3	11.1	19	70.4

Tablo 3.6 incelendiğinde sadece dördüncü ünite kız çocuklarının gösterilme sıklığı fazla iken diğer ünitelerde erkek çocuklarının gösterilme sıklığının fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca birinci ünite kız çocuklarının gösterilme sıklığı ile erkek çocuklarının gösterilme sıklığı birbirine eşittir. Kadınların gösterilme sıklığının fazla olduğu tek ünite altıncı ünite dedir. Bunun sebebi de ünite içerisinde “Toplumsal Hayatta Kadının Yeri” konusunun yer almasıdır. Geri kalan tüm ünitelerde erkeklerin gösterilme sıklığı daha fazladır. Hatta ikinci ünite hiç kadın temsili yer almazken erkeklerin gösterilme sıklığı 10 ve son ünite erkeklerin gösterilme sıklığı kadınların gösterileme sıklığının 6 katından fazladır. İncelenen ders kitabının tamamında kız çocuklarının gösterilme sıklığı 26, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 32, kadınların gösterilme sıklığı 46 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 84’tür. Genel toplama bakıldığında erkek çocuklarının gösterilme sıklığı kız çocuklarından, erkeklerin gösterilme sıklığı da kadınların gösterilme sıklığından fazladır. Özellikle erkeklerin gösterilme sıklığı kadınların gösterilme sıklığının neredeyse 2 katıdır.

Tablo 3.7. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Sayıları

Yıllar	Kız Çocuk	Erkek Çocuk	Kadın	Erkek
2018-2019	47	31	68	136
2019-2020	26	32	46	84

2018-2019 eğitim öğretim yılında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabına bakıldığında kız çocuklarının gösterilme sıklığı erkek çocuklarından fazla iken 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında erkek çocuklarının gösterilme sıklığı kız çocuklarının gösterilme sıklığından fazla olduğu tespit edilmiştir. Kadın ve erkeklerin gösterilme sıklıkları karşılaştırıldığında her iki ders kitabında da erkeklerin gösterilme sıklığı kadınların gösterilme sıklığından fazla olduğu görülmüştür. 2019-2020 eğitim öğretim döneminde okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde kadınların gösterilme

sıklığı bir önceki yıldan daha azdır. Aynı durum erkeklerin gösterilme sıklığında da gözlenmektedir.

3.1.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkek Temsilleri

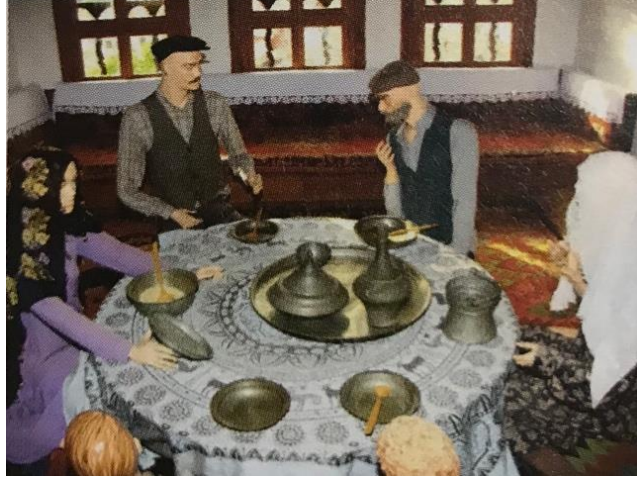
2018-2019 eğitim öğretim yılında 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında elde edilen bulgular şu şekildedir:

Birinci ünite olan “Birey ve Toplum” ünitesinde toplam 28 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 14, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 13, kadınların gösterilme sıklığı 9 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 12’dir. Bu ünitedeki sözsüz iletilerden biri olan Görsel 3.16 incelendiğinde televizyon kumandasının erkeğin elinde olduğunu görülmektedir.

Görsel 3.16. Televizyon izleyen bir aile. (Kaynak: Gökhan Gültekin, Murat Akpınar, Mustafa Nohutçu, Pınar Özerdoğan, Seher Aygün, MEB Devlet Kitapları, 25.)

İkinci ünite olan “Kültür ve Miras” ünitesinde toplam 44 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde kız ve erkek çocuklarına dair bir bulguya rastlanmamıştır. Sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 9 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 38’dir. Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan hükümdarlar, önemli devlet adamları, seyyahlar ve bilim insanları sözsüz iletilerde yer alan kişilerdir. Avrupa’da Aydınlanma Çağını yansıtan bir tabloda kadınların temsiline rastlanırken Osmanlı Devleti’ne ait iletilerde erkek ve kadının birlikte gösterildiği yerler özel alanla sınırlıdır (Görsel 3.17). Ayrıca 5 tane sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Görsel 3.17. Osmanlı Dönemi'nde Sofra Geleneği. (Kaynak: Gökhan Gültekin, Murat Akpınar, Mustafa Nohutçu, Pınar Özerdoğan, Seher Aygün, MEB Devlet Kitapları, 91)

Üçüncü ünite olan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde toplam 15 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 2, kadınların gösterilme sıklığı 5 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 15'tir. Görsel 1.18 incelendiğinde afet bölgesindeki kurtarma ekibinin ve vatandaşların çoğunlukla erkeklerden oluştuğu söylenebilir. Ayrıca 7 tane sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir. Söz konusu kalabalıklar pazar yerlerine, fabrika çalışanlarına ve mülteci topluluklarına aittir.

Görsel 3.18. Afet bölgesindeki arama kurtarma ekibi ve vatandaşlar. (Kaynak: Gökhan Gültekin, Murat Akpınar, Mustafa Nohutçu, Pınar Özerdoğan, Seher Aygün, MEB Devlet Kitapları, 114.)

Dördüncü ünite olan “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde toplam 42 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde kız ve erkek çocuklara ait bulgulara rastlanmazken

kadınların gösterilme sıklığı 1 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 19'dur. Bu ünitedeki bilim insanlarının sadece biri kadın (Marie Curie) diğerleri erkektir.

Beşinci ünite olan “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinde toplam 58 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde kız ve erkek çocuklarına ait bulgulara rastlanmazken, kadınların gösterilme sıklığı 15 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 56'dır. Ayrıca 1 tane kalabalıkları gösteren sözsüz ileti mevcuttur.

Altıncı ünite olan “Etkin Vatandaşlık” ünitesinde toplam 18 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde kız çocuk, erkek çocuk ve kadınların gösterilme sıklığı 1 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 34'tür. Sivas Kongresi Temsilcilerini gösteren sözsüz ileti erkeklerden oluşmaktadır. Atatürk ve Türk Kadınlarını gösteren sözsüz iletilerde çoğunluğu da erkekler oluşturmaktadır. Ayrıca 7 tane sözsüz iletilerde kalabalıklar gösterilmiştir. Bu kalabalıklardan biri TBMM'ye aittir.

Yedinci ünite olan “Küresel Bağlantılar” ünitesinde toplam 20 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde kız ve erkek çocuklarına dair bulgulara rastlanmazken, kadınların gösterilme sıklığı 5 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 7'dir. Ayrıca 2 tane kalabalıkları gösteren sözsüz ileti mevcuttur.

Tablo 3.8. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları

2018-2019 7. Sınıf	Kız çocuk		Erkek çocuk		Kadın		Erkek	
	f	%	F	%	F	%	F	%
Üniteler								
Birey ve Toplum	14	29.1	13	27.1	9	18.8	12	25
Kültür ve Miras	0	0	0	0	9	19.1	38	80.9
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	1	4.4	2	8.8	5	22	15	64.8
Bilim, Teknoloji ve Toplum	0	0	0	0	1	5	19	95
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	0	0	0	0	15	21.1	56	78.9
Etkin Vatandaşlık	1	2.7	1	2.7	1	2.7	34	91.9
Küresel Bağlantılar	0	0	0	0	5	41.6	7	58.4

Tablo 3.8 incelendiğinde kitaptaki tüm ünitelerde yer alan sözsüz iletilerde kız ve erkek çocuklarının gösterilme sıklıklarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Ancak erkeklerin gösterilme sıklığı kadınların gösterilme sıklığından oldukça fazladır. Tüm kitapta yer alan sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı toplamda 16, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı toplamda 16, kadınların gösterilme sıklığı toplamda 45 ve erkeklerin gösterilme sıklığı toplamda 181'dir. Bu veriler ışığında sözsüz iletilerdeki kız ve erkek çocuklarının gösterilme sıklığı birbirine eşitken erkeklerin gösterilme sıklığı kadınların

gösterilme sıklığının 4 katından fazla olduğu tespit edilmiştir.

2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına ait bulgular şu şekildedir.

Birinci ünite olan “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde toplam 25 tane sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan temsillerinin yer aldığı sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 25, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 24, kadınların gösterilme sıklığı 14 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 15’tir. Görsel 3.19’da görüldüğü gibi kadın yine anne olarak yer almaktadır.

Görsel 3.19. Çocuğunu doktora götüren anne. (Kaynak: Hikmet Azer, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ekoyay, 18)

İkinci ünite olan “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde toplam 137 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin hiçbirinde kız çocuklarına dair bulguya rastlanmazken, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 4 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 182’dir. Ayrıca 37 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir. Bu kalabalıklar genel olarak Osmanlı Dönemi’ne ait minyatür resimler ve savaş alanlarındaki orduları gösteren tablolardır ve genellikle erkeklerden oluşmaktadır.

Üçüncü ünite olan “Ülkemizde Nüfus” ünitesinde toplam 38 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin hiçbirinde erkek çocuk ve kadınlara dair bulgulara rastlanmazken, kız çocuklarının gösterilme sıklığı 1 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 2’dir. Ayrıca 9 tane sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Görsel 3.20. ENIAC (Kaynak: Hikmet Azer, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ekoyay, 132.)

Dördüncü ünite olan “Zaman İçinde Bilim” ünitesinde toplam 46 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin hiçbirinde kız ve erkek çocuklarına dair bulgulara rastlanmazken, kadınların gösterilme sıklığı 2 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 24’tür. Örnek olarak verilen bilim insanlarının tamamı erkelerden oluşmaktadır. Sadece ENIAC adlı ilk bilgisayarın gösterildiği Görsel 3.20’de 2 kadın yer almaktadır. Fakat bu kadınların isimleri verilmemiştir.

Beşinci ünite olan “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde toplam 28 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin hiçbirinde kız çocuklarına dair bulgulara rastlanmazken, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 3 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 24’tür. Ahilik Teşkilatına dair bilgilerin bulunduğu yerdeki sözsüz iletilerde erkeklerin temsil sıklığı oldukça fazladır.

Altınca ünite olan “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde toplam 15 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 18, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 1, kadınların gösterilme sıklığı 9 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 7’dir. Ayrıca 12 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir. Kalabalık görsellerinden bazıları TBMM’ye bazıları ise miting meydanlarına aittir.

Yedinci ünite olan “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde toplam 34 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 10, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 8, kadınların gösterilme sıklığı 3 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 9’dur. Ayrıca 6 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir. Bu kalabalıklar uluslararası kuruluşları ve

mültecileri göstermektedir.

Tablo 3.9. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Oranları

2019-2020 7. Sınıf	Kız çocuk		Erkek çocuk		Kadın		Erkek	
	f	%	F	%	F	%	F	%
Üniteler								
İletişim ve İnsan İlişkileri	25	32	24	30.8	14	17.9	15	19.3
Türk Tarihinde Yolculuk	0	0	1	0.6	4	2.4	182	97
Ülkemizde Nüfus	1	33.3	0	0	0	0	2	66.6
Zaman İçinde Bilim	0	0	0	0	11	16.6	55	83.4
Ekonomi ve Sosyal Hayat	0	0	1	3.6	3	10.8	24	85.8
Yaşayan Demokrasi	18	51.4	1	2.8	9	25.7	7	20.1
Ülkeler arası Köprüler	10	32.3	8	25.8	3	9.7	9	29.2

Tablo 3.9. verilerinden hareketle beşinci ünite haricindeki tüm ünitelerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı erkek çocuklarının gösterilme sıklığından fazla olduğu söylenebilir. Erkeklerin gösterilme sıklığı ise altıncı ünite haricindeki tüm ünitelerde kadınların gösterilme sıklığından fazladır. Özellikle ikinci ünite cinsiyetlerin gösterilme sıklığı arasındaki fark oldukça fazladır. Kitaptaki tüm sözsüz iletilerde yer alan cinsiyetlerin toplam gösterilme sıklıkları kız çocuklarında 54, erkek çocuklarında 35, kadınlarda 44 ve erkeklerde 294'tür.

Tablo 3.10. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Sayıları

Yıllar	Kız Çocuk	Erkek Çocuk	Kadın	Erkek
2018-2019	16	16	45	181
2019-2020	54	35	44	294

Farklı yıllarda okutulan 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde yer alan cinsiyetlerin toplam gösterilme sıklıkları karşılaştırıldığında 2018-2019 eğitim-öğretim yılında 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında kız ve erkek çocuklarının gösterilme sıklıkları birbirine eşitken kadınların gösterilme sıklığı erkeklerin gösterilme sıklığından oldukça azdır. 2019-2020 eğitim öğretim yılında 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında ise kız çocuklarının gösterilme sıklığı erkek çocuklarının gösterilme sıklığından fazla iken erkeklerin gösterilme sıklığı kadınların gösterilme sıklığının 6 katından fazladır. Sonuç olarak farklı yıllarda okutulan bu Sosyal Bilgiler ders kitaplarında erkeklerin gösterilme sıklığının kadınlardan oldukça fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı bir önceki yılda okutulan Sosyal Bilgiler Ders kitabındaki gösterilme sıklığı

neredeyse birbirine eşitken sözsüz iletilerde erkeklerin gösterilme sıklığı bir önceki yıldan oldukça fazladır.

3.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alandaki Temsilleri

Araştırmanın bu kısmında 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yılları arasında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan sözsüz iletilerde cinsiyetlerin hangi mekanlarda gösterildikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Cinsiyet eşitliğini temel alarak cinsiyetlerin mekanlarda temsillerinin nicel olarak eşit olması gerektiği fikrinden hareketle elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

3.2.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alandaki Temsilleri

2018-2019 eğitim öğretim yılında 5. Sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında elde edilen bulgular aşağıda yer alan tabloda verilmiştir.

Tablo 3.11. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları

Üniteler	Özel Alan				Kamusal Alan			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	f	%	F	%	F	%	F	%
Birey ve Toplum	4	14.8	1	3.7	10	37	12	44.5
Kültür ve Miras	4	8	1	2	8	16	28	74
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	0	0	0	0	0	0	3	100
Bilim, Teknoloji ve Toplum	0	0	0	0	0	0	1	100
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	0	0	0	0	17	38.6	27	61.4
Etkin Vatandaşlık	0	0	0	0	2	40	3	60
Küresel Bağlantılar	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	8	6.6	2	1.6	37	30.6	74	61.2

Tablo 3.11’de yer alan verilerden hareketle 2018-2019 eğitim öğretim sürecinde 5. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadınların özel alanda temsillerinin erkeklerden fazla kamusal alanda ise daha az olduğu görülmektedir. Kadınların özel alandaki temsilleri 8 iken erkekler 2’dir. kadınların kamusal alanda temsili 37 iken erkeklerin 74 olarak belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kadınlar özel alanda erkeklerden 4 kat fazla temsil edilirken, kamusal alandaki temsilleri erkeklerin yarısı kadardır. Kadınlar daha çok ev içinde

çocuklarla birlikte, erkeklerin ise iş ve çalışma ortamlarında yer aldığını görülmüştür.

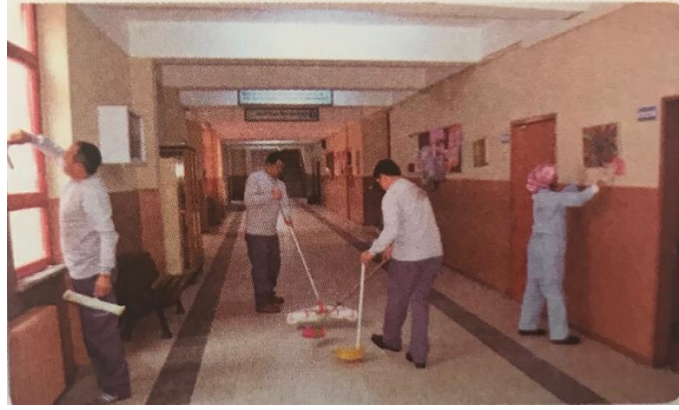

Görsel 3.21. Geniş aile. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, Anadolu Yayıncılık, 21.)

Görsel 3.22. Geniş ailede yemek vakti. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, Anadolu Yayıncılık, 56)

Görsel 3.21 ve 3.22 incelendiğinde özel alanda gösterilen kadınların erkeklerden çok olduğu görülmektedir. Her iki sözsüz iletide 4 kadın yer alırken 1 erkeğin olması kadının özel alandaki varlığını vurgular niteliktedir. Görsel 3.23 incelendiğinde ise kamusal alanda erkelerin temsilinin kadınlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu veriler ışığında ders kitabının toplumsal cinsiyet kalıp yargıları yansıttığı söylenebilir.

Görsel 3.23. Okuldaki yardımcı personel. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, Anadolu Yayıncılık, 26.)

2019-2020 eğitim öğretim yılında 5. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında elde edilen bulgular aşağıda yer alan tabloda verilmiştir.

Tablo 3.12. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları

Üniteler	Özel Alan				Kamusal Alan			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	f	%	F	%	F	%	f	%
Bir Bütünün Parçasıyız	5	50	3	30	2	20	0	0
Geçmişe Yolculuk	11	23.9	2	4.3	15	32.6	18	39.2
İnsan ve Çevre	0	0	0	0	0	0	6	100
Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji	2	16.7	2	16.7	4	33.3	4	33.3
Ekonomi ve İnsan Yaşamı	0	0	0	0	8	29.6	19	70.4
Etkin ve Sorumluyum	0	0	0	0	11	44	14	56
Bu Dünya Hepimizin	0	0	0	0	2	100	0	0
Toplam	18	14.1	7	5.4	42	32.8	61	47.7

2019-2020 eğitim öğretim yılında 5. Sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabının birinci ünitesi olan “Bir Bütünün Parçasıyız” ünitesinde 25 insan içerikli sözsüz ileti yer almaktadır. Bu iletilerin 3 tanesi özel alanı temsil etmekte ve temsil edilen özel alan içerisinde kadınların gösterilme sıklığı 5 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 3’tür. Kamusal alanı temsil eden sözsüz ileti sayısı ise 1’dir. Bu iletide kadın bir doktor ve çocuğunu doktora götüren bir anne gösterilmektedir. Çocukla ilgili sorumlulukları yerine getiren yine kadındır. Kamusal alanı temsil eden bu sözsüz iletide kadınların gösterilme sıklığı 2 iken erkekler hiç yer almamıştır.

Görsel 3.24. Yemek başında bir aile. (Kaynak: Seçil Büket Harut, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, Ata Yayıncılık, 29.)

İkinci ünite olan “Geçmişe Yolculuk” ünitesinde 13 insan içerikli sözsüz ileti yer almaktadır. Bu iletilerin 2 tanesi özel alanı temsil etmekte ve temsil edilen özel alan içerisinde kadınların gösterilme sıklığı 11 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 2’dir. Ayrıca 1 sözsüz iletide asker uğurlama geleneği yansıtılmış ve bu iletide 2 erkek yer alırken çok sayıda kadın bulunmaktadır. Ayrıca bu ünite de 5 sözsüz ileti kamusal alanı temsil etmekte ve temsil edilen kamusal alan içerisinde kadınların gösterilme sıklığı 15 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 18’dir. Kadınlar çini ve halı atölyesinde, folklor ekibinde yer almış, üreten ve çalışan kişi olarak gösterilmiştir.

Üçüncü ünite olan “İnsan ve Çevre” ünitesinde 10 insan içerikli sözsüz ileti yer almakta fakat bu iletiler içerisinde özel alanı temsil eden görsel yer almamaktadır. Ayrıca bu ünite de 3 sözsüz ileti kamusal alanı temsil etmekte ve temsil edilen kamusal alan içerisinde erkeklerin gösterilme sıklığı 6 iken kadınlar hiç yer almamaktadır. Yine bu ünite de yer alan 5 tane sözsüz iletide kamusal alanda yer alan kalabalıklar gösterilmiş ancak bu kalabalıklardaki cinsiyetlerin tespit etmek mümkün değildir.

Dördüncü ünite olan “Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji” ünitesinde 19 insan içerikli sözsüz ileti yer almaktadır. Bu iletilerin 2 tanesi özel alanı temsil etmekte ve temsil edilen özel alanlar içerisinde kadınların ve erkeklerin gösterilme sıklığı eşittir. Yani her iki cinsiyetin de özel alan içerisindeki gösterilme sıklığı 2’dir. Ayrıca bu ünite de 6 sözsüz ileti kamusal alanı temsil etmekte ve bu iletilerde kadın ve erkeklerin gösterilme sıklığı yine birbirine eşittir. Yani her iki cinsiyetin de kamusal alan içerisindeki gösterilme sıklığı 4’tür.

Beşinci ünite olan “Ekonomi ve İnsan Yaşamı” ünitesinde 22 insan içerikli sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletiler içerisinde özel alanı temsiline rastlanmazken kamusal alanı temsil eden sözsüz ileti sayısı 15’ tir. Kamusal alanı temsil eden bu sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 8 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 19’ dur. Ayrıca 1 sözsüz iletide kamusal alanda yer alan kalabalık gösterilmiştir.

Görsel 3.25. Denetleme yapan zabıta ekipleri. (Kaynak: Seçil Büket Harut, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, Ata Yayıncılık, 149.)

Görsel 3.26. Çocuklara yönelik bir proje uygulaması. (Kaynak: Seçil Büket Harut, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, Ata Yayıncılık, 151.)

Altıncı ünite olan “Etkin ve Sorumluyum” ünitesinde 12 insan içerikli sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletiler içerisinde özel alanın temsiline rastlanmazken kamusal alanı temsil eden sözsüz ileti sayısı 4’ tür. Kamusal alanı temsil eden bu sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 11 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 14’ tür. Erkekler yer aldıkları kamusal alan içinde denetleyen, üreten ve karar veren kişi olmaya devam ederken (Görsel 3.25) kadınlar yardım eden, çocuklarla ilgilenen kişi (Görsel 3.26) olmaya devam etmektedir.

Cinsiyetlerin yer aldıkları kamusal alan içerisinde toplum tarafından cinsiyetlerine yüklenen davranışları göstermesi toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sürdürüldüğünün bir kanıtıdır. Ayrıca 1 sözsüz iletide kamusal alan içerisinde yer alan kalabalık gösterilmiştir.

Yedinci ünite olan “Bu Dünya Hepimizin” ünitesinde 14 insan içerikli sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletiler içerisinde özel alanın temsiline rastlanmazken kamusal alanı temsil eden 2 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 2 iken erkekler hiç yer almamıştır. Ayrıca 2 sözsüz ileti kamusal alanda yer alan kalabalıklar gösterilmiştir.

Sonuç olarak bu ders kitabında kadınların özel alan içerisindeki gösterilme sıklığı erkeklerden fazla iken kamusal alanda daha azdır. Kamusal alandaki kadın temsilleri ise toplumun kadına yüklediği davranışları göstermektedir. Kadınlar yer aldıkları kamusal alanda çocuklarla birlikte gösterilmiş, kadının çocukların bakımına ilişkin sorumlulukları yinelenmiştir. Bu açılarından bakıldığında ders kitabındaki sözsüz iletilerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıttığı ifade edilebilir.

2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında 5. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki özel ve kamusal alanı temsil eden sözsüz iletiler içerisindeki cinsiyetlerin gösterilme sıklıkları karşılaştırıldığında her iki kitapta da kamusal alanda kadınların temsili az iken erkeklerin temsili fazladır.

Tablo 3.13. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları

Yıllar	Özel Alan				Kamusal Alan			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	f	%	f	%	F	%	F	%
2018-2019	8	6.6	2	1.6	37	30.6	74	61.2
2019-2020	18	14.1	7	5.4	42	32.8	61	47.7

3.2.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alandaki Temsilleri

2018-2019 eğitim öğretim yılında 6. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında elde edilen bulgular aşağıda yer alan tabloda verilmiştir.

Tablo 3.14. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları

Üniteler	Özel Alan				Kamusal Alan			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	f	%	F	%	F	%	F	%
Birey ve Toplum	6	17.1	3	8.6	12	34.3	14	40
Kültür ve Miras	0	0	0	0	0	0	1	100
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	0	0	0	0	1	10	9	90
Bilim, Teknoloji ve Toplum	0	0	0	0	1	50	1	50
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	0	0	0	0	4	36.4	7	63.6
Etkin Vatandaşlık	0	0	0	0	5	27.8	13	72.2
Küresel Bağlantılar	0	0	0	0	2	16.7	10	83.3
Toplam	6	6.7	3	3.3	25	28.2	55	61.8

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında birinci ünite olan “Birey ve Toplum” ünitesinde insan içerikli 24 sözsüz ileti yer almaktadır. İnsan içerikli sözsüz iletilerin 4 tanesi özel alanı 10 tanesi de kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 6, erkeklerin gösterilme sıklığı 3’tür. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 12 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 14’tür. Ders kitabında bulunan bir etkinlikte sağlık ve dilekçe hakkı vurgulanmakta ve bu hakları kullanan birey erkek olarak gösterilmiştir. Bu kişiyi tedavi eden, şikayetini dinleyen de erkektir. Ayrıca sözsüz iletilerden bir tanesi kamusal alandaki kalabalığı temsil etmektedir.

Görsel 3.27. Kurultay (temsili). (Kaynak:Faruk Gökalp Yılmaz, Hasan Bayraktar, Mustafa Kemal Özden, Murat Akpınar, Ömer Evin, 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 43.)

İkinci ünite olan “Kültür ve Miras” ünitesinde insan içerikli 21 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletiler içerisinde özel alanın temsili yer almazken kamusal alanı temsil eden 4 ileti yer almaktadır. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerden 2 tanesi dini mekanlardaki kalabalıkları, 1 tanesi ticaret kervanını göstermektedir. ticaret kervanındaki

insan sayısı az olmasına rağmen hangi cinsiyeti temsil ettiklerini belirlemek güçtür. Ayrıca bu ünite toplam 17 tane temsili resim yer almaktadır. Bu temsili resimlerin 16 tanesi önemli Türk büyüklerini ve savaş alanlarını göstermektedir. Orduların yer aldığı savaş alanlarını gösteren bu temsili resimlerde hakim olan cinsiyet erkektir. Görsel 3.27 incelendiğinde Kurultay’da Hakan’ın yanında oturan Hatun devlet işlerinde söz sahibi olan kişi olarak gösterilmektedir.

Üçüncü ünite olan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde insan içerikli 8 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu iletiler içerisinde özel alının temsili yer almazken kamusal alana ait 5 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 1, erkeklerin gösterilme sıklığı 9’dur. Erkekler üreten, çalışan birey olarak toplumdaki konumlarını korumaya devam etmektedir.

Dördüncü ünite olan “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde insan içerikli 18 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu iletiler içerisinde özel alanın temsili yer almazken kamusal alana ait 3 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 1, erkeklerin gösterilme sıklığı 1, yani cinsiyetlerin gösterilme sıklığı birbirine eşittir. Ayrıca kamusal alanı gösteren 2 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Görsel 3.28. Çalışma hakkını ve kadınlar. (Kaynak: Faruk Gökalgp Yılmaz, Hasan Bayraktar, Mustafa Kemal Özden, Murat Akpınar, Ömer Evin, 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, MEB Devlet Kitapları, 176.)

Beşinci ünite olan “Üretim, Tüketim ve Dağıtım” ünitesinde insan içerikli 14 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde özel alanın temsili yer almazken kamusal alanı gösteren 10 sözsüz ileti yer almaktadır. Kamusal alanı temsil eden bu iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 4 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 7’dir. Ayrıca kamusal alanı gösteren 4

sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Altıncı ünite olan “Etkin Vatandaşlık” ünitesinde insan içerikli 28 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletelerde özel alanın temsili yer almazken kamusal alanı gösteren 15 sözsüz ileti yer almaktadır. Kamusal alanı temsil eden bu iletelerde kadınların gösterilme sıklığı 5 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 13’tür. Ayrıca kamusal alanı gösteren 10 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiş ve kalabalıklarda erkeklerin kadınlardan fazla olduğu söylenebilir.

Görsel 3.29. Uluslararası bir kuruluşa ait bir projeden. (Kaynak: Faruk Gökalp Yılmaz, Hasan Bayraktar, Mustafa Kemal Özden, Murat Akpınar, Ömer Evin, 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı MEB Devlet Kitapları, 224.)

Yedinci ünite olan “Küresel Bağlantılar” ünitesinde insan içerikli 16 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletelerde özel alanın temsili yer almazken kamusal alanı gösteren 10 sözsüz ileti yer almaktadır. Kamusal alanı temsil eden bu sözsüz iletelerde kadınların gösterilme sıklığı 2 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 10’dur. Uluslararası projeleri temsil eden sözsüz iletelerde erkeklerin temsil sıklığı kadınlara göre oldukça fazladır. Görsel 3.29 incelendiğinde uluslararası proje çalışmalarında erkeler yer alırken kadınlara yer verilmemiştir. Bu sözsüz iletide de kamusal alanda erkeğin hakim kişi olduğunu görüyoruz. Ayrıca kamusal alanı gösteren 5 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

2019-2020 eğitim öğretim yılında 6. Sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında elde edilen bulgular aşağıda yer alan tabloda verilmiştir.

Tablo 3.15. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları

Üniteler	Özel Alan				Kamusal Alan			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	f	%	F	%	F	%	f	%
Biz ve Değerlerimiz	1	7.1	3	21.4	4	28.6	6	42.9
Tarihe Yolculuk	0	0	0	0	0	0	0	0
Yeryüzünde Yaşam	0	0	0	0	3	50	3	50
Bilim ve Teknoloji Hayatımızda	1	16.7	0	0	4	66.6	1	16.7
Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim	0	0	0	0	5	26.3	14	73.7
Yönetime Katılıyorum	1	5.3	1	5.3	8	42.1	9	47.3
Uluslararası İlişkilerimiz	3	27.2	1	9.1	0	0	7	63.7
Toplam	6	8	5	6.7	24	32	40	53.3

Araştırma bulgularına göre birinci ünite olan “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde insan içerikli 20 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 3 tanesi özel alanı, 13 tanesi kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 1, erkeklerin gösterilme sıklığı 3’tür. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 4 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 6’dır. Görsel 3.30 incelendiğinde özel alanda yer alan ve kızıyla ilgilenen bir erkek “baba” rolüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu tarz sözsüz iletiler incelediğimiz ders kitaplarında çok az yer almaktadır. Ayrıca kamusal alanı temsil eden 7 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Görsel 3.30. Kızıyla ilgilenen bir baba. (Kaynak: Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, Anadolu Yayıncılık, 26.)

İkinci ünite olan “Tarihe Yolculuk” ünitesinde insan içerikli 11 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde özel alanın temsili yer almazken, kamusal alanı temsil eden sözsüz ileti sayısı 1’dir. Kamusal alanı temsil eden bu sözsüz ileti de kalabalıklar gösterildiği

için kadın ve erkeklerin gösterilme sıklığını belirlemek mümkün değildir.

Üçüncü ünite olan “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde insan içerikli 18 tane sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde özel alanın temsili yer almazken, kamusal alanı temsil eden sözsüz ileti sayısı 11’dir. Kamusal alanı temsil eden bu sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 3, erkeklerin gösterilme sıklığı da 3’tür. Ayrıca kamusal alanı gösteren 8 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Dördüncü ünite olan “ Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinde insan içerikli 14 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 1 tanesi özel alanı, 8 tanesi kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 1 iken erkekler yer almamıştır. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 4 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 1’dir. Ayrıca kamusal alanı temsil eden 3 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Beşinci ünite olan “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde insan içerikli 20 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde özel alanın temsiline rastlanmazken kamusal alanı temsil eden sözsüz ileti sayısı 17’dir. kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 5, erkeklerin gösterilme sıklığı 14’tür. Ayrıca kamusal alanı temsil eden 4 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Altıncı ünite olan “Yönetime Katılıyorum” ünitesinde insan içerikli 21 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu iletilerin 1 tanesini özel alanı, 7 tanesi kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların ve erkeklerin gösterilme sıklığı 1 yani birbirine eşittir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 8 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 9’dur. Ayrıca kamusal alanı temsil eden 3 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Yedinci ünite olan “Uluslararası İlişkilerimiz” ünitesinde insan içerikli 7 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu iletilerin 2 tanesi özel alanı, 3 tanesi kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 3 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 1’dir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınlar yer almazken erkeklerin gösterilme sıklığı 7’dir. Ayrıca kamusal alanı temsil eden 3 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Görsel 3.31. Bir halı sahanın açılış töreni. (Kaynak. Erhan Şahin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, Anadolu Yayıncılık, 229.)

Bir halı sahanın açılış törenini gösteren Görsel 3.31 incelendiğinde törene katılanların erkek olduğu görülmektedir.

2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında 6. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki özel ve kamusal alanı temsil eden sözsüz iletiler içerisindeki cinsiyetlerin gösterilme sıklıkları karşılaştırıldığında her iki kitapta da kamusal alanda kadınların temsili az iken erkeklerin temsili fazladır.

Tablo 3.16. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları

Yıllar	Özel Alan				Kamusal Alan			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	F	%	f	%	F	%	F	%
2018-2019	6	6.7	3	3.3	25	28.2	55	61.8
2019-2020	6	8	5	6.7	24	32	40	53.3

Tablo 3.16 incelendiğinde 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında okutulan iki farklı ders kitabına ait verilerin birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Özel alanda kadınların temsili fazla iken erkekler daha az yer almıştır. Kamusal alanda ise erkeklerin temsili kadınların temsilinden oldukça fazladır. Bu çıkarımdan hareketle incelenen her iki Sosyal Bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yer aldığı söylenebilir.

3.2.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alandaki Temsilleri

2018-2019 eğitim öğretim yılında 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında elde edilen bulgular aşağıda yer alan tabloda verilmiştir.

Tablo 3.17. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları

Üniteler	Özel Alan				Kamusal Alan			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	f	%	F	%	F	%	f	%
Birey ve Toplum	6	37.5	4	25	2	12.5	4	25
Kültür ve Miras	2	9.5	2	9.5	2	9.5	15	71.5
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	0	0	1	8.4	1	8.4	10	83.2
Bilim, Teknoloji ve Toplum	0	0	0	0	0	0	1	100
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	0	0	0	0	14	21.5	51	78.5
Etkin Vatandaşlık	0	0	0	0	1	2.7	35	97.3
Küresel Bağlantılar	1	25	0	0	0	0	3	75
Toplam	9	5.8	7	4.5	20	12.9	119	76.8

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında birinci ünite olan “Birey ve Toplum” ünitesinde insan içerikli 18 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 8 tanesi özel alanı, 5 tanesi kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 6 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 4’tür. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 2 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 4’tür. Özel alanda kadınların kamusal alanda da erkeklerin gösterilme sıklığı fazladır.

Görsel 3.32. Anne ve çocukları. (Kaynak: Gökhan Gültekin, Murat Akpınar, Mustafa Nohutçu, Pınar Özerdoğan, Seher Aygün, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, MEB Devlet Kitapları, 15.)

Görsel 3.32 incelendiğinde anne ve çocuklarının ev ortamında resmedildiği görülmektedir. Kadın yine özel alanda ve çocuklarıyla birlikte yer almıştır.

İkinci ünite olan “Kültür ve Miras” ünitesinde insan içerikli 29 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 1 tanesi özel alana 12 tanesi kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların ve erkeklerin gösterilme sıklığı 2 yani birbirine eşittir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 3 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 15’dir. Kadınların yer aldığı kamusal alanlardan biri konargöçer Türkmenleri gösteren temsili bir resim ile sanayi inkılabı sonrası kurulan fabrikaya ait bir fotoğraftır. Ayrıca kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerden 8 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir. Kalabalıklarda ise erkekler daha çoğunluktadır.

Üçüncü ünite olan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ünitesinde insan içerikli 17 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 1 tanesi özel alanı, 14 tanesi kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınlar yer almazken erkeklerin gösterilme sıklığı 1’dir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 1 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 10’dur. Ayrıca kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerin 8 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir.

Dördüncü ünite olan “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde insan içerikli 17 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 14’ü temsili resimlerden oluşurken 2 tanesi de bilim insanlarına aittir. Bilim insanlarına ait olan bir sözsüz ileti kamusal alanı temsil ederken özel alana dair bir sözsüz ileti yer almamaktadır.

Beşinci ünite olan “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesinde insan içerikli 22 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde özel alanın temsiline rastlanmazken 16 ileti kamusal alanı temsil etmektedir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 14 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 51’dir. Erkekler çalışma ortamlarında yer almaktadır. Geleceğin mesleklerinin anlatıldığı kısımda da erkek temsilleri kadınlardan fazladır. Ayrıca kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerin 1 tanesinde kalabalıklar gösterilmiştir.

Altıncı ünite olan “Etkin Vatandaşlık” ünitesinde insan içerikli 13 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde özel alanın temsiline rastlanmazken 10 ileti kamusal alanı temsil etmektedir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 1 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 35 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca kamusal alanı temsil eden

7 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Yedinci ünite olan “ Küresel Bağlantılar” ünitesinde insan içerikli 6 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 1 tanesi özel alanı, 3 tanesi kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletide kadınların gösterilme sıklığı 1 iken erkekler yer almamıştır. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınlar yer almazken erkeklerin gösterilme sıklığı 3’tür.

2019-2020 eğitim öğretim yılında 7. Sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabında elde edilen bulgular aşağıda yer alan tabloda verilmiştir.

Tablo 3.18. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları

Üniteler	Özel Alan				Kamusal Alan			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	f	%	F	%	F	%	F	%
İletişim ve İnsan İlişkileri	4	17.4	4	17.4	8	34.8	7	30.2
Türk Tarihinde Yolculuk	0	0	0	0	0	0	13	100
Ülkemizde Nüfus	0	0	0	0	1	3.33	2	6.66
Zaman İçinde Bilim	0	0	0	0	2	6.2	30	93.8
Ekonomi ve Sosyal Hayat	0	0	0	0	3	12	22	88
Yaşayan Demokrasi	1	12.5	1	12.5	1	12.5	5	62.5
Ülkeler Arası Köprüler	0	0	0	0	0	0	5	100
Toplam	5	4.6	5	4.6	15	13.7	84	77.1

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında, birinci ünite olan “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde insan içerikli 24 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 6 tanesi özel alanı, 8 tanesi kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde hem kadınların hem erkeklerin gösterilme sıklığı 4’tür. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 8 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 7’dir. Kamusal alanda kadınların erkeklerden fazla gösterilmesi bakımından dikkat çekicidir.

İkinci ünite olan “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde insan içerikli 102 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 97 tanesi daha çok erkeklerin gösterildiği temsili resim ve minyatür resimlerinden oluşmaktadır. Kalan 5 sözsüz iletinin 3 tanesinde daha çok erkeklerin yer aldığı kalabalıklar gösterilmiştir. Bir sözsüz ileti ise Osmanlı Döneminde oluşturulan Tulumbacılar’ a aittir. Bu sözsüz iletide erkeklerin gösterilme sıklığı 13’tür. Osmanlı Dönemi’ndeki önemli bir eğitim kurumu olan Darülfünun’ un gösterildiği bir sözsüz iletinin tamamında erkekler yer almaktadır.

Üçüncü ünite olan “ Ülkemizde Nüfus” ünitesinde insan içerikli 13 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde özel alanın temsiline rastlanmazken, 11 ileti kamusal alanı temsil etmektedir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 1 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 2’dir. Ayrıca kamusal alanı temsil eden 8 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Dördüncü ünite olan “Zaman İçinde Bilim” ünitesinde insan içerikli 27 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde özel alanın temsiline rastlanmazken, 21 ileti kamusal alanı temsil etmektedir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 2 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 30’dur. Ayrıca kamusal alanı temsil eden 5 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

Görsel 3.33. Geçmişten günümüze farklılaşan meslekler. (Kaynak: Hikmet Azer, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı, 171.)

Beşinci ünite olan “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde insan içerikli 16 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde özel alanın temsiline rastlanmazken, 12 ileti kamusal alanı temsil etmektedir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 3 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 22’dir. Geçmişten günümüze farklılaşan meslekleri gösteren Görsel 3.33 incelendiğinde erkelerin temsil edilmesine rağmen kadınların yer almadığını görülmektedir.

Altıncı ünite olan “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde insan içerikli 14 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerin 1 tanesi özel alanı 11 tanesi kamusal alanı temsil etmektedir. Özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde hem kadınlar hem erkekler 1’er kez gösterilmiştir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 1 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 5’tir. Ayrıca kamusal alanı temsil eden 10 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir. Ünite içerisindeki etkinliklerden birinde okuma-yazma seferberliğine dair bir sözsüz iletinin yer aldığını ve bu iletidekilerin tamamının kadınlardan oluştuğunu

görülmektedir. Bu durum kadınların okuma- yazma konusunda desteğe sahip olduğunu da kanıtlamaktadır.

Yedinci ünite olan “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde insan içerikli 16 sözsüz ileti yer almaktadır. Bu sözsüz iletilerde özel alanın temsiline rastlanmazken, 6 iletide kamusal alan temsil edilmiştir. Kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınlar yer almazken erkeklerin gösterilme sıklığı 5’tir. Ayrıca kamusal alanı temsil eden 5 sözsüz iletide kalabalıklar gösterilmiştir.

2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki özel ve kamusal alanı temsil eden sözsüz iletiler içerisindeki cinsiyetlerin gösterilme sıklıkları karşılaştırıldığında; 2018-2019 eğitim öğretim yılında okutulan kitapta özel alanda kadınların gösterilme sıklığı fazla iken kamusal alanda erkeklerin gösterilme sıklığı fazladır. 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan kitapta özel alanda kadın ve erkeğin gösterilme sıklığı eşitken kamusal alanda erkeklerin gösterilme sıklığı fazladır.

Tablo 3.19. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yıllarında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözsüz İletilerde Kadın ve Erkeklerin Özel ve Kamusal Alanlardaki Görünürlük Oranları

Yıllar	Özel Alan				Kamusal Alan			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	F	%	f	%	F	%	F	%
2018-2019	9	5.8	7	4.5	20	12.9	119	76.8
2019-2020	5	4.6	5	4.6	15	13.7	84	77.1

2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadınların özel alanda, erkeklerin ise kamusal alanda görünürlüklerinin fazla olduğu tespit edilmiştir. Her iki ders kitabında da kadınların ve erkeklerin özel alandaki görünürlükleri birbirine yakın iken kamusal alanda erkeklerin görünürlükleri kadınların görünürlüklerinin 5 katından daha fazladır. Bu durum ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıttığını göstermektedir.

3.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Meslekler ve Cinsiyet

Araştırmanın bu kısmında 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde yer alan kadın ve erkeklerin temsil ettikleri meslekler tespit edilip karşılaştırılacaktır. Elde edilen bulgulara dair tablolar da bu kısımda sunulacaktır.

3.3.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Meslekler ve Cinsiyet

2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde yer alan mesleklerin cinsiyetlere göre temsili şu şekildedir:

Tablo 3.20. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler

Meslekler	Kadın	Erkek
Hizmetli personel	1	3
Öğretmen	4	1
Doktor	4	1
Turist rehberi	2	-
Çoban	-	1
Bilim insanı	-	10
Sanayi işçisi	-	1
Maden işçisi	-	8
Arıcı	-	1
Ziraat mühendisi	1	-
Veteriner	-	1
Orman mühendisi	-	1
Orman işçileri	-	3
Gıda mühendisi	2	-
Şoför	-	1
Aşçı	1	-
Maden mühendisi	1	-
Dokumacı	1	1
Nikah memuru	-	1

Tabloda 3.20’de yer alan bulgulardan hareketle 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde kadınların genel olarak öğretmenlik ve doktorluk mesleklerindeki görünürlükleri fazla iken erkeklerin bilim insanı ve maden işçisi olarak görünürlükleri daha fazladır.

Görsel 3.34. Edison

Görsel 3.35 Aziz Sancar

(Kaynak:Erhan Şahin Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, Anadolu Yayıncılık, 107-108.)

Doktor olarak temsil edilen kadınlar genellikle çocuk doktoru olarak sunulmuştur. Görsel 3.26 incelendiğinde çocuk doktoru olarak kadınların yer aldığı görülmektedir. Mesleklerin gösteriminde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yansıtıldığı, kadınların çocuklarla birlikte sunulduğu söylenebilir.

Görsel 3.36. Çocuk doktorluğu ve kadın

(Kaynak: Erhan Şahin Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı, Anadolu Yayıncılık, 107-108.)

2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde yer alan mesleklerin cinsiyetlere göre temsili şu şekildedir:

Tablo 3.21. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler

Meslekler	Kadın	Erkek
Doktor	1	1
Zanaatkar	1	-
Dokumacı	1	-
Müzişyen	-	2
Tarım işçisi	-	1
Arama kurtarma personeli	-	1
Sanayi işçisi	-	2
Bilim insanı	3	9
Öğretmen	11	-
Orman işçisi	-	1
Çoban	-	1
Maden işçisi	-	1
Aşçı	1	1
Boyacı	-	1
Veteriner	-	1
Kimyager	1	-
Pilot	1	-
Nakliyeci	-	2
Zabıta	-	3
Esnaf	-	1

Tablo 3.21’deki verilerden hareketle 2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde kadınlar 11 kez öğretmen olarak gösterilirken erkekler 9 kez bilim insanı olarak gösterilmişlerdir. Cinsiyetlerin temsil ettiği meslekler farklılaşmaktadır. Erkeklerin bilim insanı olarak gösterilmesine karşılık kadınlar öğretmen olarak çocuklarla birlikte sunulmuştur.

2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında okutulan her iki ders kitabında da erkeklerin bilim insanı olarak temsili kadınlardan çok fazladır. Kadınlar ise mesleki kimliklerini çocuklarla birlikte paylaşmışlardır. Çocuklara eğitim veren kadın öğretmen ve çocukları tedavi eden kadın çocuk doktor sunulan meslekler olarak karşımıza çıkar. Elbette her iki ders kitabında da kadınlar farklı meslekleri yaparken de gösterilmiştir. Ancak bu temsiller nicel olarak oldukça azdır.

3.3.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözsüz İletilerde Meslekler ve Cinsiyet

2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde yer alan mesleklerin cinsiyetlere göre temsili şu şekildedir:

Tablo 3.22. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Döneminde Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler

Meslekler	Kadın	Erkek
Tiyatrocu	3	4
Doktor	-	3
Öğretmen	-	2
Asker	-	3
Tarım işçisi	4	4
Çoban	-	1
Bilim insanı	1	3
Yazar	-	1
Aşçı	1	2
Müzisyen	-	1
Veteriner	1	-
Polis	-	1

Tablo 3.22'deki verilerden hareketle 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde kadınların temsil ettiği mesleklere bakıldığında tiyatrocu ve tarım işçisi olarak gösterilmelerine rağmen öğretmen ve doktor olarak gösterilmemişlerdir. Doktor ve öğretmen olarak gösterilenler hep erkekler olmuştur.

Görsel 3.37. Sağlık hakkımız. (Kaynak: Faruk Gökalp Yılmaz, Hasan Bayraktar, Mustafa Kemal Özden, Murat Akpınar, Ömer Evin, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, MEB Devlet Kitapları, 33.).

2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde yer alan mesleklerin cinsiyetlere göre temsili şu şekildedir:

Tablo 3.23. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler

Meslekler	Kadın	Erkek
Öğretmen	1	1
Veteriner	1	-
Dokumacı	1	-
Doktor	2	2
Sanayi işçisi	2	-
Madenci	-	6
Psikolog	2	-
Bilim insanı	-	4
Spiker	1	-
Arıcı	-	1
Çoban	-	1
Pilot	-	1
Avukat	1	1
Ressam	1	-
Mühendis	2	1
Asker	-	1
Otobüs şoförü	1	-
Yazar	1	-

Tablo 3.23'deki verilerden hareketle 2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadınlar doktor, sanayi işçisi, psikolog ve mühendis olarak 2'şer kez gösterilirken, erkekler 2 kez doktor, 6 kez madenci ve 4 kez bilim insanı olarak gösterilmişlerdir.

2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında okutulan her iki Sosyal Bilgiler ders kitaplarında da bilim insanların çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır. Ayrıca madencilik alanında çalışanlar da hep erkeklerdir. Bu sonuçlardan hareketle cinsiyetlerin yaptığı mesleklerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre şekillendiği söylenebilir.

3.3.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözsüz İletilerde Meslekler ve Cinsiyet

2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde yer alan mesleklerin cinsiyetlere göre temsili şu şekildedir:

Tablo 3.24. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler

Meslekler	Kadın	Erkek
Doktor	3	4
Öğretmen	4	-
Davulcu	-	1
Kaşif	-	3
Din adamı	-	1
Asker	-	3
Sanayi işçisi	1	1
Dokumacı	1	-
Çiftçi	-	5
Mühendis	-	3
Otel çalışanı	1	1
Bilim insanı	1	7
Filozof	-	1
Diş hekimi	-	1
Tıp mühendisi	1	1
Uzay mühendisi	-	1
Yapay zeka uzmanı	-	1
Boyacı	-	1
Aşçı	1	1
Marangoz	-	2

Tablo 3.24’te yer alan bulgulardan hareketle 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde kadınların öğretmen ve doktor olarak, erkelerin ise çiftçi ve bilim insanı olarak gösterimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir.

Görsel 3.38. Giyim kursu

Görsel 3.39. Mesleki eğitim

(Kaynak: Gökhan Gültekin, Murat Akpınar, Mustafa Nohutçu, Pınar Özerdoğan, Seher Aygün, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, MEB Devlet Kitapları, 178.)

Mesleki eğitime dair sözsüz iletiler incelendiğinde (Görsel 3.38 ve 3.39) kadınların dikiş-nakış gibi meslekleri öğrenirken erkeklerin tornacılık gibi meslekleri öğrendiğini görülmektedir. Bu durum mesleklerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre şekillendiğini göstermektedir.

2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki sözsüz iletilerde yer alan mesleklerin cinsiyetlere göre temsili şu şekildedir:

Tablo 3.25. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü ve Sözsüz İletilerde Cinsiyetlerin Temsil Ettiği Meslekler

Meslekler	Kadın	Erkek
Esnaf	-	1
Doktor	-	1
Hemşire	1	-
Spiker	1	-
Fotoğrafçı	-	2
Kaşif	-	4
Yazar	-	2
Bilim insanı	-	16
Filozof	-	4
Ressam	-	1
Asker	-	2
Çiftçi	-	1
Biyoteknolog	1	-
Robot teknikeri	-	1
Mühendis	-	1
Rehber	1	-
Terzi	-	1
Tamirci	-	1

Tablo 3.25'te yer alan bulgulardan hareketle kadınlar sadece 4 meslekte (hemşire, spiker, biyoteknolog ve rehber olarak) gösterilirken, erkeklerin gösterildiği meslekler daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Özellikle bilim insanı olarak kadınlar temsil edilmezken, erkekler 16 kez bilim insanı olarak gösterilmişlerdir.

Farklı yıllarda okutulan bu iki ders kitabının en önemli ortak özelliği bilim insanlarının erkeklerden oluşurken, kadınların mesleklerinin çocukların etrafında şekillenmesidir.

3.4. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri

Araştırmanın bu bölümünde 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan sözlü iletilerdeki kadın ve erkek isimleri tespit edilerek incelenmiştir.

3.4.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri

2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan sözlü iletilerdeki kadın ve erkek isimleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.26. 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri

Kadın isimleri		Erkek İsimleri	
Elif	Fatih	Aziz Sancar	Yunus Emre
Ayşe (2)	Ahmet (3)	Newton	Şah Cihan
Hatice (3)	Mehmet (5)	Cahit Arf	Gentile Bellini
Zeynep	Ufuk	Ali	Einstein
Hande	Burak	Necati	Voltaire
Ayşegül	Yusuf	Kayra Enez Özenalp	Yasin
Sevgi	Sercan	Yasin Sert	
Melek	Tales	Serkan	
Fatma	Pisagor	Hakan	
Hafsa Sultan	Hipokrat	Mehmet Akif Ersoy (2)	
Ercüment Banu Begüm Sultan	Homeros	Hasan	
Beyza	Heredot	Mustafa Kemal Atatürk	
Şevval	Diojen	Reşat Nuri Gültekin	
Faize Yoldaş	Hammurabi	Kemal Kaçmaz	
Aysel	Fatih Sultan Mehmet (2)	Osman Civelek	
Leyla	Hız. Muhammed	Jack Brown	
Filiz	Yıldırım Beyazıt	Wilbur Wright	
Yasemin	Kanuni Sultan Süleyman	Orville Wright	
Gökçe	Merkez Efendi	İbni Sina	
Ahsen	Cengiz Gökçel	Ali Kuşçu	
Mary Tsqousi	Hamdullah Suphi Tanrıöver	İbni el-Heysem	
Jodie Redding	Thomas Edison	F. M. Dostoevski	
Maria Clara Lagoeiro Sussekind	Alexander Graham Bell (2)	Oğuz Kağan	

Tablo 3.26'daki verilerden hareketle incelenen kitaptaki sözlü iletilerde kadın isimlerinin sayısı 26, erkek isimlerinin sayısı 61'dir yani erkek isimlerinin sayısı kadın isimlerinin 2 katından fazladır. İncelenen Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sözlü iletilerin öznesi de hep erkelerdir. Kadınlar kamusal alanda ve mesleki alanlarda olduğu gibi ismen de hep daha az görünür haldedir.

2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan sözlü iletilerdeki kadın ve erkek isimlerinin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.27. 2019-20120 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri

Kadın isimleri		Erkek İsimleri	
Aslı	Alp	II. Selim	Galileo Galile
Dilek	Çınar	Kral Antiochos	Mimar Hayrettin
Merve	Ahmet (2)	Rüstem Erkan	Kral I. Darius
Selin	Uras	Neşet Ertaş	Cervantes
Ayşe (2)	Selim (2)	Karagöz	Don Kişot
Helga Kuhn	Ufuk	Hacivat	Osman Hamdi Bey
Esmâ	Azfar Khan	Tayfun Aşkın	Beethoven
Corinne Vargha	Hız. İsa	Aşık Veysel	Mehmet
Miray (2)	Gordion	Barış	Rafet
Hanife	Midas	Aziz Sancar	
Dilek	Hipokrat (2)	El-Cezeri	
Özlem Durmaz	Pisagor	Leonardo da Vinci (2)	
Madam Cruie	Herodot	Gazi Yaşargil	
Dudu Sözcüer	Diyojen	Zihni Derin	
Buket Naz Zeren	Hammurabi	Eren Ekrem Kallıkçı	
Canan Dağdeviren	Asur Kralı II. Sargon	Efe İnan	
Mona Lisa	Asur Kralı Asurbanipal	M. Akif Ersoy (3)	
Sarah	Mimar Sinan (2)	Fırat Bey	
Sezen	Hız. İbrahim	Ali Kuşçu	

Tablo 3.27'deki verilerden hareketle incelenen kitaptaki sözlü iletilerde kadın isimlerinin sayısı 21, erkek isimlerinin sayısı 54'tür yani erkek isimlerinin sayısı kadın isimlerinin 2 katından fazladır.

3.4.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri

2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan sözlü iletilerdeki kadın ve erkek isimlerinin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.28 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri

Kadın isimleri		Erkek İsimleri	
Burcu	Göksel Kılıçarslan	Tonyukuk (2)	Tuğrul Bey (3)
Melek	Yunus Emre (4)	Ziya Gökalp	Alparslan (13)
Halime	Hacı Bektaş-ı Veli (3)	Mukan Kağan	Nizamülmülk (3)
Fulya Akkaya	Mevlana Celaleddin Rumi (3)	Kutluk Kağan	Melikşah (2)
Ayşe	Kaşgarlı Mahmut (6)	İleriş Kağan (2)	Yusuf Has Hacip (2)
İlbilge Hatun	Karamanoğlu Mehmet Bey	Kapgan Kağan	Ahi Evran (4)
Hz. Hatice	Mustafa Kemal Atatürk (21)	İl Han	Çağrı Bey (3)
Amine	Tufan Gündüz	Kıyan	Edip Ahmet Yükneki (2)
Hatice	Murat	Nüküz	Sultan Sencer
Ayla	Aamir Khan	Yuluğ Tigin	Sultan Mahmut
Merve Beğen	Mamoudou Gassama	Gali Tigin (2)	Mesud
Sevim	Christy Brown	Hz. Muhammed (23)	Ahmet Yesevi (2)
Ayşe Hatun	John A. Davis	Hz. Ebubekir (3)	Romanos Diogenes (2)
Gevher Nesibe Hatun (3)	Ahmet	Habeş Kralı Necaşi	Selahattin Eyyubi (2)
Fatma Bacı	Jean Paul Roux	Hz. Cafer	II. Kılıç Arslan (4)
Mihrişah Sultan	Bilge Kağan (3)	Hz. Ali (4)	Alaeddin Keykubat (3)
Kara Fatma	Ahmet Taşagıl (2)	Hz. Ömer (3)	Osman Turan (3)
Şerife Bacı (2)	Teoman	Hz. Osman (2)	Süleyman Şah
Safiye Hüseyin	Metehan (3)	Muaviye	I. Kılıç Arslan (2)
Sadiye Ardahan	Oğuz Kağan	Yezid	I. İzzettin Mesud
Gül Esin	Özkan İzgi	Ebu Talib	Gıyaseddin Keyhüsrev
Tansu Çiller	Kutluk Bilge Kül Kağan (2)	Bilge Kül Kadir Han	I. İzzeddin Keykavus
Canan	Böğü Kağan (2)	Sultan Mesud	Sultan Mesut
Feyza Hepçilingirler (4)	Kül Tigin	Selçuk Bey	Papa II. Urbano
Yaren	Papaz Odon	Napolyon	Gazi Yaşargil (4)
	Selahattin Sancaklı	Hitler	Aziz Sancar (4)
	Oktay Tiryakioğlu	Yusuf Hallaçoğlu	Jules Verne (10)
	İbn Batuta	İbrahim Refik Saydam	Aşık Veysel (3)
	Stephen Sherman	Nüzhet Gökdoğan (5)	Mahmut Çakır (3)
	Zihni Derin (6)	İbrahim Ethem	Kaptan Nemo
	Hulisi Behçet	Süleyman Ferit Eczacıbaşı	Einstein
	Reşat İzbirak	Rajkumar Hirani	Murat Çiftkaya
	Kemal	Konfıçyüs	III. Selim
	Lan Hodder	Hasan Bey	İsmail Bilgin
	Ali	Recep Tayyip Erdoğan (2)	Vladimir Putin
	Kemal	Hasan Ruhani	Abdülhamid Süleyman Çopan

Tablo 3.28'deki verilerden hareketle incelenen kitaptaki sözlü iletilerde kadın isimlerinin sayısı 31, erkek isimlerinin sayısı 254'tür yani erkek isimlerinin sayısı kadın isimlerinin 8 katından fazladır.

2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan sözlü iletilerdeki kadın ve erkek isimlerinin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.29. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri

Kadın isimleri		Erkek İsimleri	
Hatice	Hakan (3)	Hz. Ali (3)	Yunus Emre
Başak	Kenan Bey	Hz. Zeyd	Hacı Bektaş-ı Veli
Fatma (2)	Mustafa Kemal Atatürk	Hz. Ebubekir (2)	Alaeddin Keykubat
Zeynep	Ahmet Usta	Abdullah (2)	Şemseddin Altun Apa
Yağmur	Ahmet (3)	Hz. Ömer (2)	Caca Bey
Hande	Sinan	Hz. Osman	El-Cezeri
Serap	Selim Bey	Muaviye	Mevlana
Gökçe (2)	Hüseyin Amca	Ebu'l Abbas Abdullah	Mete Han
Hz. Hatice	Hasan (3)	Harun Reşit	Yavuz Sultan Selim
Amine	Hikmet Bey	İbn-i Sina	Attıla
Hz. Ayşe	Oğuz Kağan	İmam Buhari	Mehmet (2)
Adelina	Çürçüt Kağan	Biruni (2)	Nukilik
Melek	Barmağlıç Çosun Billing	Kaşgarlı Mahmut (3)	Dong Jian
Gamze	Teoman	Ahmet Yesevi	John
Işıl	Mete Han	Yusuf Has Hacıp (3)	Klaus Schmidt
Semra	Attilla	Bilge Kül Kadir Han	Mahmut Kılıç
Gizem	Bumin Kağan	Satuk Buğra Han	Voltaire
Elif	İstemi Yabgu	Alp Tigin	Mahzar Osman (2)
Gonca	Mukan Kağan	Gazneli Mahmut	Hulusi Behçet (2)
Nurcan	Bilge Kağan (2)	Selçuk Bey	Orhan Veli Kanık
Nilay	Kültigin	Çağrı Bey (2)	Cahit Arf
Hacer	Tonyukuk	Tuğrul Bey (2)	Oktay Sinanoğlu (2)
İlbiçe Hatun	Kutluk Kağan	Alparslan	İsmail
Fatma Bacı	Kapgan Kağan	Romanos Diogenes	İlteriş Kağan
Süreyya Ağaoğlu	Bugu Kağan	Ebu'l Kasım Saltuk	Mehmet Nuri Demirağ
Türkan Akyol	Necati Sepetçioğlu	Danişment Ahmet Gazi	Abdurrahman Naci Bey
Gül Esin	Kutluk Bilge Kül Kağan	Mengücek Gazi	Bilal
Kara Fatma	Böğü Kağan	Artuk Gazi	Halil
Halide Edip Adıvar	Hz. Muhammed (3)	Çaka Bey	Yalçın
Canan Dağdeviren	Ebu Talip	Kutalmışoğlu Süleyman Şah	Cemal
Pınar	Abdülmuttalip	Ahi Evran (3)	Cihan
	Ömer Halisdemir	Halil Dikmen	

Tablo 3.29'daki verilerden hareketle incelenen kitaptaki sözlü iletilerde kadın isimlerinin sayısı 33, erkek isimlerinin sayısı 122'dir yani erkek isimlerinin sayısı kadın isimlerinin neredeyse 3 katıdır.

3.4.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri

2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan sözlü iletilerdeki kadın ve erkek isimlerinin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.30. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri

Kadın isimleri		Erkek İsimleri	
Hatice	Ahmet (2)	Nicolas Jorga	Orhan Veli Kanık
Fatma Bacı	Nuri	Dukas	Antoine de Saint Exupery
Nilüfer Hatun	Hasan	Georgios Sphrantzes	Mustafa Kemal Atatürk (5)
Ayşe	Mevlana (2)	II. Mehmet	İsmail Hakkı Uzunçarşılı
Zeynep	Nasrettin Hoca	I. Selim	Fatih Sultan Mehmet (2)
Fadime	Gutenderg	Şah İsmail	Yavuz Sultan Selim (2)
Azize	Mithat	Şarlken	Kanuni Sultan Süleyman
Selin (2)	Eren	I. François	Sokollu Mehmet Paşa
Ayça	Ertuğrul Gazi	Barbaros Hayrettin	Sultan Süleyman Han
Aylin	Osman Bey (3)	II. Bayezid	Nevşehirli Damat İbrahim Paşa
Marie Curie	I. Alaeddin Keykubat (2)	Mustafa Paşa	Yirmisekiz Çelebi Mehmet
Cansu	Ertuğrul Bey (2)	Barbaro	Ebubekir Ragıp Efendi
Gül	Halil İnalcık	Marco Polo	Mustafa Reşit Paşa
Aylin	Orhan Bey	Kristof Kolomb	Manuel Serrano Sanz
Nevin	Kantakuzen	Ferdinand	Yunus
	Süleyman Paşa	Barolomeu Dias	Hüseyin
	Del Kano	Vasco da Gama	Gökтуğ
	I. Murat	Magellan (2)	Onur
	I. Beyazid	Amerigo Vespucci	Yusuf
	I. Mehmet	Leonardo da Vinci	Mübarek
	II. Murat	Rafaello	Arda
	Şeyh Edebalı (2)	Gentile Bellini	Hüseyin
	İbn Batuta	Montaigne	Mehmet
	Hz. Muhammed (2)	Shakespeare	İbrahim
	Cervantes	Mozart	Nazım
	Michelangelo	Koçi Bey	Ali
	Donetello	III. Ahmet	Burak
	Kopernik	İbrahim Müteferrika	Ludingirra
	Martin Luther	Said Efendi	Asurbanipal
	Galileo (2)	III. Selim	Sezar
	Dr. Harvey	II. Mahmut	Uluğ Bey
	Descartes	Charles Fellows	Mustafa
	Mimar Sinan	Ahmet Karahisari	Katip Çelebi
	Evliya Çelebi	Hafız Osman	İbn Sina (2)
	Şeyh Hamdullah	Dedezade	Hazini
	Roger Bacon	İbn Haldun	Tales
	Newton (2)	Arnold Tonybee	Pisagor
	Sultan Sencer	Sultan Alparslan	Aristo
	Farabi	Nizamülmülk (2)	Biruni
	Piri Reis	Johann Gutenberg	Cezari
	Del Kano	John Lloyd	İbrahim
	Denis Papin	Henry Wotton	Kazım Karabekir
	Thomas Savery	Gazneli Mahmut	Ali Fuat Cebesoy
	James Watt	Montesquieu	Refet Bele
	Richard Feynman	Mete Han	Adnan Adıvar
	John Mitchinson	Cengiz Aytmatov	Fethi Okyar
	Celal Bayar	Fuat Köprülü	Saddam Hüseyin
	Adnan Menderes	Julius Caesar	Muammer Kaddafi
	Refik Koraltan	Napolyon	Ömer Halisdemir
	Albert Einstein	Mesut	

Tablo 3.30'daki verilerden hareketle incelenen kitaptaki sözlü iletilerde kadın isimlerinin sayısı 16 iken erkek isimlerinin sayısı 167'dir yani erkek isimlerinin sayısı kadın isimlerinin 10 katından fazladır.

2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan sözlü iletilerdeki kadın ve erkek isimlerinin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.31. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri

Kadın isimleri		Erkek İsimleri	
Azize	Fahrettin	Gül Baba	James C. Davis (2)
Sara Hanım	Mehmet	Timur	Shakespeare
Mona Lisa	Hacivat	Mustafa Çelebi	Montaigne
Bela Horvart	Karagöz	Oruç Bey	Ersamus
Gülgün Yücel Aybet	Ertuğrul	Konstantin Mihailoviç	Copernicus
Ayla Kutlu	Alaeddin Keykubat	Mehmet Neşri	Michelangelo
Hasret	Osman Bey	Uzun Hasan	Leonardo da Vinci
Sacide	Aşık Paşazade	Lajos Fekete	Martin Luther
Suna Kili	Şeyh Edebalı	Rahip Anagnostis	Galileo (2)
Gönül Bakay	Halil İnalçık	Thomas Artus	Locke
Müge	Dursun Fakih	Mehmet Ali Ünal (3)	Bacon
Nancy Flowers	Süleyman Şah	Yavuz Sultan Selim	Descartes
Nehir	Orhan Bey	Kanuni Sultan Süleyman	Newton (2)
Beyza	Murat	H. Muhammed (2)	Voltaire
	Yıldırım Bayezid	Fausto Zonaro	Diderot
	Mehmet	Mehmet Bursavi	Rousseau
	Kantakuzen	Piri Reis	XVI. Louis
	Nakkaş Osman	Martellus	Henry Singleton
	Seyyid Lokman	Bartolomeu Dias	Yirmisekiz Mehmet Çelebi
	Ali Çelebi	Kristof Kolomb (2)	Sait Çelebi
	Sokollu Mehmet Paşa	Vasco Da Gama	İbrahim Müteferrika
	Mimar Sinan	Magellan	III. Ahmet
	Ulçin Ali Baba	Americo Vespuçi	II. Mahmut
	Mahmut Yazıcı	Pizarro	Munif Paşa
	Ali Suavi (2)	Evliya Çelebi	Mustafa Kemal Atatürk (4)
	Abdülmecid	Jean Liotard	Manuel Serrano Y. Sanz
	Samuel Morse	Ümit Meriç	Johannes Gutenberg
	Nesimi Yazıcı	İbrahim	Thomas Edison
	II. Mahmut	İzzettin Keribar	İbn Heysem
	Sultan Abdülaziz	Halil Altıntaş	Guglielme Marconi
	Abdülhamit	Muzaffer Şahin	El Harezmi
	Şafak Tunç	Koray Başol	John Logie Baird
	Ahmet Djevad	İbrahim Atalay	İbn-i Firnas
	Amedeu Preziosi	Ali Akbaş	Edouard Belin
	Jean Thenevot	Ali Sabir	Farabi
	Busbecq	Kerem	Piri Reis
	İbn Batuta	Wilbert Jones	Chester Carlson
	William Wittman	Salim	İbn-i Sina
	James Russell	Ernest H. Gombrich	Samuel Morse
	El Hazini	Salim Al Hassani	Hipokrat
	Nicolaus Copernicus	Katip Çelebi	Demokritos
	Tim Berners Lee	Denis Papin	Memun
	El Cezeri	Thomas Savery	Bruno
	Magellan	James Watt	Namık Kemal
	Seyyid Hüseyin Nasr	Richard Trevithick	Aşık Veysel Şatıroğlu
	İbn-i Haldun	George Moore	Rauf Orbay
	Hammurabi	Martin Luther King	Ali Fuat Cebesoy
	Coşkun Can Aktan	I. John	Fethi Okyar
	Bahattin Ögel	İsmail Doğan	Sadi Güven
	Nesimi Yazıcı	Nizamülmülk	İslam Kurthan Açıkbaş

Tablo 3.31. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Kadın ve Erkek İsimleri (devamı)

Kadın isimleri		Erkek İsimleri	
	Aponse Daudet	Fatih Sultan Mehmet	Gürhan Dölek
	Cornille Usta	İbrahim Şinasi	Michael Christides
	Namık	İbrahim Kafesoğlu	Feys B.
	İsmail	Bilge Kağan	Wilfird Laurier
	David Dorhout	Utkan Kocatürk	Murat
	Ahi Evran	Kazım Karabekir	Mert
	Mehmet Şeker	Refet Bele	Dr. Adnan Adıvar
	İbn Batuta		

Tablo 3.31'deki verilerden hareketle incelenen kitaptaki sözlü iletilerde kadın isimlerinin sayısı 14, erkek isimlerinin sayısı 183'tür yani erkek isimlerinin sayısı kadın isimlerinin 13 katından fazladır.

Tablo 3.32. 2018-2019 ve 2019-2020 Eğitim Öğretim Dönemlerinde Ortaokullarda Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Sözlü İletilerde Yer Alan Toplam Kadın ve Erkek İsimleri

	2018-2019 Eğitim-Öğretim Dönemi		2019-2020 Eğitim-Öğretim Dönemi	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
5. Sınıf	26	61	21	54
6. Sınıf	31	254	33	122
7. Sınıf	16	167	14	183
Toplam	73	482	68	359

Elde edilen bulgulardan hareketle 2018- 2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersinde okutulan kitapların tümünde toplam 73 kadın ismi yer alırken, 482 erkek ismi yer almaktadır. Yani erkek isimleri ile kadın isimlerinin yer alma düzeyleri arasında büyük bir fark vardır. 2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersinde okutulan kitapların tümünde 68 kadın ismi yer alırken, 259 erkek ismi yer almaktadır. Bu dönem kitaplarındaki kadın ve erkek isimlerinin yer alma düzeyleri arasındaki fark da oldukça fazladır. Özellikle 7. sınıflarda okutulan her iki Sosyal Bilgiler ders kitabında kadın isimlerinin yer alma düzeyleri diğer kitaplardaki kadın isimlerine göre oldukça azdır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın alt problemlerine yönelik yapılan analizlerde, sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığını erkeklere oranla daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan tüm Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı toplam 83, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 77, kadınların gösterilme sıklığı 164, erkeklerin gösterilme sıklığı ise 417 olarak tespit edilmiştir. Bu bilgilerden hareketle sözsüz iletilerde kız çocuklarının ve erkek çocuklarının gösterilme sıklıkları arasında çok büyük farklar bulunmazken erkeklerin gösterilme sıklığının kadınların gösterilme sıklığından oldukça fazladır.

2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde kız çocuklarının gösterilme sıklığı 124, erkek çocuklarının gösterilme sıklığı 104, kadınların gösterilme sıklığı 175 ve erkeklerin gösterilme sıklığı 499 olarak tespit edilmiştir. Bu bilgilerden hareketle kız çocuklarının gösterilme sıklığı erkek çocuklarını gösterilme sıklığından fazladır. Kadınların gösterilme sıklığı ise erkeklerin gösterilme sıklığından oldukça azdır. Sonuç olarak her iki eğitim öğretim yılına ait Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan sözsüz iletilerde erkeklerin gösterilme sıklığı kadınların gösterilme sıklığının 2 katından fazladır.

Araştırma sonucunda 2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim döneminde ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde erkelerin temsili kadınlardan daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Erkeklerin temsil sıklığının kadınlardan fazla olması erkeklerin birincil konumda yer aldıklarını gösterir. Kadınların ikinci planda yer alması toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının, incelenen altı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yinelenildiğini göstermektedir. Bazı konularda, özellikle 6. Sınıfların 6. Ünitesinde yer alan “Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.” kazanımının verildiği konularda kadınlarının temsil sıklığı, erkeklerin temsil sıklığının fazladır. Lakin kitabın tamamına bakıldığında sadece bir konuda kadınların ön planda tutulup diğer konularda ikinci planda yer alması doğru bir uygulama değildir. Aslında tüm ünite ve konularda yer alan sözsüz iletilerde cinsiyetlerin temsil sıklığının eşit olması gerekir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde kadın ve erkeklerin temsiline ilişkin önceki çalışmalar incelendiğinde; Gümüşoğlu (1996) “1928’de 1996’ya Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik” adlı çalışmasında 1950’li yıllardan itibaren ders kitaplarında

kadınların ikinci plana atılırken erkek bireyi merkeze alan bir aktarımın yapıldığı tespit edilmiştir. Demirel (2010) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı” adlı araştırmasında incelenen Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsellerde erkeklerin kadınlardan daha fazla ön plana çıkarılarak kadınların görünmez hale getirildiği tespit edilmiştir. Başaran (2019) “ Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi” adlı çalışmasında özellikle “bilim ve teknoloji” konularında bilim insanı olarak sadece erkeklerin temsil edilmesinin olumsuz bir durum olduğu vurgulanmıştır. Bilgin (2019) “Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmasında görsellerde yer alan figürlerde erkeklerin kadınlardan daha fazla yer aldığını, erkeklerin tek başına yer almasına karşılık kadınların çocuklarla birlikte gösterilme oranının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Fidan (2019) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmasında görsel ve metinlerde erkeklerin kadınlardan niceliksel olarak daha çok yer aldığı, erkeklerin bilginin ve gücün sahibi olarak gösterilmesine karşılık kadınların ikinci planda kaldığı, sonuç olarak ders kitaplarındaki görsel ve metinlerde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yinelendiği tespit edilmiştir. Sözsüz iletilerdeki kadın ve erkek temsillerine dair elde ettiğimiz bulguların önceki yıllarda yapılan çalışmalardaki bulgular ile örtüştüğü görülmektedir.

Araştırmanın alt problemlerinden biri olan cinsiyetlerin içinde buldukları mekanlara ait sonuçlara bakıldığında 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı toplam 23, erkeklerin gösterilme sıklığı 12, kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 82 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 248 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle özel alanda kadın kamusal alanda ise erkeklerin görünürlüğü daha fazladır.

2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan üç kitapta özel alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 29 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 17, kamusal alanı temsil eden sözsüz iletilerde kadınların gösterilme sıklığı 81 iken erkeklerin gösterilme sıklığı 185 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçta da kadınlar özel alanda erkekler ise kamusal alanda daha görünürdür. Kamusal alanda kadın ve erkeklerin gösterilme sıklığı arasındaki farkın en fazla olduğu kitabın 2019-2020 eğitim öğretim yılında 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabı olduğu belirlenmiştir. Kamusal alanda kadın ve erkeklerin gösterilme sıklığı arasında farkın en az olduğu kitap ise 2019-2020 eğitim öğretim yılında 5. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabı olduğu belirlenmiştir.

2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim döneminde ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde kadın ve erkek temsillerinin yer aldığı mekanlar incelendiğinde kadınların özel alandaki görünürlükleri fazla iken erkeklerin kamusal alandaki görünürlüklerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar ev ortamında yani özel alanlarda gösterilirken erkekler daha çok iş ve çalışma ortamlarında gösterilmiştir. İncelenen altı kitap içerisinde erkeklerin de özel alanlarda yer aldığı sözsüz iletilerde bulunmaktadır. Ancak bu sözsüz iletilerde erkek ya kumandayı elinde tutan ya da yemekte, kadın hizmet ederken masanın en başında oturan kişi olarak gösterilmiştir. Bu temsillerden hareketle kadının birincil mekanı olarak gösterilen özel alanda dahi gücü elinde tutan kişi erkektir denilebilir. Yani kadının özel alanda varlığı yine erkeğin egemenliği altındadır. Özel alan içerisinde erkek ve kadının birlikte ev işlerini ve çocuk bakımlarını üstlendiği sözsüz iletilerde mevcut olmasına rağmen bunların sayıları oldukça azdır. Yemek başındaki iki aileyi gösteren sözsüz iletilerde de olduğu gibi özel alanda asıl görünür olan kadındır. Özel alanda kadın, erkek masada otururken yemek servis eder, çocuklarla ilgilenir. Kamusal alandaki kadın temsillerine bakarsak kadının genellikle çocuklarla birlikte yer aldığı sözsüz iletilerin daha fazla olduğu görülür. Örneğin erkeği markette tek başına alışveriş yaparken gösteren sözsüz iletinin hemen akabinde kadının alışverişine çocuğu eşlik eder. Ya da erkek iş ve çalışma ortamında bağımsız olarak gösterilirken kadın, çocukların da içinde olduğu bir çalışma ortamında temsil edilir. Her durumda da kadının kadın olmaktan önceki varlık biçimi annelik olarak gösterilir. Bazı sözsüz iletilerde kendi çocuğuyla ilgilenir bazılarında başkalarının çocuklarıyla. Haliyle çocukların bakımında ilk sorumlu olanın kadın olduğu vurgulanmaktadır. Ders kitaplarında kadının bu şekilde gösterilmesi toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının bir sonucudur. Bu durum bize incelenen ders kitaplarındaki sözsüz iletilerdeki kadın ve erkeklerin alanlara göre temsilinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yinelenildiğini gösterir.

Bu bulgulardan hareketle incelenen kitaplarda toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir sunumun olmadığı, ataerkil düzenin özelliklerden biri olan kamusal alandaki erkek egemenliğinin yansıtıldığı görülmektedir. Kadın da özel alandaki varlığına devam etmektedir. Özel alan içinde yer alan kadın temsilleri genellikle çocuklarla birlikte verilmiştir. Kamusal alandaki erkek temsilleri incelendiğinde genelde çalışma ortamları içinde yer almakta yani “çalışan, üreten erkektir” algısının yansıtıldığı görülmektedir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde kadın ve erkeklerin yer aldığı mekanların temsiline ilişkin önceki çalışmalar incelendiğinde; Gümüšoğlu'nun (1996)

“1928’de 1996’ya Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik” adlı çalışmasında 1950’li yıllardan itibaren kadının asıl görevinin ailesiyle ilgilenmek olduğu ve genellikle ev işlerini yaparken gösterildiği, kamusal alanda kadın temsilinin azaldığı buna karşılık erkeğin kamusal alandaki varlığının daha da güçlenerek arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Demirel (2010) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı” adlı araştırmasında ders kitaplarındaki görsellerde iki cinsin birlikte verildiği durumlarda bile her zaman erkeklerin güce, iktidara ve bilgiye sahip olan kişi olarak sunulduğunu, kitapların toplumsal cinsiyet merkezli yaklaşımla oluşturulduğu tespit edilmiştir. Başaran (2019) “ Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi” adlı çalışmasında kız çocuklarının genel olarak ev ortamlarında sunulduğunu, bilim ve teknoloji konularında genellikle erkeklerin yer aldığı tespit edilmiştir. Bilgin (2019) “Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmasında, hem kadınların hem de erkeklerin en çok kamusal alan içinde gösterildikleri, ancak erkeklerin kamusal alan içindeki temsillerinin kadınların kamusal alandaki temsillerinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Fidan (2019) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmasında ders kitaplarında kamusal alanda egemen olan, güç ve bilgi sahibi olan erkek temsillerinin kadınlardan oldukça fazla olduğu, kadınların kamusal alandaki görünürlüklerinin çoğunlukla çocuklarla ilişkilendirilerek sunulduğu, erkeklerin kamusal alandaki varlıklarının yüceleştirildiği, kadınınsa özel alana hapsedilerek toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre şekillenerek öğrencilere aktarıldığı tespit edilmiştir. Sözsüz iletilerdeki kadın ve erkek temsillerinin yer aldığı mekanlara dair elde ettiğimiz bulguların önceki yıllarda yapılan çalışmalardaki bulgular ile örtüştüğü görülmektedir.

Araştırmanın alt problemlerinden biri olan sözsüz iletilerde kadın ve erkeğin hangi mesleklerde gösterildiğine dair sonuçlara bakıldığında 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadınlar çoğunlukla doktor, öğretmen, tarım işçisi olarak gösterilirken erkekler ise bilim insanı, madenci, tarım işçisi olarak gösterilmiştir. Bu üç ders kitabında erkekler toplam 17 kez bilim insanı olarak gösterilirken kadınlar sadece 2 kez bilim insanı olarak gösterilmiştir.

2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadınlar öğretmen, doktor, rehber olarak gösterilirken erkekler bilim insanı, sanayi işçisi, filozof olarak gösterilmektedir. Bu eğitim öğretim yılına ait üç ders kitabında erkekler toplam 29 kez bilim insanı olarak gösterilirken kadınlar sadece 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında olmak üzere 3 kez bilim insanı olarak gösterilmiştir. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında bilim insanı olarak sadece erkekler yer almaktadır. Bu

bulgulardan hareketle kadınların daha çok öğretmenlik ve doktorluk mesleği ile ilişkilendirildiği, erkeklerin ise maden işçisi, bilim insanı ve tarım işçisi gibi meslekler içerisinde sunulduğu söylenebilir.

2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim döneminde ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde kadın ve erkeklerin hangi mesleklerde gösterildiği incelendiğinde erkeklerin daha çok yönetici, bilim insanı, doktor, madenci ve sanayi çalışanı olarak gösterildiği, kadınların doktor, öğretmen, veteriner olarak gösterildiği tespit edilmiştir. Sözsüz iletilerdeki meslek temsillerinde erkekler bireysel olarak yer alırken kadınlar daha çok çocuklarla birlikte sunulmuştur. Örneğin doktor olarak gösterilen bir erkek yine yetişkin bir hastayla ilgilenirken, doktor olarak gösterilen kadınlar çocuklarla ilgilenirken gösterilmiştir. Kadınlara atfedilen doktorluk bile çocuk doktorluğudur. Meslek temsillerinde erkekler iş başında o işi yaparken sunulmuştur. Bilim ve teknoloji konularında ise bilim insanı olarak karşımıza çıkanlar hep erkektir. Sadece birkaç yerde Nobel Ödülü alan Marie Curie' ye yer verilmiştir. Yıllardır kadınların bilim alanındaki çalışmalarını resmen göz ardı edilmiştir. Bilimi erkek egemenliğine sokan bu bakış açısının temelinde yatan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıdır. Ders kitaplarındaki bu cinsiyetçi tutum öğrencilerde, “bilim insanı olmanın koşullarından biri erkek olmaktır” fikrine sebep olabilir. Kadınların öğretmen olarak temsilleri de erkeklerin öğretmen olarak temsillerinden çoktur. Kadın sınıf ortamında öğrencileriyle birlikte resmedilmiştir. İçinde yaşadığımız toplumun kadınlara en çok yakıştırdığı mesleğin de öğretmenlik olduğunu söylemeye gerek yoktur. Bilimsel gelişmelere bağlı olarak geçmişten günümüze mesleklerde yaşanan değişimlerin verildiği konularda bile geçmişteki mesleği yapan da günümüzdekini yapan da hep erkektir. Teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan yeni meslekleri yapanlar çoğunlukla erkek olarak gösterilmiştir. Sonuç olarak incelenen ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde mesleklerin temsilleri toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre şekillendiği söylenebilir. Kadınların yaptığı meslekler çocuklara göre şekillenmiş, kadının bir birey olarak mesleğini yapmasından ziyade anne olması, çocuğun bakımından sorumlu birinci kişi olması her seferinde vurgulanmıştır. “Kadın, birey olmaktan ziyade annedir” fikri her seferinde yinelenmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde meslekler ile cinsiyetler arasındaki ilişkiye dair önceki çalışmalar incelendiğinde Gümüšoğlu'nun (1996) “1928’de 1996’ya Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik” adlı araştırmasında 1950’lerden sonra artan sayıda kadın çeşitli mesleklerde, işkollarında çalışmaya başladığı halde, ders kitaplarında kadınların çalışma yaşamından dışlandığı, kadınların meslekleri olsa bile asıl işlerinin ev kadınlığı olduğunun

anlatıldığı tespit edilmiştir. Başaran (2019) “ Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi” adlı çalışmasında bilim ve teknoloji konularındaki bilim insanlarından örnekler verilirken sadece erkeklerin yer aldığı tespit edilmiştir. Bilgin (2019) “Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmasında kadına ve erkeğe uygun görülen mesleklerde cinsiyetçi söylemin örtük olarak yansıtıldığı, kadınların en fazla öğretmenlik, hemşirelik, doktorluk gibi mesleklerde gösterilirken erkeklerin mühendislik, doktorluk, bilim insanı gibi mesleklerde gösterildiği, bu durumun mesleklerin cinsiyete dayalı şekilde, incelenen ders kitaplarına yansıtıldığı tespit edilmiştir. Fidan (2019) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmasında ders kitaplarında erkeklere öngörülen mesleklerin sayıca fazla olmasının yanında çeşitlilik gösterdiği, başta bilim, politika ve askerlik olmak üzere neredeyse tüm iş kollarında erkeklerin yer aldığı, erkeklerin mesleklerini yaparken daha çok yalnız oldukları ancak kadınların mesleklerini yaparken her zaman yanlarında erkeklerin ya da çocukların olduğu tespit edilmiştir. Sözsüz iletilerdeki kadın ve erkek hangi mesleklerde temsil edildiğine dair elde ettiğimiz bulguların önceki yıllarda yapılan çalışmalardaki bulgular ile örtüştüğü görülmektedir.

Araştırmanın alt problemlerinden biri olan sözlü iletilerdeki kadın ve erkek isimlerinin nicel durumlarına ait sonuçlara bakıldığında 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözlü iletilerin tamamında toplam 73 kadın isminin, 482 erkek isminin olduğu tespit edilmiştir. Yani sözlü iletilerde yer alan erkek isimleri kadın isimlerinin 6 katından fazladır. 2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözlü iletilerin tamamında toplam 68 kadın ismi yer alırken 359 erkek isminin yer aldığı tespit edilmiştir. Yani sözlü iletilerde yer alan erkek isimleri kadın isimlerinin 5 katından fazladır. Sonuç olarak incelenen 6 adet Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözlü iletilerde erkek isimlerini çok daha fazla yer aldığını haliyle kitapların hazırlanırken toplumsal cinsiyet eşitliğinin dikkate alınmadığı söylenebilir. Özellikle tarih konularına ait sözlü iletilerin neredeyse tamamında erkek isimleri yer almaktadır.

2018-2019 ve 2019-2020 eğitim öğretim döneminde ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözlü iletilerde yer alan kadın ve erkek isimlerinin varlığı nicel açıdan incelendiğinde, erkek isimlerinin kadın isimlerinden oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir. Ders kitaplarında kadınların ismen ikinci planda kaldıklarının görülmüştür. Özellikle tarih konularının ve bilim-teknoloji konularının işlendiği ünitelerde kadınların ismen

neredeyse hiç yer almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca tarih konularının işlendiği ünitelerde yer alan erkek isimleri genellikle üstünlük ifade eden sıfat ve nitelermelerle birlikte verilmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözlü iletilerde yer alan kadın ve erkek isimlerinin nicel durumuna dair önceki çalışmalar incelendiğinde; Bilgin (2019) “Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı araştırmada ders kitaplarındaki metinlerde ana karakter olarak çoğunlukla erkeklerin yer aldığı ve erkek egemen bir yapının görüldüğü tespit edilmiştir. Fidan (2019) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı araştırmada erkek isimlerinin kadın isimlerinden oldukça fazla yer aldığı, erkek söylemin kitaplarda egemen olduğu kadının bazı öğrenme alanlarında neredeyse hiç yer almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca Gümüšoğlu’nun (1996) “1928’de 1996’ya Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik”, Başaran (2019) “ Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi” adlı araştırmalarda incelenen ders kitaplarındaki metinlerde erkek egemen bir söylemin yer aldığı, kitaplardaki ana karakterlerin erkek olduğunu sonuç olarak kitapların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıttığı ifade edilmiştir.

Sonuç olarak hazırlanan ders kitaplarının pek çok açıdan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıttığı, ders kitaplarında kadın ve erkeğe atfedilen rollerin her alanda toplumsal cinsiyete göre şekillendiği söylenebilir. Eğitim öğretim sürecinin en önemli araçlarından biri olan ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun şekilde hazırlanmaması ve içerisinde cinsiyetçi ifadelerin yer alması geleceğin mimarı olan çocuklarımızın bu alanda gerekli fikre ve inanca sahip olamadan yetişmesine neden olacaktır. Ayrıca çocukların kadın ya da erkek olmanın insan olmaktan daha önemli olmadığını kavrayabilmeleri için ders kitaplarındaki bu eşitsizliklerin kaldırılması ve ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun şekilde hazırlanması gerekmektedir.

4.1. Öneriler

Araştırmanın bulgularından hareketle ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları için şu öneriler yapılabilir:

- Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde kadın ve erkeklerin temsilinde nicel eşitlik gözetilmelidir.

- Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde kadın ve erkeğin özel/kamusal alandaki temsilleri birbirine eşit olmalıdır.
- Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözsüz iletilerde kadın ve erkeklere atfedilen meslekler toplumsal cinsiyet kalıp yargılarından arındırılarak gösterilmelidir.
- Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sözlü iletilerdeki kadın ve erkek isimlerinin sayısal açıdan birbirine eşit olmasına dikkat edilmelidir. Erkeğin özne iken kadının nesne olduğu ifade ve temsiller kaldırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, C. (2018). Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı (Oğuzeli Belediyesi örnek olayı). Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akyüz, Y. (2012). Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2012. Ankara: Pegem Akademi.
- Alkan, A. (2009). Cins Cins Mekan. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Althusser, L. (2016). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altun, D. ve Toker, H. (2017). Toplumsal cinsiyet farklı disiplinlerden yaklaşımlar. Ankara: Nika yayınevi.
- Arık, H. (2009). Kahvehanede Erkek Olmak: Kamusal Alanda Erkek Egemenliğinin Antropolojisi. Der. Ayten Alkan. Cins Cins Mekan. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Arslan, Ş. A. (2000). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Asan, H.T. (2006). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Aşçı, F. (2020). Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları. Yayınlanmış Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Azer, H. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabı. Ankara: Ekoyay.
- Balcı, A. (2015). Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler. Ankara: Pegem Akademi.
- Baş, M.T.(2011). Avrupa Birliğinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi: Hollanda , Romanya ve Türkiye Örneklerinin İrdelenmesi. Uzmanlık tezi. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Başaran, M. (2019). Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Başçı, B. & Giray, S. (2016). The survey of multivariate analysis for the undergraduate students' attitudes towards communal gender roles: the case of marmara university . Journal of Life Economics , 3 (4) , 117-142 . DOI: 10.15637/jlecon.160
- Bayrakçı, M. (2005). Ders kitapları konusu ve ilköğretimde ücretsiz ders kitabı dağıtım projesi. Milli Eğitim Dergisi. s.165. Ankara.
- Berktaş, F. (2003). Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis Yayınları.

- Berkday, F. (2004). Karşılıklı anlayış ve iş birliği için köprüler kurmak. Ed. Fatma Berkday. Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde kadının konumu: kazanımlar, sorunlar, umutlar. İstanbul: Ka-Der Yayınları.
- Bilgin, S. (2019). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. Yayımlanmış Yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.
- Bozalp, H. (2017). Modern Dönemde Yeni Kamusal Alan Arayışları. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyon.
- Butler, J. (2018). Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ceyhan, E., Yiğit, B. (2005). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Connell, R. W. (1998). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum. Kişi ve Cinsel Politika. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Creswell, J.W. (2018). Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çakır, H. ve Baş, H. (2018). Cinsiyetler ve Cinsiyetlerle Özdeşleşen Davranışların Sosyolojik ve Biyolojik Açından Değerlendirilmesi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. c. 5. s. 5: 176-191.
- Çakır, S. (2009). Osmanlı’da Kadınların Mekanı, Sınırlar ve İhlaller. Der. Ayten Alkan. Cins Cins Mekan. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Çakır, S. (2011). Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası. 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, Ö. (2008). Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin benimsenmesi. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demircioğlu, E. (2014). 10. ve 11. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Görsel ve Metinlerde Toplumsal Cinsiyet Temsiliyle İlgili Tarih Öğretmenlerinin Görüşleri (Trabzon Örneği). Yayımlanmış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Demirel, E. (2010). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Dilidüzgün, S. (2004). Çağdaş çocuk yazını. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Donovan, J. (2001). Feminist teori. İstanbul: İletişim yayınları.
- Dökmen, Y. Z. (2017). Toplumsal Cinsiyet-Sosyal Psikolojik Açıklamalar. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Duman, T., Çakmak, M. (2004). Ders Kitaplarının Nitelikleri. Ed. Leyla Küçükahmet. Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu içinde (s.17-33). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ecevit, Y. (2016). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç (Ünite 1). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Ed. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını
- Ekiz, D. (2015). Bilimsel araştırma yöntemleri. (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ersöz, G. A. (2010). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri. Gazi Türkiyat Dergisi. s 6, 166-181. Ankara.
- Esen, Y. (2003). Okul bilgisi ve ders kitapları. Ed. Melike Türkan Bağlı ve Yasemin Esen. Ders Kitaplarında İnsan Hakları: İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Fidan, S. (2019). Sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Fine, C. (2017). Toplumsal cinsiyet yanılması. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutcu, M., Özerdoğan, P. ve Aygün, S. (2018). Ortaokulu ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7. Ders Kitabı. İstanbul:MEB Devlet Kitapları
- Gümüšoğlu, F. (1996). 1928'den 1996'ya Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Güneş, Ö. (2009). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Ayrımı (1990-2006) . Toplum ve Sosyal Hizmet , 19 (2) , 81-95 . 25.10.2020 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48527/615869> adresinden alınmıştır
- Harut, S. B. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokul sosyal bilgiler 5 ders kitabı. Ankara: Ata Yayıncılık.
- Helvacıoğlu, F. (1994). 1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaçalı, T. H. (2018). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bir Sosyal Bilgiler Ünitesi Tasarımı Ve Öğretimi. Yayınlanmış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karasar, N. (2016). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Karatay, H. (2011). Çocuk edebiyatı metinlerinde bulunması gereken özellikler. Ed. Tacettin Şimşek. Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı. Ankara: Grafiker Yayınları
- Kıbrıs, İ. (2010). Çocuk edebiyatı. (4. baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kılıç, D. (2008). Ders kitabının öğretimdeki yeri. Ed. Özcan Demirel ve Kasım Kiroğlu. Ders kitabı incelemesi. Ankara : Pegem Akademi.

- Kılıç, L. K. ve Eyüp; B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet üzerine bir inceleme. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2, (3), 130-148.
- Koç, Ö.O. (2017). Lise Sosyoloji Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Köse, M. (2011). Tarih Öğretiminde Kadın İmajının Yeniden İnşası. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Marshall, G. (2009). Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Millet, K. (1987). Cinsel Politika. (Çev. S. Selvi). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Ölmez, Ş.V. (2019). İslamiyet öncesi Türk tarihi ile ilgili konuların sosyal bilgiler dersi öğretim programlarına yansımaları (1924-2017). Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe üniversitesi.
- Öncül, R. (2000). Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü. İstanbul: MEB Yayınları.
- Özbek, M. (2004). Kamusal Alan. İstanbul: Hil Yayınları.
- Öztan, E. (2004). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 59(1), 203-235.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. Ed. Cemil Öztürk. Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi içinde (1-31). İstanbul: Pegem Akademi Yayınları.
- Ritzer, G. Ve Stepanisky, J. (2015). Çağdaş sosyoloji kuramları. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Sabuncuoğlu, A. (2006). Televizyon Reklamlarında toplumsal Cinsiyet. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Safran, M. (2015). Sosyal bilgiler öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.
- Saldıray, A. (2017). Örtük Programda Toplumsal Cinsiyet: Bir İlkokulun Örtük Programında Toplumsal Cinsiyete İlişkin Nitel Bir Çalışma. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Sarıtaş, E., Şahin, Ü. (2018) Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. s.248, ss.463-477.
- Saygılıgil, F. (2016). Toplumsal cinsiyet tartışmaları. Ankara: dipnot yayınları.
- Sayılan, F. (2012). Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Olanaklar ve Sınırları. İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Severge, E. Y. (1998). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik (İlköğretim Ders Kitapları Üzerinde Yapılmış Bir İçerik Çözümlemesi). Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- Silverman, D. (2018). Nitel verileri yorumlama. Ankara: Pegem Akademi.
- Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. [19.01.2019]. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul Ve Ortaokul 4, 5, 6 Ve 7. Sınıflar). 20.10.2020. <http://ttkb.meb.gov.tr>. adresinden alınmıştır.
- Sönmez, V. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu: Yeni Programa Göre Düzenlenmiş Yeni Ders Planı Örnekleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, E. (2018). Ortaokulu ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı. Ankara: Anadolu Yayıncılık.
- Şahin, E. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6 ders kitabı. Ankara: Anadol Yayıncılık.
- Şahin, M. (2014). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi . Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 23 (1) , 31-46 20.09.2020. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/32277/353146> adresinden alınmıştır.
- Şimşek, T. (2007). Çocuk edebiyatı. Konya: Suna Yayınları.
- T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013. Ankara.
- Tan, E. M. (1979). Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tan, M.G. (2016). Eğitim (Ünite 4). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Ed. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını
- Tezcan, M. (1985). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Turan, R., Sünbül, A.M. ve Akdağ, H. (2011). Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar-II. Ankara: Pegem Akademi.
- Turan, R., Sünbül, A.M. ve Akdağ, H. (2014). Sosyal bilimler öğretiminde yeni yaklaşımlar-1. Ankara: Pegem Akademi.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. Istanbul Journal of Sociological Studies. c.0. s.35. s: 29-56.
- Yalınkılıç, K. (2014). Bir Öğretim Aracı Olarak Ders Kitabı. Ed. Ülper, H. Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri içinde (1-20). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldıran, N.B. (2007). İlköğretim 8. sınıf bilgisayar ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesi ve içerik analizinin yapılması. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F. G., Bayraktar, H., Özden, M. K., Akpınar, M. ve Evin, Ö. (2018). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları Yayınları.